

Cultuureducatie
met
Kwaliteit

KIJK EENS WAT ER STAAT

Nieuwe uitgave
juni 2025

Terugblik op vier jaar Cmk

Inhoud

Inleiding
3

**Doorkijkje CmK4:
verankeren, verbreden
en verbinden**
136

**CmK:
fundament
voor verankering van
cultuureducatie**
4

Colofon
140

**Verhalen van
penvoerders**
12

Inleiding

Kijk eens wat er staat...

Je zou ook kunnen zeggen: kijk eens wat we samen hebben gebouwd. Regionale samenwerking, meer mogelijkheden, groei en ontwikkeling en vooral ook samen leren. Dat blijkt ook uit de verhalen in deze publicatie, waarin elke penvoerder terugkijkt op de regionale samenwerkingen en zijn positie daarin. Samenwerkingen tussen steeds meer verschillende partijen op verschillende niveaus. Deze verzameling verhalen van toegewijde, professionele en hardwerkende penvoerders laat zien hoe breed en belangrijk dit landelijke programma is. Want binnen Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) werken culturele instellingen, scholen (po, vo, mbo, so), gemeenten, provincies, zorginstellingen en nog veel meer partners nu al twaalf jaar samen om te zorgen dat goede cultuureducatie voor alle kinderen in Nederland (en sinds CmK3 ook in het Caribisch deel van het Koninkrijk) vanzelfsprekend onderdeel is van hun schooldag.

De stip op de horizon is een florerend, inclusief en divers ecosysteem met culturele leermogelijkheden die passend zijn voor ieder kind. Door integrale samenwerking worden bestaande leermogelijkheden verbonden en hulpbronnen worden met elkaar gedeeld in plaats van beconcurrerd. CmK heeft in de afgelopen jaren in het grotere ecosysteem een verandering teweeggebracht. In alle provincies zijn nieuwe samenwerkingen op gang gekomen of geïntensiveerd. Het regionale culturele leerecosysteem is veranderd en daardoor meer divers en inclusiever geworden.

Het ministerie van OCW, LKCA en het Fonds voor Cultuurparticipatie werken als organiserende partijen al twaalf jaar nauw samen in het programma. In die twaalf jaar is bij ons en in het veld veel kennis en expertise opgebouwd. Ook de komende vier jaar zetten we de schouders er weer onder en bouwen we verder op wat er is bereikt. Samen zoeken naar oplossingen, uitproberen, soms falen en dan weer een stap vooruitzetten. Allemaal gedreven door de onderliggende waarde: het belang en de kracht van cultuur in het leven van kinderen. Het is dan ook niet alleen met trots, maar

ook met plezier dat we de voorgaande periode afsluiten en de komende vier jaar weer samenwerken in dit programma. Zo blijven we bouwen aan goed cultuuronderwijs van nu en morgen.

Het programmateam CmK:
Ministerie van OCW
LKCA
Fonds voor Cultuurparticipatie

CmK: fundament voor verankering van cultuureducatie

Foto: Theater en productiehuis Almere – Pieter Crucq

Het Rijk hecht veel waarde aan cultuureducatie in het onderwijs. Het is dan ook in het basis- en voortgezet onderwijs een wettelijk verplicht leergebied. Zo zijn er kerndoelen voor het basis-onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs en het verplichte vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) in het voortgezet onderwijs.

Scholen krijgen voor cultuureducatie budget van het Rijk, eerst via de prestatiebox en sinds 2022 via de lumpsumbekostiging. Daarnaast zette het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) de laatste decennia een groeiend aantal tijdelijke beleidsinstrumenten in om cultuureducatie te verbeteren en een vaste plek te geven in het onderwijs. De laatste tien jaar ging het om 22 van zulke instrumenten. Samen ging tussen 2013 en 2022 een kleine 500 miljoen euro vanuit het Rijk naar cultuureducatie. Volgens een recent evaluatie-

onderzoek naar het cultuureducatiebeleid in deze periode is er een brede en complexe beleidsmix en de onderzoekers adviseren een eenvoudiger en overzichtelijker beleid door het aantal beleidsinstrumenten drastisch te verminderen. Andere aanbevelingen zijn om het cultuureducatiebeleid minder vrijblijvend te maken, het meer onderdeel te maken van het onderwijsbeleid en meer oog te hebben voor het perspectief van de scholen. Het is de aanbeveling om de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit te behouden en te versterken (Van den Berg et al., 2023).

CmK als basis

Van de bovenwettelijke beleidsinstrumenten is het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) verreweg het grootst, zowel qua budget als het aantal betrokken partijen. CmK startte in 2013 als opvolger van het programma Cultuur en School (1997–2012). Cultuur en School zette vooral in op het

stimuleren van samenwerking tussen culturele instellingen en scholen. De focus lag aanvankelijk op het voortgezet onderwijs en vanaf 2004 steeds meer op het basisonderwijs. De conclusie in 2012 was dat de samenwerking tussen cultuur en school was verbeterd, maar dat dit niet automatisch resulteerde in goede cultuureducatie. Cultuureducatie met Kwaliteit was bedoeld als een kwaliteitsimpuls.

Samenwerking tussen scholen en culturele instellingen bleef een heel belangrijk doel, maar werd binnen CmK aangevuld met de ontwikkeling van leerlijnen, deskundigheidsbevordering (van leerkrachten en educatieve medewerkers) en beoordelingsinstrumenten. Deze doelen zag en ziet men als noodzakelijke voorwaarden voor goede cultuureducatie (Van den Berg et al., 2023).

Inmiddels loopt CmK drie beleidsperioden. In deze twaalf jaar is de doelgroep verbreed van louter primair en speciaal onderwijs naar ook het voortgezet onderwijs (vanaf 2017) en het middelbaar beroepsonderwijs (vanaf 2021). Daarnaast richtte het programma zich vanaf de derde periode meer op scholen in het primair en speciaal onderwijs die nog niet deelnamen aan CmK. Van de vier inhoudelijke doelen zijn de leerlijnen en beoordelingsinstrumenten na de eerste periode losgelaten.

Beleidssturing door matching

Het bedrag dat het Rijk via het Fonds voor Cultuurparticipatie investeert in CmK, nam langzaam toe, van 10 miljoen euro jaarlijks in de eerste periode naar 10,2 miljoen in de tweede en 13,8 miljoen euro in de derde periode (Van den Berg et al., 2023). Het totale bedrag – 136 miljoen euro in drie perioden – is in de praktijk twee keer zo hoog, want CmK is een matchingsregeling waarbij de deelnemende gemeenten en provincies het bedrag verdubbelen.

Deze matching is een belangrijk sturingsinstrument van het Rijk om gemeenten en provincies intensief te betrekken bij het verankeren en verbeteren van cultuureducatie. Deze sturing blijkt succesvol: lokaal en provinciaal cultuureducatiebeleid is qua inhoud, doelen en instrumenten inmiddels een kopie van het landelijk beleid (Hageman et al., 2022; Goossens & Neele, 2023).

Cultuureducatie wordt zo een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de verschillende overheden. En omdat CmK zo sterk gericht is op samenwerking tussen culturele instellingen en scholen zijn ook de culturele sector en het onderwijs verantwoordelijk voor de verankering en verbetering. Daarom koos OCW er bij de start van CmK voor om samen met al deze

partijen een ‘Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs’ op te stellen en te ondertekenen. Begin 2025 zijn er nieuwe bestuurlijke afspraken cultuurbeoefening vastgelegd voor de periode 2025–2028. Hierin is onder meer vastgelegd dat de partijen (OCW, VNG en IPO) gezamenlijk aan duurzame samenwerking tussen cultuur en onderwijs en verbinding tussen binnen- en buitenschools aanbod werken.

Regionale netwerken

De sturingsfilosofie van CmK, waarbij een beroep wordt gedaan op een groot aantal partijen, heeft in de afgelopen twaalf jaar geresulteerd in provinciale en lokale netwerken voor cultuureducatie. Spil in deze netwerken is telkens de penvoerder. In CmK3 waren er 47 penvoerders.

Met de CmK-subsidie ontwikkelen de penvoerders producten en diensten voor cultuureducatie op scholen. Als intermediaire partij onderhouden ze in de eigen regio contacten met scholen, culturele instellingen, kunstenaars en overheden. Een van de grootste resultaten van twaalf jaar CmK is deze bouw van provinciale en regionale netwerken door heel Nederland. Het zijn dan ook de penvoerders en hun positie en rol in deze netwerken die in deze publicatie centraal staan.

CmK-penvoerder als verbinder in het leerecosysteem

Penvoerders in soorten en maten

In alle provincies, behalve Limburg, zijn provinciale culturele kenniscentra penvoerder van CmK3. Daarnaast zijn er 24 penvoerders die werken voor één grote gemeente (met meer dan 90.000 inwoners) en negen penvoerders die werken voor meer gemeenten of regio's binnen een provincie. Sinds CmK3 zijn er ook drie penvoerders op Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Deze bijzondere gemeenten van Nederland zitten nog in de opstartfase.

De organisatie van het penvoerderschap verschilt per provincie. In sommige provincies is dit centraal geregeld, waarbij de taken voor CmK bij één organisatie liggen. Zo hebben Zeeland¹, Groningen en Drenthe één provinciale penvoerder, die zowel voor de hele provincie als voor de 90.000+ -gemeenten (Groningen en Emmen) werkt. Noord- en Zuid-Holland tellen daarentegen respectievelijk acht en negen penvoerders die voor de provincie, de regio's of grote gemeenten werken. In de provincie Limburg zijn vijf penvoerders, ondersteund door Huis voor de

¹ In Zeeland is er geen gemeente met meer dan 90.000 inwoners.

Kunsten Limburg, elk verantwoordelijk voor een deel van de provincie.

Naast deze diversiteit in het werkgebied zijn er veel overeenkomsten in taken, doelgroepen en partners. Dat blijkt uit een vragenlijstonderzoek onder penvoerders dat voor deze publicatie is verricht. Dit onderzoek brengt de stand van zaken in kaart aan het einde van de derde CmK-periode.²

Taken

Alle penvoerders zijn uiteraard bezig met administratieve taken zoals het aanvragen, verantwoorden en evalueren van financiering vanuit het CmK-programma. Daarnaast zijn het verbinden van het onderwijs met de culturele sector en het begeleiden van de samenwerking tussen beide sectoren taken die bijna alle penvoerders uitvoeren. Dat geldt ook voor het inspireren, werven, adviseren en trainen van medewerkers van scholen en culturele instellingen, het ontsluiten van cultureel aanbod voor scholen, het borgen van opgedane kennis, het monitoren van CmK op scholen in de eigen regio en het samenwerken met kunstvakopleidingen en pabo's.

Taken die niet alle penvoerders verrichten, zijn het overtuigen van overheden om mee te doen aan CmK, het aanvragen van andere subsidies en financiering dan wel scholen of culturele instellingen hierbij ondersteunen, ontwikkeling van eigen cultureel-educatief aanbod voor scholen, onderzoek naar cultuureducatie en trainingen geven in de kinderopvangsector.

Provinciale penvoerders zijn iets meer bezig om matchingsgelden binnen te halen en zien onderzoek doen veel vaker als hun taak dan de andere penvoerders. 'Gemeentelijke' penvoerders zien ruim twee keer zo vaak ontwikkeling van cultureel educatief aanbod als hun taak. Ook ontsluiting van aanbod voor de scholen zien ze vaker dan hun provinciale collega's als hun taak en ze willen ook vaker het lokale aanspreekpunt zijn voor cultuureducatie.

Sectoren

Passend bij de aard van CmK zijn het onderwijs en de culturele sector de belangrijkste sectoren. Alle penvoerders richten zich op kinderen in het primair onderwijs (po), de initiële doelgroep van CmK. Ruim driekwart richt zich (ook) op het speciaal onderwijs en het voortgezet onderwijs (vo). Een minderheid werkt ook voor het voor- en naschoolse, buitenschoolse onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Naast scholen richten bijna alle penvoerders zich ook op culturele instellingen en/of culturele onder-

nemers. Lang niet iedereen is gericht op gemeenten, provincies of kinderopvang. Penvoerders met een provinciaal werkgebied richten zich vaker op provincie en gemeente.

Partners en netwerken

De maatschappelijke sectoren of velden waarmee penvoerders samenwerken, vertonen eenzelfde beeld. Iedereen werkt samen met het onderwijs en het culturele veld. Daarnaast werkt ongeveer de helft samen met de sectoren amateurkunst, techniek, overheid, welzijn, natuur en veel minder dan helft met sport, zorg en levensbeschouwing.

Die samenwerking vindt niet alleen een-op-een plaats, maar wordt ook georganiseerd in netwerken. Zowel uit onze eigen vragenlijst als uit interviews met penvoerders in het evaluatieonderzoek naar CmK3 blijkt dat ze het ondersteunen en creëren van een netwerk met culturele partners en scholen als kerntaak zien (Lommertzen et al., 2023a).

Bijna alle penvoerders werken met meer partijen samen in één of meer netwerken. Hun eigen rol hierin benoemen ze als aanjager (en vaak ook initiator) en verbinder. Driekwart van hen zegt hierbinnen (heel erg) actief te zijn. Ruim de helft vindt dat de netwerken goed functioneren, de rest is daarover neutraal ('niet goed/niet slecht'). Provinciale penvoerders zeggen vaker heel erg actief te zijn in netwerken en vinden ook iets vaker dat deze goed functioneren.

Leerecosystemen

Het werken in netwerken sluit aan bij het werken vanuit het model van ecosystemen. In de afgelopen twaalf jaar is het denken in en over ecosystemen populair geworden in allerlei domeinen, waaronder ook cultuureducatie, waar het concept 'cultureel leerecosysteem' (zie kader) opgang maakt.

Cultureel leerecosysteem

Het concept cultureel leerecosysteem biedt een manier van kijken vanuit een systeemperspectief om te zorgen voor noodzakelijke veranderingen naar inclusiviteit. In een cultureel leerecosysteem zoeken mensen in onderwijs, sociaal domein, zorg, vrije tijd en beleid samen naar wat er nodig is om het culturele systeem écht inclusief te maken. Dat doen ze door met elkaar in gesprek te gaan, door aandacht te geven aan de culturele ontwikkelbehoefte van het individu en door verschillende leermomenten aan elkaar te verbinden. Kijk voor meer informatie op lkca.nl/publicatie/cultureel-leerecosysteem

Alle penvoerders herkennen dit model in hun eigen regionale praktijk. Hoewel het geen expliciet doel is van het CmK-programma, vindt bijna driekwart dat CmK ondersteunend is voor hun lokale culturele leerecosysteem. Penvoerders richten zich daarbij niet direct op de lerende kinderen en jongeren (microniveau van het systeem), maar op de scholen en culturele instellingen (mesoniveau) die met de lerenden werken. Verder zijn ze uitvoerders van het overheidsbeleid (macroniveau).

De penvoerders vinden zeker dat ze een rol spelen in deze leerecosystemen en noemen vooral de rol van verbinder op het mesoniveau, gevolgd door die van aanjager. De helft zegt bovendien onderdeel te zijn van een netwerk van verschillende organisaties die specifiek samenwerken aan een inclusief cultureel leerecosysteem. Ruim een derde van hen vindt dat dit netwerk goed functioneert. Een nog kleiner percentage vindt dat het lokale culturele ecosysteem zelf goed functioneert en dat het goed lukt om ieder kind en iedere jongere te bereiken. De penvoerders zien dus het belang van werken aan een inclusief cultureel leerecosysteem, maar zijn nog niet onverdeeld enthousiast over het functioneren ervan in de praktijk. Hiervoor is niet één verklaring, maar het vaakst genoemd (37%) is dat er nog te veel schotten zijn tussen de sectoren. Daarnaast noemt ongeveer een kwart het missen van een gemeenschappelijk belang en onderlinge concurrentie. Ook geeft een kwart van de penvoerders aan dat ze niet genoeg uren en financiën hebben om de rol van initiator en verbinder goed te vervullen.

Het hoofddoel van CmK is om cultuureducatie op scholen samen met culturele instellingen en aanbieders verder te ontwikkelen, zodat alle kinderen zich cultureel kunnen ontwikkelen en het regionale culturele kapitaal nog beter wordt benut. In alle provincies zijn er nieuwe samenwerkingen tussen culturele instellingen, onderwijs, gemeenten en provincies op gang gekomen dan wel bestaande geïntensiveerd. Het regionale culturele leerecosysteem is daarmee veranderd en lijkt diverser en inclusiever geworden.

Dit effect zien we ook consequent terug in het landelijke monitoringsonderzoek naar cultuureducatie onder scholen. Samenwerking tussen scholen en de culturele omgeving en verbinding tussen binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie komen vaker voor bij CmK-scholen dan bij niet CmK-scholen en zijn ook vaker structureel van aard. Scholen die meedoen aan CmK, maken vaker onderdeel uit van een scholennetwerk of structureel

overleg met diverse externe partners. Dit laat zien dat CmK een positief effect lijkt te hebben op het cultureel leerecosysteem.

Corona: uitstel, maar geen afstel van CmK

In maart 2020 werden de eerste coronamaatregelen van kracht. Pas in maart 2022 vervielen de laatste maatregelen.

In deze twee jaar durende coronapandemie werden scholen gesloten, gingen ze weer open onder beperkende maatregelen om later toch weer te moeten sluiten. Culturele activiteiten na schooltijd werden beperkt of konden niet doorgaan, en culturele activiteiten op school – als die al open was – werden ook beperkt door groepsgrootte of omdat alleen leraren toegang tot de school kregen. Onder die omstandigheden moesten penvoerders werken aan de versterking van cultuureducatie. Geen gemakkelijke opgave. Niet alleen door de beperkingen zelf, maar ook omdat de aandacht vooral uitging naar door corona opgelopen achterstanden in taal en rekenen.

Uit de tussentijdse jaarverslagen van de penvoerders komt dan ook een beeld naar voren van veel geannuleerde of uitgestelde bijeenkomsten en activiteiten. Voor vrijwel alle activiteiten op school moesten penvoerders een oplossing of alternatief vinden, zoals digitale in plaats van fysieke bijeenkomsten. Activiteiten op school werden vooruit geschoven of kregen een andere vorm, waarbij penvoerders gedurende de uitvoering soms weer werden geconfronteerd met nieuwe beperkingen. Dit bijstellen van de programma's en activiteiten in, maar ook na de coronaperiode, vroeg veel inspanning en creativiteit van de penvoerders.

In die periode was het bovendien moeilijk om de motivatie en betrokkenheid van scholen voor cultuureducatie en het programma CmK op peil te houden. Alle aandacht van scholen was erop gericht om het onderwijs draaiend te houden. De opdracht vanuit de overheid voor basisscholen was om via afstandsonderwijs in ieder geval de lessen in taal en rekenen zo goed mogelijk door te laten gaan. Ook vo-scholen maakten vaak keuzes in vakken die wel of niet door gingen. Cultuureducatie had daarbij meestal geen prioriteit.

In de twee coronajaren bleef er daarom regelmatig projectbudget over, al probeerden de penvoerders wel zo veel mogelijk de afspraken met ingehuurde mensen financieel na te komen. Vanaf 2022 zetten ze dit resterende budget zoveel mogelijk in om projecten, scholing en activiteiten alsnog door te

2 38 van de 47 penvoerders hebben deze vragenlijst ingevuld.

laten gaan. Vaak waren daar meer jaren voor nodig, in een enkel geval zelfs tot begin 2025. Want direct na de coronamaatregelen waren veel scholen er nog niet aan toe om cultuureducatie weer op te pakken, maar vele pakten later wel de draad weer op. Penvoerders hebben in deze periode laten zien wat de waarde is van opgebouwde relaties en structuur met de scholen. Ze wisten contact te houden met het onderwijs en boden scholen waar mogelijk ondersteuning. Na de coronaperiode konden ze veel weer oppakken, al was het vaak met vertraging en moesten ze scholen soms opnieuw stimuleren. Ongetwijfeld is daarbij van belang geweest dat in het herstelprogramma Nationaal Programma Onderwijs ook cultuureducatie als een van de interventies voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen was opgenomen. Veel scholen maakten daar gebruik van, omdat ze zich veel zorgen maakten over het welbevinden van hun leerlingen en over de opgelopen achterstanden in hun sociaal-emotionele ontwikkeling.

Bereik en effect van CmK op scholen

Alle inspanningen van de penvoerders moeten uiteindelijk tot concrete resultaten leiden op scholen. Vandaar dat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Fonds voor Cultuurparticipatie, als financiers en uitvoerders van de regeling, het CmK-programma monitoren en evalueren. Uit dit onderzoek naar cultuureducatie op scholen blijkt dat, ondanks corona, het totale bereik van CmK in de afgelopen twaalf jaar sterk is toegenomen.

Breder bereik

In de eerste periode van CmK deed ongeveer 30% van de basisscholen mee aan het programma. Het aandeel verdubbelde tijdens CmK2 ruim, naar zo'n 65%. In de derde periode is dit percentage niet meer toegenomen, mogelijk zelfs licht gedaald. In de *Monitor Cultuureducatie primair onderwijs 2022-2023* geeft 54% van de basisscholen aan deel te nemen aan CmK3 (Termorshuizen et al., 2023; Van Essen et al., 2019; Nooij et al., 2018; Kruiter et al., 2016; Hoogeveen et al., 2014). Mogelijk is dit in de praktijk iets hoger, want uit de verantwoording over CmK3 van de penvoerders aan het Fonds voor Cultuurparticipatie blijkt dat ze gezamenlijk tot en met 2023 bijna 4300 basisscholen hebben bereikt, oftewel 65% van het totaal.

Het bereik in het voortgezet onderwijs ligt iets lager. Pas vanaf CmK2 konden penvoerders ook voor vo-scholen werken, maar het is geen verplichte doelgroep. In de laatste editie van de monitor cultuureducatie in het voortgezet onderwijs is voor

het eerst gevraagd of scholen samenwerken met een CmK-penvoerder. Dat bleek voor 45% van de vo-scholen het geval (Lommertzen et al., 2023b). Overigens gaat het hier om samenwerking met een CmK-penvoerder, waarbij niet duidelijk is of de samenwerking ook tot stand is gekomen in het kader van de regeling CmK. Mogelijk is dit in de praktijk iets lager, want uit de verantwoording over CmK3 van de penvoerders aan het Fonds voor Cultuurparticipatie blijkt dat ze gezamenlijk tot en met 2023 32% van alle vestigingen in het voortgezet onderwijs hebben bereikt.

Het mbo is pas sinds CmK3 een mogelijke doelgroep. Tien penvoerders uit zeven provincies hebben mbo-scholen bereikt.³ Hoe groot dit aandeel van het totaal aantal mbo-scholen is, is moeilijk te zeggen, omdat sommige ROC's locaties hebben in meer gemeenten of provincies. Wel is duidelijk dat penvoerders het mbo maar incidenteel bereiken en dat ze er nog maar moeilijk ingang vinden (Lommertzen et al., 2023a).

We zien dus een steeds breder bereik van CmK. Overigens zeggen de percentages niets over de inhoud van de samenwerking. Die kan variëren van eenmalig contact tot structurele, intensieve samenwerking.

CmK-scholen als koplopers

Wat levert CmK op? De verschillende monitoronderzoeken naar cultuureducatie in het po en vo³ van de afgelopen twaalf jaar proberen daar een antwoord op te geven. Deze onderzoeken werken met een normatief model over de mate waarin cultuureducatie is verankerd op scholen. Steevast blijkt dat scholen die meedoen aan CmK of samenwerken met een CmK-penvoerder, beter scoren op dit model. Zij zijn significant vaker koploper in cultuureducatie en hebben een hoger ontwikkelingsniveau met hun cultuureducatie.

Basisscholen die meedoen aan CmK hebben vaker een vastgelegde visie, werken meer samen met de culturele omgeving, werken vaker met leerlijnen, bezitten meer deskundigheid in cultuureducatie, doen meer aan deskundigheidsbevordering en zijn tevredener over hun eigen cultuureducatie en over het aanbod van de culturele omgeving. En hoe langer ze meedoen, hoe groter deze positieve samenhang. Ook onderzoek naar data die over een langere periode met het zelfevaluatie-instrument Evi zijn verzameld, laat een stijgende lijn zien voor deskundigheid, programma en samenwerking (Van

³ In het MBO is er geen monitor Cultuureducatie.

Meerkerk & Minnaert, 2023). Voor vo-scholen is er vooral een positieve samenhang met een vastgelegde visie, aanwezigheid van een cultuurcoördinator, structureel overleg met andere scholen en een goede accommodatie. Er is dus duidelijk een positieve samenhang op diverse onderdelen. Overigens spreken de onderzoeken niet van een causale relatie of een effect van CmK, want dat is niet aan te tonen. Het kan bijvoorbeeld zijn dat scholen die al affiniteit hebben met cultuureducatie, vaker op de hoogte zijn van programma's als CmK en er vervolgens ook sneller voor kiezen om eraan mee te doen. De vraag of de positieve samenhang ook heeft geleid tot een betere verankering van cultuureducatie in het onderwijs sinds 2013 is lastig te beantwoorden. De monitoronderzoeken zijn door veranderingen in aanpak, respons en vraagstelling niet goed te vergelijken. Maar we kunnen wel voorzichtig enkele zaken signaleren.

Po: meer draagvlak, deskundigheid en samenhang

Als we kijken naar onderzoeksresultaten die enigszins te vergelijken zijn, kunnen we de volgende voorzichtige hypothesen formuleren over het basisonderwijs in de afgelopen twaalf jaar:

- Het aandeel basisscholen met een interne cultuurcoördinator is nagenoeg even hoog gebleven, evenals het aantal taakuren dat zij tot hun beschikking hebben.
- Het aandeel basisscholen met een visie op cultuureducatie blijft stabiel. Maar wel zijn er steeds meer scholen die de visie inmiddels hebben vastgelegd in een cultuurbeleidsplan, en minder scholen die nog in de fase zijn van het opstellen van een visie.
- Het draagvlak voor cultuureducatie lijkt toegenomen, met name onder de groepsleerkrachten.
- De inhoudelijke deskundigheid van groepsleerkrachten voor cultuureducatie lijkt langzaam toe te nemen.

- Nadat de vakleerkracht voor cultuureducatie (kunstvakdocent) uit het basisonderwijs leek te verdwijnen, is het aandeel scholen dat deze in dienst heeft of inhuurt sterk toegenomen.
- Op basisscholen komt er langzaam meer samenhang in cultuureducatie. Er zijn minder incidentele en losstaande vakken en activiteiten, en juist iets meer afstemming tussen de kunstvakken of van werken vanuit een volledig samenhangend programma.

Over andere onderdelen van cultuureducatie kunnen we op basis van de beschikbare onderzoeksresultaten niets zeggen. Wat niet wil zeggen dat er geen ontwikkeling is (Termorshuizen et al., 2023; Van Essen et al., 2019; Nooij et al., 2018; Kruiter et al., 2016; Hoogeveen et al., 2014).

Vo: meer leerlinggerichte kunstvakken

De resultaten voor het vo geven een diffuser beeld (Lommertzen et al., 2023b; Kieft et al., 2017; Kruiter et al., 2015). Tot 2017 groeide op vo-scholen de verankering van cultuureducatie, vooral waar het ging om het vastleggen van een visie, structurele samenwerking en goede accommodaties. Hierdoor nam ook het aantal achterblijvers af. Maar de laatste meting over 2022 laat zien dat deze verankering niet heeft doorgezet. Vergeleken met 2017 is de groep achterblijvers zelfs iets groter en de groep koplopers kleiner. Op een aantal onderdelen – vooral coördinator en vastleggen visie – is de verankering dan ook minder sterk dan in 2017. Dit terwijl het CmK-programma zich in de tweede periode nadrukkelijk ook richt op het vo. Mogelijk zien we hier de negatieve gevolgen van de coronapandemie.

Wel zijn er ook een aantal positieve verschillen met 2017: scholen bieden nu meer kunstvakken aan als examenvak, bij het selecteren van aanbod van culturele activiteiten sluiten ze veel meer aan bij de voorkeuren en belangstelling van leerlingen, en er is meer samenhang in het programma voor cultuureducatie in de onderbouw en tussen de onderbouw en de bovenbouw. Een andere ontwikkeling is dat de doelen van vo-scholen meer gericht zijn op het ontwikkelen van algemene vaardigheden en minder op die van kunstvaardigheden.

Nog winst te behalen

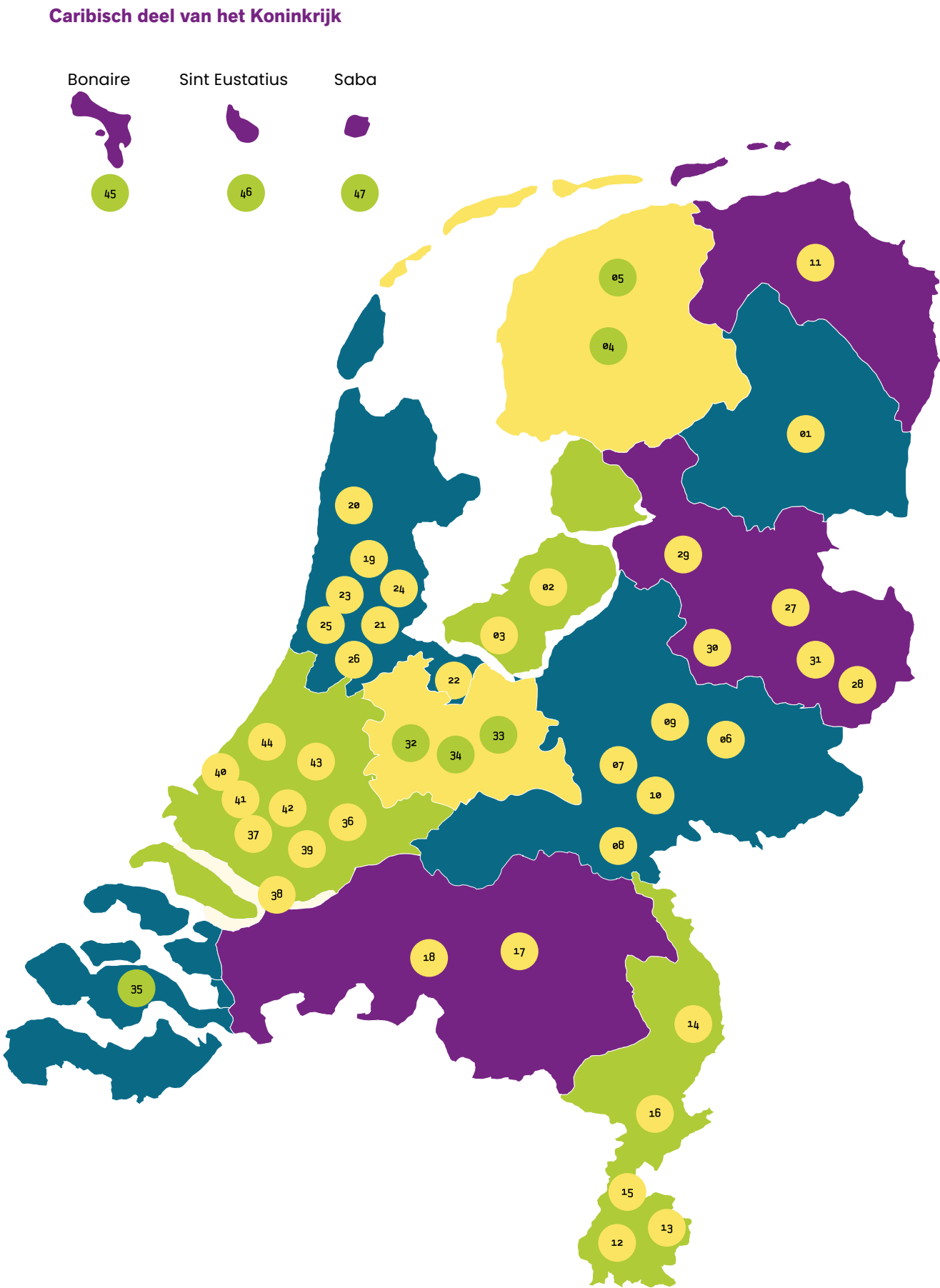
Er is dus een breder bereik en een positieve samenhang tussen deelname aan CmK en de verankering van cultuureducatie op scholen. Vooral in het basisonderwijs is er sinds 2013 op diverse onderdelen van cultuureducatie een langzame, maar gestage trend van meer verankering.

Uit het evaluatieonderzoek van CmK3 blijkt ook dat de penvoerders tevreden zijn over de regeling. Ze benadrukken dat zonder het programma CmK de ontwikkeling van cultuureducatie zal stagneren. Dit terwijl het beschikbare onderzoek laat zien dat er, ondanks de positieve ontwikkelingen, nog grote verschillen zijn tussen scholen. Er valt dan ook veel winst te behalen én te behouden.

Penvoerders per provincie

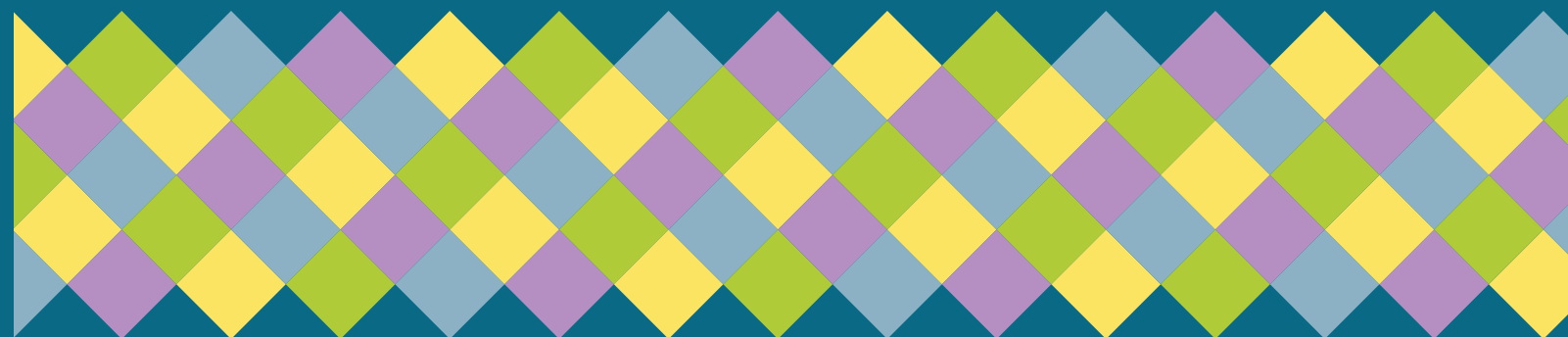
	pagina		pagina
Drenthe	14	Overijssel	82
01 Drenthe Compenta	16	27 Overijssel Rijnbrink	84
		28 Enschede Concordia Kunst & Cultuur	86
Flevoland	18	29 Zwolle Stadkamer	88
02 Flevoland FleCk	20	30 Deventer Kunstcircuit	90
03 Almere BonteHond & Collage	22	31 Hengelo Oyfo CultuurwijsHengelo	92
Friesland	24	Utrecht	94
04 Friesland Keunstwurk	26	32 Utrecht Kunst Centraal	96
05 Leeuwarden Kunstkade	28	33 Amersfoort en Leusden NEOS Cultuuronderwijs	98
		34 Utrecht TivoliVredenburg Creatief Vermogen Utrecht	100
Gelderland	30	Zeeland	102
06 Gelderland Cultuur Oost	32	35 Zeeland Cultuurkwadraat	104
07 Ede Cultura	34		
08 Nijmegen De Lindenberg	36		
09 Apeldoorn GIGANT Cultuurwijzer	38		
10 Arnhem Rozet	40		
		Zuid-Holland	106
Groningen	42	36 Zuid-Holland Kunstgebouw	108
11 Groningen Stichting Kunst en Cultuur	44	37 Rotterdam Kenniscentrum Cultuuronderwijs Rotterdam (KCR)	110
		38 Alblasterdam, Dordrecht, Papendrecht en Ridderkerk Samen Ontwikkelen door Cultuur (SOC)	112
Limburg	46	39 Regio Holland Rijnland Kunstgebouw (Cultuureducatiegroep, BplusC en Naturalis)	114
12 Maastricht en Heuvelland Kaleidoscoop Toon je Talent	48	40 Den Haag CultuurSchakel	116
13 Parkstad Limburg SCHUNCK Pit Cultuurwijzer	50	41 Delft DOK Cultuurhelden	118
14 Noord-Limburg Co. de Cultuurontwikkelaar Lokaal C	52	42 Zoetermeer CKC & partners Cultuur en Techniek op School	120
15 Westelijke Mijnstreek De Domijnen EigenWijs	54	43 Alphen aan den Rijn en Nieuwkoop Parkvilla	122
16 Midden-Limburg DOEN!	56	44 Westland Cultuurweb	124
Noord-Brabant	58	Caribisch deel van het Koninkrijk	126
17 Noord-Brabant Kunstloc Brabant	60	45 Bonaire Art Culture Education Foundation	128
18 Eindhoven CultuurStation	62	46 Sint Eustatius Gateway to Succes Foundation	130
		47 Saba Saba Association of Caribbean States Foundation	132
Noord-Holland	64		
19 Noord-Holland Plein C	66		
20 Noord-Kennemerland Artiance CultuurPrimair	68		
21 Amsterdam Mocca	70		
22 Hilversum Proloog	72		
23 Haarlemmermeer Cpunt	74		
24 Zaanstreek FluXus	76		
25 Haarlem Hart	78		
26 Amstelland Platform C	80		

Drenthe

Voor de derde periode van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK3) is Compenta de (enige) penvoerder in de provincie Drenthe. Binnen Compenta werken Stichting Kunst & Cultuur, ICO, Facet en CultuurKlik samen aan de kwaliteit van het cultuuronderwijs op de scholen en de kinderopvang in Drenthe. Voor de provincie Drenthe is er vanuit de landelijke pot met geld ruim 1,5 miljoen naar Compenta gegaan om haar taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 3 miljoen in totaal beschikbaar is.

Het jonge kind als basis

We leven in een snel veranderende wereld. Een wereld waarin creatief kunnen denken en handelen met zelfvertrouwen van groot belang zijn. Genoeg redenen om al van jongs af aan een creatieve levenshouding aan te moedigen. Je creatief ontwikkelen zien we als een voorwaarde om vol vertrouwen een eigen plek in de samenleving te vinden. Daarom biedt Compenta Drentse basisscholen de mogelijkheid om een deel van hun CmK-budget te besteden aan integrale samenwerking met de kinderopvang. Het begint immers bij het jonge kind.

Rijk ontdekkingsklimaat

Kinderen zijn van nature onderzoekers. Ze leren het meeste wanneer ze zelf dingen kunnen ontdekken en verkennen. Met dit doel hebben we het Drents Netwerk Jonge Kind (DNJK) opgericht, een inspiratie- en kennisplatform dat het werken aan de creatieve en zintuiglijke ontwikkeling van jonge kinderen stimuleert. Het richt zich op pedagogische professionals die werken met kinderen van 0 tot 7 jaar. Via inspiratiebijeenkomsten en leertrajecten leren pedagogisch medewerkers en leerkrachten om creatief-zintuiglijke werkvormen te integreren in hun dagelijkse (les)programma. Voorbeelden zijn de tweedaagse training 'Begrijpen met je handen', de inspiratiesessie 'Muziek en het jonge kind', het begeleidingstraject 'Inspirerende binnen- en buitenruimte', de inspiratiebijeenkomst 'Natuur, spel en verbinding' en de inspiratiesessie 'Ruimte om te groeien' (over de effecten van ruimtelijke inrichting op de leerervaring van het jonge kind).

Kindvolgend werken

Naast trainingen voor pedagogisch medewerkers en leerkrachten richt het DNJK zich ook op de kunstvakdocenten. Zij volgen trainingen én delen hun kennis met scholen en de kinderopvang. Het DNJK brengt pedagogisch medewerkers, leerkrachten uit de onderbouw, pedagogisch coaches, onderwijsondersteuners, kunstvakdocenten, opleiders en experts met elkaar in contact om ervaringen uit te wisselen en inspiratie op te doen. De

rode draad hierbij is telkens kindvolgend en procesgericht werken.

Door dit diverse aanbod van trainingen en inspiratiesessies bereiken we in Drenthe pedagogische professionals die samen leren en ontdekken en bouwen aan een cultureel fundament voor de ontwikkeling van jonge kinderen.

Maar wat ons betreft blijft het daar niet bij. Een creatieve, ontdekkende levenshouding is ook van belang voor oudere kinderen, jongeren en volwassenen. Ons doel is dan ook om dit culturele fundament verder te brengen, met nascholingstrajecten voor po, vo en mbo.

Want wanneer wij creatief, nieuwsgierig en onderzoekend in de wereld blijven staan, kunnen we ons redden in een snel veranderende wereld. Zoals een jong kind met grote ogen verwonderd om zich heen kijkt en al waarnemend iedere dag een beetje verder groeit.

Onze focus voor CmK4:

- De samenwerking tussen scholen en kinderopvang blijven stimuleren en voeden.
- De samenwerking met het mbo versterken, door opname van de door ons ontwikkelde trainingen in opleidingen pedagogisch medewerker en onderwijsassistent.
- Praktisch maatwerk leveren, met bijvoorbeeld trainingen in de avonduren.
- Alle partijen meenemen in de ontwikkelingen, zodat de olievlek zich verder kan uitbreiden.

Meer weten

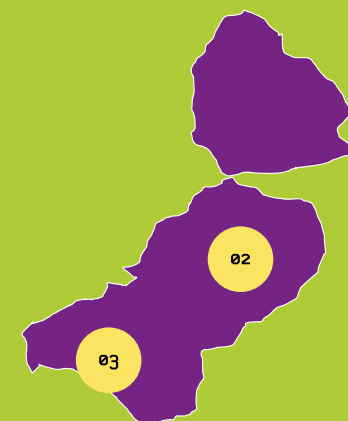
Eva Eggens,
info@compenta.nl
www.compenta.nl

'De training 'Begrijpen met je handen' was voor mij echt een andere blik op creativiteit: vertrekkend vanuit de eigen drang van het jonge kind om te onderzoeken in plaats van het aanleren van vaardigheden met allemaal dezelfde werkjes.'

Een deelnemer

Flevo land

In de provincie Flevoland is FleCk (Expertise-centrum voor Cultuureducatie in Flevoland) de provinciale penvoerder. Daarnaast is Cultuureducatie met Kwaliteit Almere (samenwerking tussen Collage Almere en BonteHond), de penvoerder voor de gemeente Almere. Voor de provincie Flevoland is er vanuit de landelijke pot met geld ruim 1,3 miljoen naar de penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 2,5 miljoen in totaal beschikbaar is.

Foto: Cultuurplus – Daniel Sylla

Foto: Cultuurplus – Daniel Sylla

Foto: Cultuurplus – Daniel Sylla

Maatwerk voor scholen

In CmK3 zijn we met het programma CultuurPlus een nieuwe weg ingeslagen. Het eigenaarschap van de school werd een veel nadrukkelijker uitgangspunt, waarbij de school passend bij het eigen niveau keuzes kan maken voor cultuuronderwijs. Hiervoor hebben we een systeem met drie treden. Hoe hoger de trede, hoe meer tijd en geld een school investeert in cultuuronderwijs en hoe meer begeleiding, geld en scholing ze krijgt om een visie en beleid te ontwikkelen en cultuuronderwijs te verankeren. We zien hoe het eigenaarschap van scholen groeit en dat steeds meer scholen vanuit visie kiezen voor goed cultuuronderwijs.

Lokale partners

Als penvoerder en projectleider realiseert FleCk dit programma samen met de kernpartners. Naast jeugdtheatergezelschap BonteHond zijn dat de lokale partners voor cultuureducatie: Kubus Lelystad, De Meerpaal Dronten, Muzisch Centrum Emmeloord (voor gemeente Noordoostpolder en Urk), Verbeelding&Co Zeewolde.

Met CultuurPlus hebben we een grote slag geslagen in het versterken van de lokale en provinciale culturele infrastructuur. De lokale partners zorgen als eerstelijnsinstellingen voor de werving en begeleiding van scholen. BonteHond levert aanbod en is een sparringpartner (samen met Collage Almere) als penvoerder van het Almeerse CmK-programma KIDD.

Bij FleCk kunnen we ons hierdoor focussen op projectleiding, kennisdeling en monitoring en evaluatie en professionalisering van alle partijen in CultuurPlus (leerkrachten, icc'ers, schoolbegeleiders van lokale partners, kunstvakdocenten). En waar nodig ondersteunen en adviseren we onze kernpartners bij het invullen van de eigen rol.

Open samenwerking

Maatwerk was essentieel in de CmK3-periode. Niet alleen in de begeleiding van scholen, maar bovendien waren de verschillen tussen de vijf

deelnemende gemeenten groot. In Lelystad hebben we bijvoorbeeld te maken met de problematiek van de grote stad (achterstandswijken, lerarentekorten), Noordoostpolder is een agrarische plattelandsgemeente met een cultuurarme infrastructuur. Gemeente Zeewolde stopte de financiering voor het lokale steunpunt, al kon dit gelukkig wel zijn werkzaamheden voortzetten tot en met het einde van CmK3.

Dit maatwerk vraagt om een intensieve, open samenwerking, waarin we kritisch naar elkaar durven zijn en elkaar versterken. Zo heeft FleCk een netwerk voor schoolbegeleiders opgezet, waarin intervisie, kennisdeling en scholing centraal staan. Alle betrokkenen ervaren dit als waardevol: het netwerk vergroot de kwaliteit van de schoolbegeleiding.

Aansprekender lessen

Door de scholen meer op maat te bedienen en aan te sluiten bij hun werkwijze, visie, leervragen en cultuurplannen, zetten we de leerkrachten in hun kracht en kunnen ze zelf stappen zetten. Voorbeeld is basisschool De Poolster in Lelystad die ons vroeg hoe ze hun lessen via cultuuronderwijs aansprekender konden maken. Want als kinderen nieuwsgierig zijn of plezier hebben, nemen ze lesstof beter op. De leerkrachten waren blij met de concrete tips en opdrachten die ze tijdens onze training kregen. Ze zagen hoe leerlingen spelenderwijs aan de slag gingen. In 2023 organiseerden we de eerste editie van de regionale CultuurPlus-dagen, waarmee we zo'n zeventig leerkrachten en icc'ers van 31 CultuurPlus-scholen bereikten. Scholingswensen van de scholen, opgehaald door de intermediairs, vormden de basis voor de inhoudelijke invulling. Er waren workshops door FleCk, cultuuraanbieders en andere cultuurprofessionals. Scholen konden nieuwe ideeën en vaardigheden opdoen om betekenisvol cultuuronderwijs geven en cultuurbeleid vorm te geven en te implementeren. Verder konden ze ervaringen en kennis uitwisselen en netwerken.

'CultuurPlus werkt voor onze school, omdat het een op maat aanvulling is op het cultuuronderwijs dat wij al bieden.'

Roelof Post, directeur Roderik van Voorst in Emmeloord

Groter bereik

We slaagden er door goede samenwerking ook in om meer scholen te bereiken en beter in te spelen op hun behoeften. In het schooljaar 2024-2025 doen ruim 75 scholen mee aan CultuurPlus, waarmee we 64% van de basisscholen in Flevoland (exclusief Almere) bereiken. Binnen CmK3 krijgt elke school per schooljaar één gratis rit met de CultuurBus Flevoland en zijn in schooljaar 2023-2024 al 105 klassen naar culturele plekken gebracht. Zo maken we meer cultuuraanbod toegankelijk voor scholen.

Onze lessen voor CmK4:

- De samenwerking tussen de kernpartners en penvoerder is succesvol, maar kan scherper. Een helder onderscheid tussen ieders rollen en taken geeft alle partijen een duidelijk eigen gezicht in het werkveld.
- Er liggen nog kansen om de visie van scholen op cultuuronderwijs te verbinden aan hun bredere onderwijsvisie. Alleen zo kunnen ze cultuuronderwijs borgen. FleCk kan schoolbegeleiders professionaliseren en ondersteunen om scholen te begeleiden op weg naar borging.
- Ook zien we nog kansen voor vraaggericht werken en het ondersteunen van vraagarticulatie van de school. In CmK4 zetten we een volgende stap naar nog meer maatwerk.
- We zien nog meer kansen om kunstvakdocenten, scholen en partners te verbinden, onder meer in scholingstrajecten. Hierdoor zijn samenwerkingen makkelijker vorm te geven en kunnen we het belang van cultuureducatie groot op de kaart zetten in Flevoland.

Meer weten

Danielle Bijsmans,
danielle@cultuureducatieflevoland.nl
www.cultuureducatieflevoland.nl

Ode aan de autonomie

Gelukkig erkennen de overheid, scholen en cultuurinstellingen dat cultuureducatie een essentiële bijdrage levert aan de ontwikkeling van kinderen. Maar wat echt telt, zijn de meningen van kinderen zelf. In Almere deelden acht leerlingen uit groep acht maar al te graag hoe zij hiertegen aan kijken. En nee, dat deden ze niet door ingewikkelde termen te gebruiken en in lastige beleidstaal te spreken, maar door de regie in eigen hand te nemen met een documentaire over henzelf.

Eigen stem

Wij als penvoerders van CmK-Almere – het expertise-centrum voor cultuuronderwijs Collage en theatergezelschap BonteHond – bedachten weliswaar om het resultaat van de eerste lichting leerlingen van de educatieve leerlijn Kunst is Dichterbij dan je Denkt (KIDD) te portretteren. Maar de acht leerlingen bepaalden zelf de artistieke inhoud van hun documentaire Magic8.

Een mooier voorbeeld van hoe cultuureducatie mede vormgeeft aan de autonomie van kinderen bestaat er eigenlijk niet. De film toont het succes van de leerlijn en is inmiddels vertoond op een educatiecongres in Italië, bij Mocca Amsterdam en aan het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Magic8 benadrukt hoe belangrijk het is dat kinderen de ruimte krijgen om hun stem te laten horen. De film laat zien dat ze creativiteit in overvloed bezitten, iets waar volwassenen nog veel van kunnen leren.

Kunst dichterbij

Met KIDD maken leerlingen van groep 1 tot en met 8 kennis met een breed scala aan disciplines en kunstvormen in eigen stad. Als jongste stad van Nederland zijn de mogelijkheden in Almere eindeloos en is er altijd ruimte voor experiment. Naast de autonomie in het kunstenaarschap en de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen zien we ook andere resultaten. De leerlijn brengt kunst letterlijk dichterbij ieder kind, dus ook bij kinderen die om welke reden dan ook zelf minder of niet met kunst in

aanraking komen. Door onder andere te werken met kunstenaars waarin kinderen zich kunnen herkennen, groeit hun betrokkenheid en zien leerkrachten onvermoede kanten van hun leerlingen. Er is dus niet alleen verbinding tussen kind en kunst, maar ook tussen kind en kunstenaars en kind en leerkracht.

Hiernaast begeleiden we scholen intensief bij het creëren van een cultuurplan met meerjarenprogramma. Ook hierin staat voor de school het kind centraal en is alles ontwikkeld vanuit de inhoudelijke visie van de school. Vanuit deze visie bepaalt het team leerdoelen voor cultuuronderwijs en vandaaruit de vorm van het meerjarenplan. Door deze aanpak is het belang van cultuureducatie in de afgelopen CmK-periode verder onderstreept en de zichtbaarheid vergroot. De culturele partners (waaronder theaters, gezelschappen, musea en andere kunstinstellingen) ontwikkelen meer en verdiepende educatieve programma's naast hun bestaande aanbod.

Culturele omgeving

In de CmK1-periode lag de nadruk op co-creatie van scholen en culturele instellingen, in de daaropvolgende CmK2-periode stond verankering centraal

‘Deze helft hier teken ik en de andere helft laat ik gewoon voor andere mensen om zelf te bepalen wat ze erin willen zien. Of hoe ze willen bedenken wat er aan de andere kant zou kunnen zijn.’

Tarila (11 jaar), een van de makers én hoofdpersonen van de documentaire Magic8

en in CmK3 was dat verbinding. In de komende periode leggen we de focus op verbreding van het aanbod.

We investeren verder in de culturele infrastructuur om voor nog meer scholen en leerlingen een culturele omgeving te ontsluiten, altijd met oog voor de leefomgeving van het kind en met Almere als uitgangspunt. Almere is een jonge, dynamische stad en daarom het ideale uitgangspunt voor kunstprogramma's. Wij onderzoeken en ontwikkelen gedurende CmK4 in co-creatie met scholen en culturele partners een nieuw programma, De School Uit. Wij willen hiermee scholen bedienen voor wie het KIDD-programma met bijbehorende excursies niet (volledig) past bij de schoolvisie, maar die hun leerlingen wel willen laten kennismaken met hun culturele omgeving. Samen met hen gaan we onderzoeken hoe we hier een goede vorm voor kunnen vinden.

We zijn ervan overtuigd dat met onze aanpak de autonomie van kinderen gewaarborgd blijft. En wij blijven pionieren om kunst en onderwijs nog dichterbij elkaar te brengen. Zo brengen we hulde aan het kind en een ode aan de artistieke vrijheid en autonomie.

Onze focus voor CmK4:

- Duurzame relaties met onderwijs- en culturele instellingen en het inbedden van vanzelfsprekendheid van cultuureducatie in het Almeerse onderwijs.
- De doorlopende leerlijn KIDD verdiepen én verbreden door nieuwe disciplines en ontwikkelingen uit het culturele veld toe te voegen.
- Voortborduren op de succesformule van leerlijn KIDD en de ontwikkeling van het programma 'De School Uit' in co-creatie met onderwijs en kunst.
- Het maken van een vervolgdokumentaire met als uitgangspunt het kind.

Meer weten

Rianne Weide

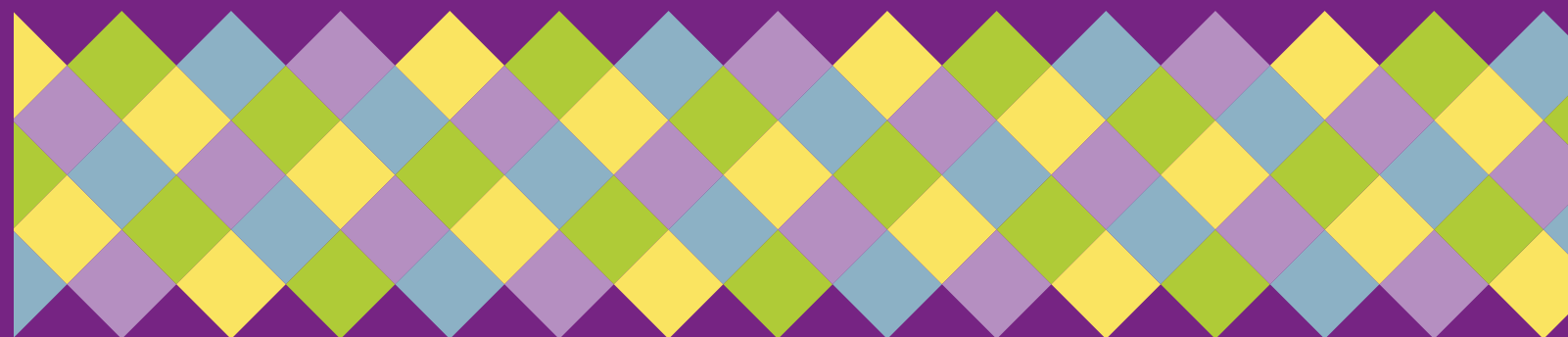
kidd@bontehond.net

www.kunstisdichterbijdanjedenkt.nl

Friesland

In de provincie Friesland is Keunswurk de provinciale penvoerder en voor de gemeente Leeuwarden is dat Kunstkade. Hierbij is Friesland verdeeld in 11 regio's waar cultuurverbinders en cultuurcoaches nauw samenwerken met de scholen, schoolbesturen, het kunstencentrum, de gemeente en lokale culturele initiatieven. Voor de provincie Friesland is er vanuit de landelijke pot met geld ruim 2 miljoen naar de penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 4 miljoen in totaal beschikbaar is.

Kinderen rond docenten: een educatietraject op een school

OER WA'TST BIST, WÊR'TST WEI KOMST EN WÊR'TST HINNE WOLST

Keunstwurk zet in Fryslân kunst en cultuur in het hart van het onderwijs. Want leren door kunst en over cultuur geeft je de ruimte om anders naar de wereld te kijken en betekenis te geven aan wat je (mee)maakt, denkt en doet. Het geeft jonge mensen vaardigheden om zich op allerlei manieren te uiten en zich daardoor te ontwikkelen tot taalsterke, veerkrachtige en creatief denkende volwassenen.

We ondersteunen scholen om kunst en cultuur een vaste plek in het onderwijsprogramma te geven en te blijven vernieuwen en verdiepen. Hierbij richten we ons vooral op het deskundiger maken van de leerkrachten, (kunstvak)docenten en andere betrokkenen in het leerecosysteem.

Kunstenarsmindset

Door de jaren heen ontwikkelde Keunstwurk een krachtige inhoud, geïnspireerd door talentgedreven werken en de kunstenarsmindset. Dit is een open houding die helpt om de wereld onbevangen, speels, onderzoekend en scheppend tegemoet te treden. Leerlingen verkennen zichzelf, de wereld en hoe we met elkaar omgaan. Gevoelens, ervaringen en ontdekkingen verbeelden ze op eigen wijze. Onze visie op cultuureducatie vatten we samen in 'Ik, wij, de wereld: Oer wa'tst bist, wêr'tst wei komst en wêr'tst hinne wolst.' Als je reflecteert op jezelf, de ander en de wereld, dan weet je wie je bent, waar je vandaan komt en waar je heen wilt. We geven hiermee ruimte aan het cultureel bewustzijn van de leerling en maken het onderwijs betekenisvol. Kunstvakdocenten ondersteunen leerkrachten

hierbij. Een van hen vertelt: 'Tijdens creatieve momenten werkten leerkrachten vooral aan vaardigheden, nog weinig met verbeeldingskracht. Hierdoor waren veel werkjes hetzelfde. Ik heb laten zien hoe dit anders kan met de kunstenarsmindset. De leerkracht ging hiermee verder in haar lessen en vertelde later trots: "Kijk, geen één fantasiedier is hetzelfde en elk dier vertelt het verhaal van het kind!".'

Verbindende rol

We bundelen onze krachten met landelijke en provinciale partners. We zijn betrokken bij Taalplan Frysk (Keunstryk), Filmhub Noord, Méér Kunst en Cultuur in School en Omgeving en Kunstbende. Samen met triënnale Arcadia werken we aan een programma rond burgerschap en met kunstcentrum Kunstkade hebben we een ontwikkelroute ingericht voor kunstvakdocenten. In al deze projecten zorgen we voor een integrale aanpak en verbinden we onderwijs en de (culturele) omgeving. Alle betrokken partijen zien onze rol als belangrijk en waardevol. Een regio-onderzoek in 2023 heeft ons meer inzicht gegeven in de gelaagdheid van het leerecosysteem in elke regio en de aanknopingspunten voor betekenisvol cultuuronderwijs. Onze cultuurverbinders kunnen hier samen met de kunstencentra, gemeenten, cultuuraanbieders en schoolbesturen goed op inspelen.

Burgerschap

Samen met enkele grote schoolbesturen zijn we gestart met een opleiding voor een bovenschoolse cultuurcoördinator. Dat is een mooie aanvulling op onze werkwijze op de scholen. In een van de verkennende gesprekken zei een onderwijsbestuurder: 'Wat mij triggert, is dat cultuureducatie raakt aan burgerschap. Jullie naam, Keunstwurk, helpt niet. Ik dacht dat het over kunst ging. Maar de rol als verbinder vind ik interessant en ik had nooit verwacht dat jullie op deze manier werken.' Hieruit blijkt dat ment kunst niet vanzelfsprekend in verband brengt met de pedagogische opdracht. We gaan met scholen verder verkennen hoe je met kunst en cultuur kunt werken aan de vorming van burgers in ontwikkeling. Een prachtige opdracht, waar we ook de komende vier jaar weer vol plezier aan gaan werken.

'Dit is het eerste project waar je echt onderzoek doet naar jezelf.'
Leerling van CSG Bogerman die vanuit haar eigen fascinatie en drijfveer het thema gif onderzocht en dit vervolgens verbeeldde in een kunstwerk.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Talentgedreven werken en de kunstenarsmindset helpen om te komen tot een krachtige inhoud.
- Onze visie 'Ik, wij, de wereld' geeft ruimte voor de leerling en werkt goed voor betekenisvol onderwijs.
- We kunnen nog meer toewerken naar een onderwijsgedreven infrastructuur.
- Evi-gesprekken hebben geleid tot bewustwording en goede relatie met de scholen.
- lcc-cursussen, Talentgedreven werken en Kunstvak-route worden gewaardeerd.

Onze focus voor CmK4:

- Versterking regioaanpak met een onderwijsgedreven infrastructuur.
- Werken aan inbedding door langere aanwezigheid op en begeleiding van scholen.
- Een bovenschoolse aanpak.
- Verder ontwikkelen van een Maakplaats-Innovatie.
- Verder ontwikkelen van instrumenten als het Evi-gesprek.
- Deskundigheidsbevordering van leerkrachten, (kunstvak)docenten en partners in het leer-ecosysteem, gericht op inbedding.
- 'Ik, wij, de wereld', met ruimte voor leerling en cultureel bewustzijn.
- Monitoring en evaluatie.

Meer weten

cultuureducatie@keunstwurk.nl
www.keunstwurk.nl/educatie

Culturele kansen voor élk kind

Kunstkade staat voor de culturele ontwikkeling van elke leerling. Met ons werk willen we elke leerling aanspreken. Dat zie je terug in de programma's, waarin ruimte is voor leerlingen om zich te herkennen, maar ook om hun wereld te vergroten: spiegels en vensters. Zo kunnen ze zich sterken in wie ze zijn en ontdekken wie ze willen worden.

In Leeuwarden krijgt elke leerling de mogelijkheid zich cultureel te ontwikkelen. De scholen hebben hierin een kerntaak. Gemeente Leeuwarden ondersteunt hen hierbij door via Kunstkade elke school een cultuurcoach te geven voor minimaal twee uur per week en elke leerling via het Kunstmenu te laten kennismaken met het culturele aanbod. Samen met het onderwijs en het culturele veld heeft Kunstkade binnen CmK eraan gewerkt om cultuureducatie in het hart van het onderwijs te krijgen. We worden erkend als de samenwerkingspartner voor cultuur en onderwijs, binnen- en buitenschools.

Talent van school naar vrije tijd

Een van de programma's die we in CmK3 hebben opgezet en de komende periode voortzetten, zijn de Talent Ontwikkel Programma's (TOP) in diverse disciplines voor de groepen 5 tot en met 8. In dit programma maken kinderen in de klas kennis met een kunstdiscipline. Geïnteresseerden kunnen zich onder schooltijd hierin in een aparte groep verder verdiepen. In deze verdiepingslessen werken ze toe naar een presentatie voor ouders en wijkbewoners op of nabij de school, op het witte doek van het Filmtheater of in het Fries Museum. Alle presentaties komen samen tijdens de TO Party in stadsschouwburg De Harmonie, waar kinderen, leraren, ouders en andere geïnteresseerden kunnen komen kijken. Niet alleen voor de leerlingen is het vaak een eerste ervaring op het podium, maar voor vele ouders is het ook een eerste ervaring als publiek. Hierdoor maken we zichtbaar wat er allemaal gebeurt en zijn leerlingen trots op zichzelf en elkaar. De leerlingen stimuleren we vervolgens om deel te

nemen aan cursussen in de vrije tijd. Om dit voor iedereen mogelijk te maken zetten we Jeugdfonds Sport & Cultuur en Kunstkade programma Talentontwikkeling op Maat in.

Meer deskundigheid

TOP zorgt niet alleen voor talentontwikkeling, maar versterkt ook de culturele omgeving van de school en zorgt voor deskundigheidsbevordering. Lokale kunstvakdocenten, liefst uit de nabije omgeving van de school, geven de lessen. Zo ontstaat er een relatie tussen de school, de kinderen en deze vakdocenten, wat kunstdeelname in de vrije tijd stimuleert. De kunstvakdocenten vinden het waardevol dat ze door de samenwerking kennis kunnen uitwisselen. Bovendien kunnen ze zich met onze opleiding Kunstvak voor de Klas bekwamen om voor de klas of een speciale doelgroep te staan. Deelname van de school aan een van deze programma's stimuleert ook de leraren of het hele team om deel te nemen aan een training. Zo worden ze geïnspireerd en zelfverzekerder om hier ook zelf in de klas mee aan de slag te gaan.

Onze focus voor CmK 4:

- Omdat er meer doelstellingen bij elkaar komen, zetten we onze Talent Ontwikkelings Programma's voort in het primair onderwijs.
- We gaan kijken hoe we TOP voor het voortgezet onderwijs kunnen toepassen met programma's als de Dance Battle en nog te ontwikkelen programma's in Taal en Burgerschap.

Meer weten

info@kunstkade.nl
www.kunstkade.nl

'Het is fantastisch om te zien hoe een groepje klasgenoten transformeert tot een strak samenwerkende filmcrew. Vol enthousiasme en toewijding hun eigen bedachte film kunnen maken, dat vonden ze een feestje!'

Filmmaker Joas Hulshof

Gelderland

In de provincie Gelderland is Cultuur Oost de provinciale penvoerder. Daarnaast zijn er nog vier gemeentelijke penvoerders: voor de gemeenten Nijmegen (De Lindenberg), Arnhem (Rozet), Ede (Cultura) en Apeldoorn (Gigant). Voor de provincie Gelderland is er vanuit de landelijke pot ruim 6,5 miljoen naar de penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 13 miljoen in totaal beschikbaar is.

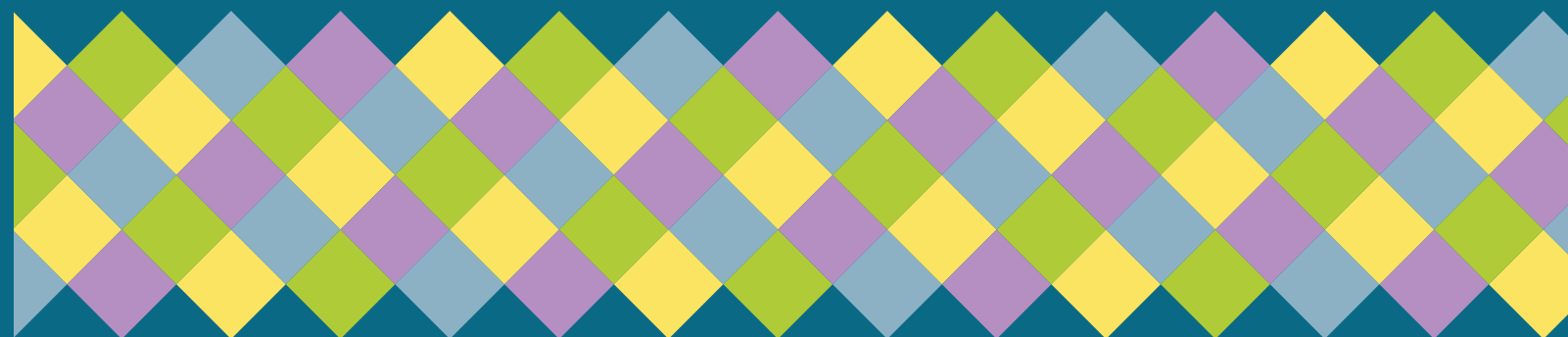

Foto: Gelderse CMK-dag 2022 - Marcel Krijgsman

Samen verder op eigen wijze

Foto: Gelderse CMK-dag 2023 Theater Sonnevank - Marcel Krijgsman

Als provinciale penvoerder van het Gelderse programma CmK versterkt Cultuur Oost de positie van cultuureducatie in ruim veertig gemeenten. Dat doen we samen met 33 lokale en regionale cultuurlpunten: cultuurcoaches, combinatiefunctionarissen en cultuurmakelaars die ondergebracht zijn bij centra voor de kunsten, welzijnsinstellingen, schoolbesturen of zelfstandig werken in opdracht van een gemeente. Maar geen enkele school is hetzelfde en ieder cultureel leer-ecosysteem kent zijn eigen kansen en uitdagingen. Onze taak is om te voorzien in individuele behoeften van scholen en cultuurlpunten te faciliteren, zodat zij scholen optimaal kunnen begeleiden.

Iedere school een eigen koers

Samen met zeven cultuurlpunten en verschillende Gelderse scholen ontwikkelde Cultuur Oost de afgelopen CmK-periode de Route Cultuureducatie, een provinciale aanpak voor CmK met bijbehorende online tool en scholingsprogramma. In de Route Cultuureducatie staat de ontwikkelvraag van de school centraal. Onder begeleiding van een cultuurlpunt stippelt iedere school een route uit die past bij de eigen ambities en mogelijkheden. De onderwerpen visie, programma, deskundigheid en samenwerking vormen daarvoor de basis. De eerste drie stappen zijn voor iedereen hetzelfde, daarna heeft elke school de regie over de eigen koers.

Tussen theorie en praktijk

‘De Route Cultuureducatie geeft scholen en cultuurlpunten houvast’, zegt Leontien van Kraay,

cultuurcoördinator voor de gemeente Montferland. ‘Het is een inzichtelijke tool waarmee ik scholen heel duidelijk kan laten zien waar ze staan en waar ze naartoe kunnen. De Route geeft de praktische handvatten die scholen nodig hebben om cultuureducatie in hun onderwijs te verankeren.’ Op basis van de ervaringen en feedback van cultuurlpunten kunnen we onze werkwijze continu actualiseren en dat is een waardevolle wisselwerking gebleken. Bovendien ontwikkelden we parallel aan deze methode het scholingsprogramma De Rode Draad. Met trainingen en cursussen over onderwerpen als vakintegratie, werken vanuit leerlijnen en efficiënt evalueren geven we cultuurlpunten het benodigde gereedschap om de scholen in hun regio zo goed mogelijk te begeleiden.

Elkaar versterken

Niet alleen deskundigheidsbevordering, maar ook kennisdeling is een belangrijk speerpunt. Naast onze jaarlijkse CmK-dag richtten we de afgelopen periode verschillende regionale leernetwerken op, zodat cultuurlpunten hun kennis en expertise met elkaar en met ons kunnen delen en zo elkaars professionaliteit kunnen versterken. Deze uitwisseling is ontzettend waardevol gebleken. Cultuurlpunten hoeven niet allemaal zelf het wiel uit te vinden, ze kunnen leunen op elkaars ervaringen, maar bijvoorbeeld ook gezamenlijk inkopen, programmeren of goede kunstvakdocenten uitwisselen. Samen optrekken vergroot zo ieders slagkracht.

Aanjagen en verbinden

Gelderland kent ook regio's waar geen cultuurlpunt actief is. Daar zorgden we voor een lokale oplossing door samen te werken met buurgemeenten of adviseurs van Cultuur Oost in te zetten. We stimuleren lokale samenwerkingen vanuit een verbindende en aanjagende rol, bijvoorbeeld door het sluiten van convenanten cultuureducatie. De afgelopen periode werkten we opnieuw samen met pabo's en met de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen om cultuureducatie in het po, vmbo en mbo onder de aandacht te brengen. Omdat kwaliteitsverbetering niet mogelijk is zonder kundige vakdocenten ontwikkelden we samen met de andere Gelderse penvoerders scholingstrajecten voor kunstvakdocenten in het (gespecialiseerd) onderwijs. En samen met de cultuurlpunten brachten we ten slotte Retourtje Cultuur Gelderland ten uitvoer, zodat dans-, theater- en muziekvoorstellingen toegankelijk zijn voor alle leerlingen in Gelderland.

Onze lessen voor CmK4:

- Cultuurlpunten hebben behoefte aan minder en eenvoudigere administratie in CmK.
- Lokale projectleiders hebben behoefte aan meer onderlinge kennisdeling op zakelijk gebied.

Onze focus voor CmK4:

- Blijvend optimaliseren van de Route Cultuureducatie en het bijbehorend scholingsprogramma op basis van de behoeften en vragen van cultuurlpunten en scholen.
- Ontwikkelen van een gebruiksvriendelijke online verantwoordingstool die cultuurlpunten ook voor hun CmK-projectadministratie kunnen gebruiken.
- Aandacht vragen voor de eigen visie op het begeleiden van scholen in het totaalprojectplan van cultuurlpunten.
- Vergroten van het eigenaarschap van scholen door hen te begeleiden bij het formuleren en aanscherpen van hun individuele ontwikkelvraag.
- De positie van cultuureducatie verduurzamen door samen te werken met lokale culturele partners en gemeenten.
- Investeren in de deskundigheidsontwikkeling van leerkracht, team en vakdocent.

Meer weten

Francien Simons
franciensimons@cultuuroost.nl
www.cmk gelderland.nl
www.route cultuureducatie.nl

‘Heel mooi om te zien wat er gebeurt als je mensen voor de groep zet die andere dingen kunnen dan wij, en dus ook ander gedrag bij kinderen uitlokken.’

Tobias Geerlings, adjunct-directeur
 Klein Borculo

Een stevige positie in het cultureel-educatieve ecosysteem

Als penvoerder voor CmK in Ede werken wij als Cultura altijd vanuit de behoefte van de scholen. Die staat, samen met de wensen en culturele groei van zowel de leerling als de leerkracht, centraal. Waar we in CmK2 nog gericht waren op losse leerlijnen, zoals muziek, dans en theater, hebben we in CmK3 er bewust voor gekozen om te gaan werken met één leerlijn cultuureducatie. Hierdoor gingen scholen breder nadenken over en kijken naar cultuureducatie. Het zorgde ook voor meer flexibiliteit, omdat scholen voor een breder palet kozen. Verschillende modules bestonden uit lessen, deskundigheidsbevordering en het bezoeken van een voorstelling of evenement.

Goede inhoudelijke relaties

Waar we trots op zijn, is dat we bijna alle basisscholen in de gemeente Ede bereiken met ons CmK3-programma. Dit lukt dankzij een goede inhoudelijke relatie met de scholen. Zo zijn we er bijvoorbeeld in geslaagd ook het speciaal onderwijs te laten deelnemen aan CmK3. Dit kan alleen maar door goede betrouwbare afspraken en maatwerk waar nodig.

Binnen CmK3 hebben we als penvoerder een vaste positie opgebouwd in het lokale en regionale netwerk. Waar partners in het begin nog weleens de kat uit de boom keken, is het aan het eind van CmK3 voor hen helder dat wij als penvoerder graag samen optrekken in het realiseren van goed aanbod voor alle scholen in Ede. Dit is ons gelukt door betrouwbaar te zijn als partner en heel duidelijk te stellen dat ons belang altijd ligt bij kwalitatieve cultuureducatie. Hierdoor voer je meteen een beter gesprek met elkaar.

Een aansprekend voorbeeld van geslaagde lokale samenwerking was die met muziekcentrum Lunteren (voorheen KNA Lunteren). Dit centrum kon een kwalitatief programma voor scholen neerzetten, waardoor we met CmK3 voor het eerst ook de basisscholen in Lunteren bereikten. Regionaal was Phion een fijne partner, vele kinderen reisden af

naar de concertzaal in Arnhem om daar een bijzonder concert mee te maken. Ook het Kröller-Müller Museum was een goede regionale partner. Hiernaast waren de gesprekken en uitwisseling met andere penvoerders waardevol. Zo konden we profiteren van elkaars ervaringen.

Samen optrekken

Het cultuuronderwijs in Ede wordt sterker door deze lokale en regionale samenwerkingen. Kinderen kunnen veel leren en ervaren, maar het is dan wel belangrijk dat ze van het bestaan van lokale culturele schatkamers afweten. Het helpt ook dat kinderen al op school kennismaken met een kunstvakdocent en ze deze ook weer tegenkomen bij bijvoorbeeld de plaatselijke muziekvereniging of toneelclub.

Door samen vanuit het lokale en regionale netwerk op te trekken maken we de culturele wereld voor scholen en leerlingen bekender en bereikbaarder. Beter cultuuronderwijs begint met het bieden van kwaliteit, of dit nu goede vakdocenten of producties betreft. Het betekent ook dat je scherp moet zijn wanneer deze kwaliteit niet geleverd kan worden. Als penvoerder zoeken we altijd naar krachtige samenwerkingen in de regio. Want de ondersteuningsstructuur van CmK wordt sterker en duurzamer wanneer je die samen realiseert met lokale en regionale partners die scholen kwaliteit leveren.

‘Wat gun ik ieder kind deze magische ontsnapping en ontspanning!’

Vanessa Holthaus, icc’er en

leerkracht, na een schoolbezoek van theatervoorstelling Broer

Onze lessen voor CmK4:

- We willen de zichtbaarheid van samenwerking vergroten. Er is binnen CmK3 ontzettend veel bereikt, maar hier zijn we als penvoerder wellicht te bescheiden mee omgegaan. Met als nadeel dat lokale en regionale partners soms nog niet weten hoe waardevol het kan zijn om aan te haken binnen CmK.
- Culturele partners willen wel, maar kunnen soms nog geen kwalitatief aanbod leveren. We willen bijvoorbeeld onze erfgoedorganisaties ondersteunen bij het ontwikkelen van lesmateriaal, waardoor het culturele-educatieve leerecosysteem rijker wordt.
- Het naschools aanbod gaan we verrijken, juist op die plekken waar het niet vanzelfsprekend is om naschoolse cultuureducatie te volgen. In CmK3 hebben we geleerd dat dit niet eenvoudig, maar wel zeer belangrijk is.

Meer weten

Els van de Groep
evdgroep@cultura-ed.nl
 Suzanne Lagerwaard
slagerwaard@cultura-ed.nl
www.cultura-ed.nl

Foto: Taalspeelgroep Marly Philips op De Vossenburcht – Dennis Vloedmans

Meedenken met scholen

Voor ons is dialooggericht werken het geheim van succes. We moeten niet voor, maar mét scholen denken als het gaat om cultuureducatie een plek in het onderwijs te geven. Die filosofie heeft ons in de coronaperiode geholpen om scholen binnenboord te houden én nieuwe scholen en doelgroepen binnen te halen. Iets om trots op te zijn.

In gesprek

Als CmK-penvoerder zijn we aanjager, verbinder, organisator en uitvoerder. We staan voor cultuureducatie en zetten ons in dat te behouden. Dat was in en na de coronatijd best pittig. Het ging alleen nog over basisvaardigheden en scholen gingen op de rem staan. Door voortdurend met hen in gesprek

te gaan en ons aan te passen aan hun mogelijkheden, zijn we erin geslaagd cultuureducatie toch overeind te houden.

Begin gewoon klein, zeiden we tegen scholen. En als het dan goed loopt, kun je het geleidelijk weer uitbreiden. Zo lieten we ruimte voor scholen om mee te denken en samen te kijken wat het beste past. En uiteindelijk zeiden leerkrachten vol overtuiging: ja, cultuureducatie is ook belangrijk!

Aansluiten bij taal

We streven zoveel mogelijk naar maatwerk. Het is immers niet aan ons om te bepalen wat het beste is voor scholen. Maatwerk is nodig om de doelgroep te bereiken en vast te houden, maar kost ook veel tijd. We kijken daarom hoe we scholen met vergelijkbare vragen kunnen bedienen met programmaformats

die dan per school zijn aan te passen.

Veel scholen willen bijvoorbeeld iets met creatief schrijven. We werken daarom aan een doorlopende leerlijn voor creatief schrijven voor de groepen 3 tot en met 8. Scholen zijn enthousiast. Verder hebben we de programma's Wijkreporter en Kinderpersbureau.

Ook hebben veel van onze scholen behoefte aan taalondersteuning via cultuureducatie. We hebben daarvoor onze taalspeelgroepen waarin woordenschatontwikkeling en drama centraal staan, volop ingezet en hebben nieuwe taalspeeldocenten opgeleid.

Verder heeft ons team beeldend de atelierwerkvorm ontwikkeld. Hierin staat niet het eindproduct, maar het creatieve proces centraal. Leerlingen werken gezamenlijk vanuit een bepaalde vraag. Een kunstvakdocent ondersteunt de leerkracht in het observeren van en gerichte vragen stellen aan de leerlingen.

Nieuwe doelgroepen

Binnen CmK3 vormde het vo een nieuwe doelgroep. We mikten op samenwerking met vier vo-scholen, dat zijn er uiteindelijk twee geworden. Maar we hebben wel contacten en netwerken opgebouwd met schoolbesturen en daar kunnen we de komende periode op voortbouwen.

Een mooie nieuwe doelgroep was het mbo. Na een vraag van een docent startte in 2023 een kleine pilot muziekeducatie voor studenten van de opleidingen onderwijsassistent en pedagogisch medewerker. Ze kwamen hier op de Lindenberg voor lessen Muziek op Schoot en dat was een groot succes. We hebben dat in CmK4 uitgebreid met dramalessen en hopen in CmK4 de samenwerking met het ROC uit te bouwen en te bestendigen.

Kennis delen

Scholing helpt om onze band met scholen en culturele partners te verstevigen. We hebben nu onze eigen icc-training en stellen een icc-coördinator op school straks ook als voorwaarde voor deelname aan CmK4. Dat helpt bij het borgen van cultuureducatie. Om dezelfde reden moedigen we icc-cursisten aan om net als voor de basisvaardigheden ook voor cultuureducatie kwaliteitskaarten te ontwikkelen, met daarin de leerdoelen per jaar. Voor onze culturele partners organiseren we zomer- en winterscholen, en straks ook een lenteschool: een paar dagen lang kunnen ze zich onderdompelen in workshops, inspiratiesessies en voorstellingen. Dit blijkt te voorzien in een enorme behoefte aan ontmoeting en het uitwisselen van ervaringen.

De komende periode willen we starten met Cultuurlabs waar scholen uit po en vo en kunstvakdocenten elkaar ontmoeten. Zo zorgen we voor nog meer verbinding en hopelijk nog meer borging van cultuureducatie.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Investeren in dialooggericht werken loont: denk mee met scholen in plaats van voor hen.
- Scholing aanbieden bevordert goede verbindingen met scholen en culturele partners.
- Goede verbindingen met po-/vo-schoolbesturen blijft een aandachtspunt.

Onze focus voor CmK4:

- De samenwerking met vo en mbo uitbreiden.
- De band tussen binnen- en naschoolse cultuureducatie behouden, ook nu de gemeente Nijmegen van ons vraagt om wijkgericht te werken in plaats van per school naschools aanbod te regelen.
- Scholing van ons eigen Lindenbergteam.
- Verankering van cultuureducatie op scholen.

Meer weten

Lieke Nellestein
l.nellestein@delindenberg.com
www.delindenberg.com

‘Het is fantastisch om op de Lindenberg de lessen te volgen. Voor onze studenten is het belangrijk om hun kijk op de wereld te verbreden en uit hun comfortzone te gaan, want om later met kinderen aan creativiteit te werken, zul je hier eerst zelf mee in aanraking moeten komen.’

Anouk Wattenberg-Pieters, docent ROC Nijmegen

Bewustwording, draagvlak en eigenaarschap

Foto: Pierre Pinkse

Voor de leerlingen van vso De Zonnehoek is opgroeien met kunst en cultuur niet vanzelfsprekend. Terwijl dit juist hun ontwikkeling en zelfvertrouwen ten goede kan komen en helpt bij een betere aansluiting in de maatschappij. De school wil dan ook cultuureducatie structureel borgen in het curriculum.

Als cultuurprofielschool doet ze mee aan CmK3 en is een lid van het team opgeleid als icc'er. Twee teamleden haalden al eerder de icc-kwalificatie, al met al een sterke basis als kernteam om vanuit te bouwen.

Behapbaar

Als CmK-penvoerder waren we nauw betrokken bij de realisatie van de ambities van De Zonnehoek. Samen met het kernteam ontwikkelden we een programma om elke vrijdag tijdens twee lesuren te werken vanuit diverse kunstdisciplines. Teamleden geven deze groepoverstijgende lessen samen met externe kunstvakdocenten.

Leerlingen kiezen zelf voor een kunstdiscipline en leren met en van elkaar in kleine groepjes. De lessenserie loopt per schoolseizoen in vier blokken, van vakantie tot vakantie. Zo is elk blok behapbaar qua invulling en lengte van de lessen. De eerste drie blokken worden afgesloten met een gezamenlijke presentatie binnen de school, die van het laatste blok vindt plaats in de grote theaterzaal van Gigant.

Duidelijke rollen

Dit programma trok aanvankelijk een behoorlijke wissel op het team van De Zonnehoek, mede omdat de leerlingenpopulatie zo divers is. Om het draagvlak te behouden zijn we daarom uitgegaan van drie rollen in het team: educator, begeleider bij een collega of externe vakdocent, achtervang voor leerlingen die vastlopen. De duidelijkheid die ontstond door het werken vanuit een van deze rollen, bracht veel rust.

De afsluitende presentaties en vooral de afsluiting in Gigant, heeft de leerlingen en het team veel gebracht. Leerlingen lieten zich op een onverwachte en verrassende manier zien en horen – ook voor henzelf. Dit maakte het team nog meer bewust van het belang van cultuureducatie. Ze zagen dit belang door de ogen van de leerling, zodat zelfs het meest sceptische teamlid om ging.

Alle lessen waren gericht op de leerlingen actief te prikkelen om zichzelf te laten zien en te laten horen. De inhoud was samenhangend, gericht op zelfreflectie en eigen verantwoordelijkheid. Deze uitgangspunten hebben de afgelopen periode tot mooie resultaten geleid. De leerlingen werden serieus genomen en leerden zo ook zichzelf en medeleerlingen serieus te nemen. Ze leerden meer samenwerken en reflecteren op zichzelf en anderen. Ze konden zich verder ontwikkelen doordat ze op andere competenties werden aangesproken. Zo ontstond meer draagvlak binnen het eigen team en is cultuureducatie nu een structureel onderdeel van het schoolcurriculum.

Haalbare infrastructuur

Dit bijzondere traject op De Zonnehoek is slechts een van de voorbeelden uit de afgelopen periode waar we met veel voldoening op terugkijken. Het heeft ons inzichten gegeven en een manier van werken die aansluit op deze diverse doelgroep. We hebben hierdoor een reëel haalbare culturele infrastructuur met een toekomstplan voor het vso kunnen ontwikkelen die zowel leerlingen als het team dragen en mede invullen. Een en ander is ook terug te luisteren in een aflevering van de podcast 'Kunst & bondcast', gemaakt door de vakgroep educatie van Kunstenbond en geheel gewijd aan kunsteducatie binnen het speciaal onderwijs.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Je kunt draagvlak in het team niet afdwingen. Dat moet ontstaan, mede via de impact van cultuuronderwijs op leerlingen.
- Werk structureel met vakdocenten, zij geven een extra impuls aan het team.
- Betrek de leerlingen vanaf het begin, zo ontstaat een gezamenlijk eigenaarschap.
- Haal de laatste afsluitende presentatie uit de eigen schoolomgeving. Dat is spannend, maar geeft leerlingen ook een grote boost in hun zelfvertrouwen.

Onze focus voor CmK4:

- Cultuureducatie verder integreren in het curriculum en ook meer delen met de ouders.
- Leerlingen steeds meer betrekken bij hun eigen creatieve proces en zorgen dat ze daar ook zelf op kunnen sturen via het leerlingportfolio.
- Een grotere rol voor het schoolteam in het maken van een reële afstemming met de leerling. Waar het team het niet zelf kan oppakken, volgt afstemming met een vakdocent.
- Bevorderen dat leerlingen, team en vakdocenten vanuit co-creatie samenwerken aan de invulling.

Meer weten

Job Kaihatu
j.kaihatu@gigant.nl
www.cultuurwijzerapeldoorn.nl

'Ik vond het heel spannend, maar het gaf mij geen negatief gevoel'
 Camiel, (15 jaar), vso-leerling tijdens de afsluitende presentatie in Gigant

Koersen op duurzame samenwerking

Alle kinderen en jongeren van 0-18 jaar in Arnhem gelijke kansen bieden om creatief op te groeien, zodat ze zich ontwikkelen tot waardige, vaardige en aardige stadsbewoners die actief participeren in de samenleving. Dat is het gemeenschappelijke doel van het convenant cultuureducatie tussen de gemeente Arnhem, de schoolbesturen en diverse Arnhemse culturele instellingen, waaronder Rozet. Alle partijen onderschrijven het grote belang van cultuureducatie in het onderwijs en zien dit als onlosmakelijk onderdeel van het gehele onderwijscurriculum en als instrument voor onderwijsvernieuwing. CmK vormt een onderdeel van dit convenant en de uitvoer ervan vindt dus plaats binnen deze waardevolle en structurele samenwerking.

Band met schoolbesturen

In de praktijk krijgt de samenwerking op verschillende manieren vorm. Zo hebben de grootste Arnhemse schoolbesturen het Community Learning Center (CLC) opgericht om onderwijsinnovatie voor het po een duurzame plek te geven. Een van de programma's van het CLC is Kunst, Cultuur en Maakonderwijs, en een adviseur van Rozet geeft dit mede vorm. Er is dus nauw en structureel contact met de schoolbesturen. We weten goed wat er speelt binnen het onderwijs en kunnen inspelen op ontwikkelingen en behoeften. Omgekeerd houdt Rozet het onderwijs goed op de hoogte van ontwikkelingen en kansen binnen cultuureducatie, op zowel gemeentelijk als landelijk niveau. Door de goede samenwerking met de gemeente en schoolbesturen is er veel ruimte om ons te richten op de samenwerking met de scholen zelf. Binnen CmK3 hebben we cultuurwerkgroepen begeleid om te komen tot een duidelijke rol- en taakverdeling, waarbij ieder werkgroep lid genoeg kennis en inzicht

heeft om de eigen rol en taken te vervullen. Een professioneel werkende cultuurwerkgroep komt niet alleen de samenwerking met Rozet ten goede, maar ook die tussen scholen en cultuuraanbieders.

Trainingstrajecten

Rozet heeft een groot netwerk van grote en kleine(re) cultuuraanbieders en kunstvakdocenten. We zetten ons voortdurend in om hen onder de aandacht te brengen bij scholen. Uiteraard houden we cultuuraanbieders op de hoogte van actuele ontwikkelingen binnen het onderwijs, zodat zij goed kunnen aansluiten op de behoeften van scholen. Zo hebben we voor het trainen van nieuwe en meer ervaren kunstvakdocenten de handen ineengeslagen met de Gelderse penvoerders CmK, waaronder Cultuur Oost. Met onze gezamenlijke trainingstrajecten vergroten en versterken we het netwerk van Gelderse kunstvakdocenten die goed inzetbaar zijn in het po. Daarnaast hebben we tijdens CmK3 individuele trainings- en coachingstrajecten voor kunstvakdocenten vormgegeven voor (voornamelijk) kunstvakdocenten op scholen binnen het Onderwijskansenbeleid (OKB). Kunstvakdocenten staan hier vaak in uitdagende lessituaties, die sterke pedagogische vaardigheden vereisen. Ook vragen veel scholen hen om de kunstlessen te integreren met andere vakgebieden, zoals taal of wereldoriëntatie. Niet iedere kunstvakdocent kan voldoen aan de verwachtingen van een school, waardoor we zagen dat kunstlessen weer van scholen verdwenen. Door kunstvakdocenten te coachen en te begeleiden, krijgen ze de kans om zich te ontwikkelen en daardoor betere lessen te ontwerpen en te geven. Dit resulteert in duurzame samenwerkingen, waarbij kunstlessen een vaste plek krijgen binnen de scholen. De kunstvakdocent krijgt daardoor de kans leerlingen goed te leren kennen en voor hen een vertrouwd gezicht te worden.

‘Dankzij het coachingstraject van Rozet heb ik echt de kans gekregen om me verder te ontwikkelen en voel ik me inmiddels deel van het team.’

Mieke Frouws, kunstvakdocent theater op basisschool St Paulus

Onze lessen voor CmK4:

- Het coachen en begeleiden van kunstvakdocenten in uitdagende onderwijssituaties draagt bij aan goed en duurzaam kunst-onderwijs op een school.
- We willen het netwerk van kunstvakdocenten in het po uitbreiden en versterken.
- We willen inzetten op een duurzame samenwerking met ArtEZ, zodat studenten meer kennis krijgen over en ervaring in het werken in het po.

Meer weten

Nataschenka le Clercq
nataschenka.leclercq@rozet.nl of
onderwijs@rozet.nl
www.rozet.nl/onderwijs

Foto: Rozet – Zefanja Hoogers

Groningen

Voor de derde periode van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK3) is K&C de penvoerder in de provincie Groningen, die zowel werkt voor de stad Groningen als alle andere gemeenten in de provincie. K&C is sinds 2014 bezig in het primair onderwijs, en sinds CmK3 ook in de onderbouw in het voortgezet onderwijs.

Voor de provincie Groningen is er voor CmK3 vanuit de landelijke pot ruim 1,8 miljoen naar de penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 3,6 miljoen in totaal beschikbaar is.

Bulldozers: over samenwerking in de verrijkte schooldag

‘Wij doen niet meer mee aan CmK Groningen, want wij doen Tijd voor Toekomst.’ Zojuist vertelde een cultuurcoördinator over een nieuwe Groningse regeling die ‘iets’ met cultuur doet. Er komt een naschools aanbod met van alles en nog wat. En binnen schooltijd een leerkracht die zich alleen nog met de kernvakken bezighoudt.

Geërgerd rijd ik terug naar kantoor, terwijl Joni Mitchell uit de radio klinkt. ‘They paved paradise and put up a parking lot.’ In de afgelopen tien jaar bouwden we vanuit K&C aan een stevige basis, waarin cultuuronderwijs verbonden is met het schoolcurriculum. Vormgegeven vanuit visie. Gaat dit nu overhoop? Een bulldozer rijdt mijn keurig gecultiveerde cultuurtuintje binnen. Dit kan toch niet de bedoeling zijn?

Kunstige prullenbakken

Bij de start van CmK3 werd in Groningen ook Tijd voor Toekomst gelanceerd. Dit is een meerjarig programma om kinderen in het aardbevingsgebied gelijke kansen te bieden, met een rijk aanbod rond scholen voor kinderen die dit het hardste nodig hebben. Maar in hoeverre kun je nog spreken over verrijkend (cultuur)aanbod, als de basis binnen school verdwijnt? Tijd voor een gesprek. Gelukkig werd al snel duidelijk dat Tijd voor Toekomst niet het failliet van het binnenschoolse

cultuuronderwijs betekende. Wel ontbrak afstemming met het culturele veld. De organisatie werd overladen met aanbieders die aan Tijd voor Toekomst wilden bijdragen, waardoor ze de weg in het culturele bos kwijtraakte. Als onafhankelijke kennispartner konden wij de organisatie wegwijs maken. Dit bood de opening voor verdere samenwerking.

In de periode die volgde, probeerden we de samenwerking te concretiseren. Dat ging met vallen en opstaan. Hoe vind je elkaar als de opdrachten uit elkaar lopen? Ook spraken we niet elkaars taal, wat tot spraakverwarring leidde. Zo belde een project-leider met een krappe deadline voor advies. Of we een kunstenaar wisten die met kinderen de prullenbakken in het dorp kon versieren. Gewend om vanuit curriculumverbinding te denken, vroeg de K&C-adviseur naar de inhoudelijke context. Daarop werd pragmatische geantwoord: het moest op maandagmiddag.

School aan het roer

Gelukkig ontdekten we óók gezamenlijke grond. Bijvoorbeeld dat de school aan het roer staat, of het nu om het vormgeven van cultuuronderwijs of van een verrijkte schooldag gaat. Vanuit dat uitgangspunt organiseerden we samen met Tijd voor Toekomst een visiebijeenkomst. Hierin zochten we samen met de school naar samenhang tussen het binnenschoolse cultuuronderwijs en de verrijking in het naschoolse aanbod. Door bewust na te denken over samenhang, vonden scholen het cultuurprogramma waardevoller.

Door afstemming bleken CmK en Tijd voor Toekomst prima naast elkaar te kunnen bestaan. Achteraf gezien was deze visiebijeenkomst een kantelpunt in de samenwerking.

Grote tuin

Mijn azalea's zijn gelukkig nooit omgeploegd door een bulldozer. Wel zijn er wat tuinhekjes gesneuveld. En dat is goed, want hierdoor blijkt het landschap groter dan verwacht. Door de samenwerking met Tijd voor Toekomst en de scholen kunnen we het (culturele) leerecosysteem rond het kind versterken. Een goede programmering in de verrijkte schooldag staat of valt met een sterke culturele omgeving. En naschoolse verrijking biedt kansen voor het binnenschoolse cultuurprogramma. We hebben elkaar nodig. Daarom is de directeur van Tijd voor Toekomst lid van onze beleidsadviesgroep geworden en sluiten wij aan bij hun stakeholdersoverleggen. Door samen op te trekken wordt het landschap rijker. De titel van ons CmK4-plan is dan ook Samen vooruit.

Onze lessen voor CmK4:

- Zorg dat je als penvoerder aan tafel zit tijdens de planvormende fase van partners en overheden. Niet pas bij de uitvoering.
- Baken je eigen tijd af. Samenwerking met kansengelijkheidsprogramma's is waardevol, maar ook tijdrovend. Koppel waar mogelijk bestaande overlegstructuren of vervang deze.
- Benoem samen gemeenschappelijke thema's. In Groningen willen we de advisering van scholen afstemmen, programmering binnen- en buitenschools op elkaar aan laten sluiten, samen nascholingen voor aanbieders organiseren en onderzoeken waar monitoring en evaluatie elkaar kunnen aanvullen.
- Kennis over het cultuur(educatieve) veld is niet vanzelfsprekend aanwezig binnen kansengelijkheidprogramma's. Er is behoefte aan onafhankelijk advies.
- Denk win-win. Je hebt elkaar nodig en versterkt elkaar.

Meer weten

Bas Hendrickx, projectleider CmK Groningen
bas.hendrickx@kunstencultuur.nl
www.kunstencultuur.nl

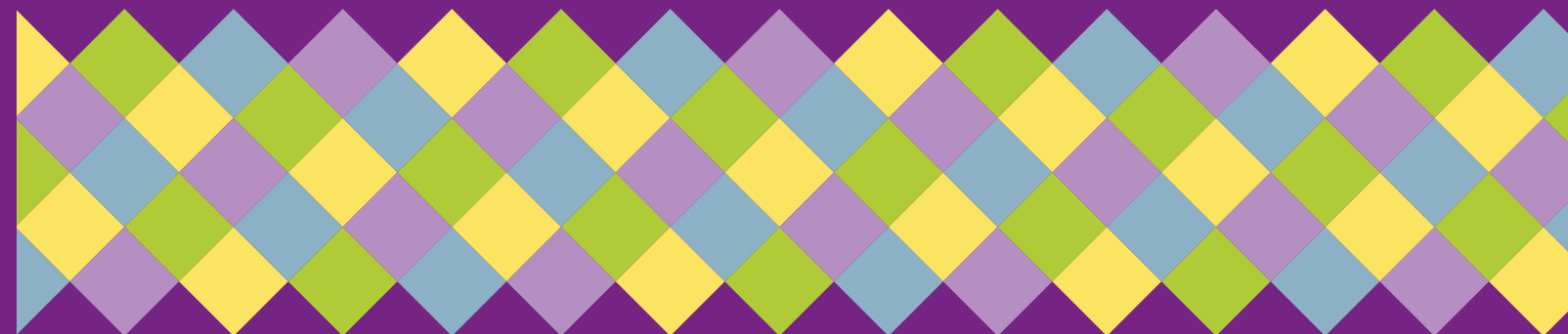
‘Het is erg waardevol dat dankzij K&C het cultuuronderwijs goed georganiseerd is en dat wij regelmatig afstemming hebben. Dat helpt enorm om kinderen een bredere blik op de wereld te geven en hen hun talenten te laten ontdekken. Dat is waar we het allemaal voor doen!’

Daniëlle Bekkering, directeur Healthy Ageing Network Northern Netherlands

Limburg bouw samen

Er zijn vijf regionale penvoerders in Limburg: zij zijn diegenen die zich voor een regio samen met de scholen en tal van culturele instellingen inzetten om cultuureducatie te borgen in het curriculum van het onderwijs. Huis voor de Kunsten Limburg (dit is geen officiële penvoerder) vervult een overkoepelende rol in de uitvoering van CmK in Limburg en draagt mede zorg voor de zichtbaarheid van het programma. De vijf partners, de penvoerders, ondersteunen en zijn betrokken bij de uitvoering van CmK in Limburg.

Voor de provincie Limburg is er voor CmK3 vanuit de landelijke pot ruim 3,5 miljoen naar de penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 7 miljoen beschikbaar is.

Afstemming op wensen van scholen

Met het programma Toon je Talent bieden wij basisschoolleerlingen een volledig pakket aan dat hen laat kennismaken met alle kunst disciplines en het culturele veld om hen heen. Ze ontdekken andere werelden en leren hun eigen wereld vorm en kleur te geven door te zien, te beleven en te doen.

De CmK3-periode vroeg vanwege de coronapandemie veel flexibiliteit. Om scholen in deze uitdagende tijd zo goed mogelijk te ondersteunen bij cultuureducatie, hebben we uitgebreid maatwerk geleverd.

Talentdocent

Scholen vroegen om integrale cultuureducatie en vaste samenwerkingspartners. Om hieraan tege-

moet te komen heeft Kaleidoscoop de rol van talentdocent geïntroduceerd: een kunstvakdocent die in de groepen 3 tot en met 8 kunstlessen verzorgt en een vast gezicht binnen de school is. Deze lessen zijn afgestemd op actuele thema's en leergebieden. Zo vroeg een school aan de talentdocent, gespecialiseerd in dans, om haar lessen aan te laten sluiten bij het thema 'samenwerken' van het International Primary Curriculum. Dit resulteerde in flashmobs in de binnenstad van Maastricht. Een andere school vroeg de talentdocent om samen met alle groepen een expositie te maken die ook ouders tijdens de maandelijkse afsluiting konden bezoeken. De reacties van scholen op de inzet van de talentdocent waren zeer positief.

Totaalervaring

Daarnaast bezoeken alle leerlingen van de Toon je Talent-scholen jaarlijks een culturele instelling. Ze volgen lessen ter voorbereiding en reflectie op dit bezoek. Hierbij werken we nauw samen met de grotere en kleinere culturele instellingen in de regio. Deze zijn zeer betrokken om met extra lesmateriaal hun programma's te verdiepen. We koppelen kleinere culturele instellingen aan kunstvakdocenten uit ons netwerk.

Door het aanvullend programma bij het bezoek aan de culturele instelling wordt de leerkracht uitgenodigd en gestimuleerd om dit bezoek te integreren in de eigen lespraktijk. Dat draagt bij aan een completere ervaring voor de leerlingen en de leerkracht. Voorafgaand aan een bezoek aan de voorstelling Romeo en Julia van Philzuid werden leerlingen bijvoorbeeld voorbereid met zang- en dansmateriaal uit de voorstelling. Dit zorgde voor een complete en interactieve ervaring tijdens de voorstelling, waarin de leerling zelf actief participeerde.

Maatwerk

Tijdens de CmK3-periode kregen de nieuwe deelnemers, onze zogeheten Bouwsteenscholen, bijzondere aandacht. In samenwerking met deze scholen ontwierpen we op maat gemaakte programma's, rekening houdend met de ambities, mogelijkheden en beperkingen van de school en met de lokale culturele omgeving. Zo organiseerden we voor basisschool De Poort EOA, een school voor anderstalige kinderen, een filmbezoek en lessen die toegankelijk waren voor deze specifieke doelgroep. Culturele partners weten Kaleidoscoop goed te vinden om contacten te leggen met scholen, het onder de aandacht brengen van hun aanbod en het initiëren van nieuwe samenwerkingen, zoals pilots voor educatieaanbod voor het speciaal onderwijs.

Als team houden we de nieuwste inzichten en landelijke ontwikkelingen in cultuureducatie bij. Hieruit vloeide onder meer de training Authentieke Kunsteducatie voort, die onze kunstvakdocenten en leerkrachten ondersteunt bij het relevant houden en vernieuwen van hun lespraktijk.

Zo proberen we onze rol als intermediair, facilitator, adviseur en organisator steeds duidelijker te profileren. We stemmen daartoe continu af op de behoeften van scholen, kunstvakdocenten en culturele instellingen en toetsen die aan onze missie om jonge mensen te leren door zelfexpressie andere werelden te ontdekken en hun eigen wereld vorm en kleur te geven. Want zo ontstaat het vermogen tot inleving, verwondering, verbeelding en verbinding.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Maatwerk mag geen overwerk worden. Hoewel de wensen van de school leidend zijn, moeten we ook onze grenzen en beperkingen erkennen. Goede communicatie is essentieel om verwachtingen te sturen.
- Elk bezoek aan een culturele instelling verdient iets extra's. Zowel culturele partners als scholen erkennen het belang van begeleidend educatiemateriaal en voorbereidende lessen op school. De leerkracht is 'de ambassadeur van de culturele ervaring'.
- Maak ruimte voor kunst. Door een hoge werkdruk en een focus op de kernvakken vermindert op scholen de aandacht voor cultuureducatie. Goede communicatie en verwachtingsmanagement vooraf kunnen het verschil maken.

Onze focus voor CmK4:

- De naam 'Bouwstenen' vervangen we door 'Toon je Talent Op Maat' (TJTOM), om te tonen dat deze scholen onderdeel zijn van het 'Toon je Talent'-programma.
- We werken verder aan deskundigheidsbevordering en kennisdeling, met naast de icc-cursus, visietrajecten voor schoolteams en het culturele veld om beter af te stemmen op elkaar.

Meer weten

Eveline Nelissen
eveline.nelissen@maastricht.nl
www.kaleidoscoop.net

'Juf, ik heb alle muziek en verhalen bewaard in mijn eigen laatje.'

Leerling onderbouw OBS Berg in Berg en Terblijt

Foto: Metasuite – Johan Strijckers

Foto: Metasuite – Johan Strijckers

Foto: Anne Jannes

De krachten gebundeld in een sterk netwerk

Pit Cultuurwijzer streeft naar de versterking en verrijking van cultuureducatie in Parkstad (Heerlen en omgeving), een regio waar veel kinderen opgroeien in sociaal-economisch kwetsbare wijken. De noodzaak om samen met onze partners een inspirerende en culturele leeromgeving te creëren, is groot. Alle betrokkenen werken dan ook met enthousiasme en toewijding aan dit gemeenschappelijke doel werken.

Als penvoerder hebben wij de unieke mogelijkheid om alle partners te verbinden en zo de krachten te bundelen en te versterken in een netwerk over gemeentegrenzen heen. Wij zijn er trots op dat dit netwerk niet alleen culturele en onderwijsinstellingen omvat, maar ook gemeenten, de provincie Limburg en andere penvoerders uit de regio. Onze rol als expertisecentrum is versterkt door een duidelijke taakafbakening, een concreet dienstenaanbod en intensievere samenwerking met andere Limburgse penvoerders.

Groter bereik

In de afgelopen vier jaar hebben wij ons netwerk aanzienlijk uitgebreid en nieuwe partners mogen verwelkomen, zoals scholen uit primair en voortgezet onderwijs, bibliotheken, School & Omgeving-coalities, culturele instellingen en cultuurcoaches. Hierdoor is ons bereik vergroot en ontstonden succesvolle projecten op scholen, inspiratiesessies voor leerkrachten en een uitbreiding van ons provinciale cursusaanbod. Wij zijn trots op de goed bezochte thema-bijeenkomsten 'Leesplezier' en 'Burgerschap'. Deze droegen bij aan de professionele ontwikkeling van leerkrachten en culturele partners. In de komende jaren willen we dit uitbreiden tot een divers cursusaanbod, waarbij iedereen van elkaar kan leren.

Groeiend bewustzijn

De gerichte ondersteuning van de intermediairs heeft ervoor gezorgd dat scholen beter zijn toegerust om een stevige basis te leggen voor hun cultuuronderwijs. Scholen kiezen steeds vaker activiteiten op basis van een duidelijke visie op cultuureducatie, wat wijst op een groeiend bewustzijn en professionalisering. De activiteiten die leerkrachten en culturele partners zelf uitvoeren, zijn het resultaat van co-creaties, overleg en vooral luisteren naar elkaar. Dit wederzijdse respect dat we binnen ons netwerk kunnen realiseren, hopen we ook aan de leerlingen te kunnen doorgeven.

Rijkere leerervaringen

Daarnaast hebben wij geïnvesteerd in onderzoek en monitoring om de impact van ons werk te evalueren en continu te verbeteren. Dit helpt ons om met een kritische blik dagelijkse beslissingen te nemen en gericht in te spelen op de behoeften van de scholen en culturele partners. Onze missie is dat door gezamenlijke inspanningen en voortdurende innovatie, kwalitatieve en diverse cultuureducatie in Parkstad beschikbaar is voor alle leerlingen. Met aanvullende initiatieven zoals de CultuurBus en gelden uit de regeling School en Omgeving kunnen we dit op diverse manieren borgen. Zo veranderen wij de omgeving van leerlingen stukje bij beetje en proberen we hun culturele horizon te verbreden. We hebben de afgelopen Cmk-periode samen gezaaid en geïnvesteerd in cultuureducatie. Er zijn al mooie opbrengsten in de vorm van sterke samenwerkingsverbanden en de opbouw van een goede ondersteuningsstructuur. Deze tuin kent de komende jaren nog voldoende groeimogelijkheden. Met als doel om leerlingen tot bloei te laten komen.

'Door het netwerk van Pit Cultuurwijzer zijn er voor ons nieuwe deuren opengedaan. Zo zijn we in contact gekomen met partijen die we daarvóór moeilijker of helemaal niet bereikten en kregen we als startend cultuurbedrijf erkenning voor ons werk.'

Igor Dekkers, Tinkers Guild

Onze focus voor Cmk4:

- Onze rol als expertisecentrum versterken, zodat Pit Cultuurwijzer ook na 2028 kan blijven voortbestaan.
- Cultuuronderwijs tot vanzelfsprekend onderdeel maken van het schoolcurriculum.
- In de regio Parkstad overal een busvervoerre-geling voor culturele uitstappen realiseren.
- Werken aan een compleet en toegankelijk cursusaanbod voor scholen én culturele partners.
- Binnen het netwerk de verbindende en aanja-gende partij blijven om de kansen in de regio optimaal te benutten.

Meer weten

Gina Deckers
gina.deckers@pitcultuurwijzer.nl
www.pitcultuurwijzer.nl

Op expeditie naar succes

Een van de dingen waar we het meest trots op zijn, is de integratie van cultuuronderwijs in het schoolontwikkelplan van alle basisscholen in Noord-Limburg. Dit proces was niet eenvoudig, maar door een sterke samenwerking met gemeenten, culturele sectoren en het onderwijs vertegenwoordigd door Cultuurpad, is Lokaal C uitgegroeid tot een spil in het regionale culturele netwerk.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Tijdens CmK3 heeft Co. de Cultuurontwikkelaar (voorheen Kunstencentrum Venlo) als penvoerder voor acht gemeenten in Noord-Limburg onder de noemer Lokaal C, indrukwekkende stappen gezet om de regionale visie op cultuureducatie te realiseren en versterken. Lokaal C heeft ruim zeventig expedities georganiseerd, waarbij groepsleerkrachten, ICC'ers, schoolbestuurders en mensen uit de cultuurwereld samenwerkten aan innovatieve vormen van cultuureducatie. Deze expedities brachten een golf van nieuwe ideeën en creativiteit met zich mee en legden de basis voor de huidige positie van Lokaal C in het regionale netwerk. Het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft Lokaal C al bestempeld als een best practice, mede vanwege onze benadering om scholen te helpen cultuureducatie te integreren in hun lesprogramma's. Deze benadering benadrukt een gezamenlijke verantwoordelijkheid van onderwijsinstellingen en culturele organisaties. De rol van Lokaal C als netwerkcoördinator en stimulator is cruciaal voor het succes van de samenwerking.

De afgelopen jaren hebben we intensief samengewerkt met ruim 175 culturele partners en 105 scholen, wat heeft bijgedragen aan beter cultuuronderwijs. Deze samenwerking leidde niet alleen tot betere integratie van cultuur in het onderwijs, maar ook tot meer betrokkenheid van het culturele veld, waar-

onder professionele instellingen, vrijwilligersorganisaties en zelfstandige makers.

Diepere verankering

Door aan te sluiten bij de jaar-, school- en verbeterplannen van scholen, is cultuureducatie geen extra last, maar een ondersteunend element geworden. Dit heeft geleid tot een diepere verankering van cultuur in het curriculum en de ontwikkeling van vakintegratief onderwijs. Bij dit laatste wordt creativiteit ingezet bij rekenen, taal en burgerschap. Een voorbeeld hiervan is de expeditie Code Rood, ontwikkeld na een vraag vanuit het onderwijs. Deze expeditie richt zich op sociaal-emotionele ontwikkeling en burgerschap en heeft een online component (www.ikhebdeforce.nl) waarin ook ouders worden betrokken. Zo biedt Lokaal C innovatieve oplossingen die direct aansluiten bij de behoeften van scholen.

Waardevolle ervaring

In plaats van over cultuureducatie spreken we steeds vaker over creativiteitsontwikkeling. De inzet van creatieve en kunstzinnige benaderingen stimuleert leerlingen en leerkrachten om op een andere manier na te denken en hun emoties en gevoelens te uiten. Dit zorgt voor meer betrokkenheid en motivatie bij hen, waardoor ze cultuuronderwijs niet meer zien als een verplichting, maar als een inspirerende en waardevolle ervaring. Lokaal C heeft tijdens CmK3 laten zien hoe een sterke samenwerking tussen onderwijs en culturele instellingen kan leiden tot duurzame verbeteringen in cultuuronderwijs. Met de ervaringen en successen van de afgelopen jaren is Lokaal C goed gepositieerd en kunnen we onze impact in de komende CmK-periode verder vergroten.

'Ik heb mezelf beter leren kennen en ontdekt dat het niks uitmaakt als iets niet lukt, want iedereen maakt wel eens fouten.'

Leerling van basisschool De Horizon die heeft deelgenomen aan Expeditie Code Rood

Onze lessen tijdens CmK3:

- We vragen kinderen zelf wat ze van een door volwassenen aangedragen onderwerp vinden.
- We kijken over de grenzen van cultuureducatie (voorbeeld samenwerking Openbaar ministerie en gemeenten).
- We vervangen het woord cultuureducatie door creativiteitsontwikkeling.
- We integreren cultuureducatie in het schoolplan.
- We stimuleren de ontwikkeling van nieuwe creatieve vormen van (cultuur)educatie.
- We besteden veel tijd aan de samenwerking met de opleiding tot onderwijsassistent (mbo) en met de pabo (hbo).

Onze focus voor CmK4:

- We kiezen de komende periode bewust voor een beperkt aantal onderwerpen en uitdagingen. Daarbij kijken we naar de volgende punten:
- Het onderwerp komt voort uit een vraag/uitdaging van het onderwijs.
 - De expeditie levert een duurzame aanpak/resultaat op.
 - Er is ruimte voor experiment.
 - De expeditie sluit aan bij al bestaande programma's.

Meer weten

Dorrie Besouw
dorriebesouw@cultuurontwikkelaar.nl
www.cultuurontwikkelaar.nl

Meer keuze en begeleiding voor scholen

Scholen voor primair en speciaal onderwijs in de Westelijke Mijnstreek konden tot voor kort binnen ons CmK-programma EigenWijs kiezen uit een co-creatie of een project. Bij beide is een school volledig zelf aan zet wat betreft de begroting, culturele partners, ontwikkeling en uitvoer.

We merkten dat niet iedere school zelf alle keuzes wil of kan maken. Door het lerarentekort en de daardoor groeiende werkdruk was er vaak minder aandacht voor cultuureducatie en stonden de uren van de ict'er onder druk.

Aanpassing strategie

In antwoord daarop hebben we onze strategie aangepast door naast co-creatie scholen ook de mogelijkheid te geven te kiezen voor een EigenWijs-project. Hierbij stellen we in samenwerking met culturele partners en onder leiding van een project-leider een kwalitatief en goed onderbouwd project samen, waarbij we input van de scholen verwerken. Sinds 2023-2024 werkt EigenWijs met twee à drie projecten per schooljaar.

Na een eerste pilot in 2021 realiseerden we in schooljaar 2022-2023 het Muziekfestival en het Voorleesfestijn en in 2023-2024 de projecten Romeo & Julia, LichaamsTaal en Verbeeldingskracht (speciaal onderwijs). Scholen nemen graag deel aan deze projecten, omdat ze hierbij meer ondersteuning krijgen en met de gehele school kunnen deelnemen.

Burgerschap

Een voorbeeld is het project Romeo en Julia. Hiervoor gingen we een nauwe samenwerking aan met Philzuid, Theater Het Laagland, Marres, Het Toon Hermans Theater en cultureel expert Hannelore Rubie. PhilZuid stak het bekende verhaal van Shakespeare in een muzikaal jasje. De rode draad in dit project was storytelling, taal geven aan eigen belevingen en luisteren naar verschillende perspectieven. Centrale vragen daarbij waren hoe je verschillende eigen perspectieven kunt verbinden,

ook als er werelden tegenover elkaar staan? En hoe breng je je eigen kracht over?

Rondom deze voorstelling organiseerden we diverse workshops: filosofie (Marres), drama (Het Laagland), digitale muziek (Philzuid) en literatuur (Hannelore Rubie).

We konden zo het project verbinden aan burgerschapsonderwijs, waarbij leerlingen op zoek gingen naar hun eigen identiteit en de wereld om hen heen. We zijn in het algemeen meer gaan inzetten op maatschappelijk relevante thema's, die we vertalen naar de lokale omgeving van de scholen. Dat heeft onder meer geresulteerd in het project Stolpersteine, een samen met lokale partners ontwikkeld educatief programma waarin burgerschap nadrukkelijk aan bod komt. In dit project gaan leerlingen op zoek naar de verhalen achter de namen op Stolpersteine.

Lokale samenwerking

Sinds kort hebben we, als nieuw onderdeel van ons CmK-programma, de EigenWijs stimuleringsregeling ingevoerd. Hiermee kan een lokale cultuuraanbieder met een of meer scholen samenwerken aan verdieping of ontwikkeling van cultuureducatie. Dat gebeurt in de vorm van een leerlijn, een lessenserie of een lokaal project.

Door deze samenwerkingen krijgt cultuureducatie een diepere laag, doordat er meer verbindingen ontstaan tussen de school en haar lokale culturele omgeving.

Foto: Project Romeo & Julia - Jean-Pierre Geusens Focus 22

Onze focus voor CmK4:

- We hebben de uitvoering van de EigenWijs-projecten geprofessionaliseerd; een project-leider begeleidt nu het project en we gebruiken een roadmap waarin alle stappen, betrokken partijen en werkzaamheden staan benoemd.
- Voor de komende EigenWijs-projecten zetten we een cultuurverbinder in die inhoudelijk alle onderdelen voor de groepen 1 tot en met 8 thematisch verbindt, zodat er meer samenhang en een doorlopende lijn ontstaat.
- We willen samenwerking met diverse (lokale) partners de komende jaren meer uitdiepen, om zo nog beter aan te kunnen sluiten bij de lokale omgeving van de school.
- We willen het visietraject minder gecompliceerd maken en dat geldt nadrukkelijk ook voor de aanvraagprocedure van co-creaties, om zo de drempel tot deelname aan co-creatie te verlagen.

‘Je ziet dat het voor de leerlingen echt gaat leven, zodra er foto’s van kinderen en families die zijn vergast op tafel komen. Namen die ze op Stolpersteine tegenkomen worden opeens persoonlijk...Zo’n leermoment vergeten ze nooit meer.’

Docent die deelnam aan het project Stolpersteine

Meer weten

Ellen Vasić
Ellen.vasic@dedomijnen.nl of
eigenwijs@openvoorcultuur.nl
www.openvoorcultuur.nl

De kracht van samenwerking

Samenwerken – het ontwarren van een Gordiaanse knoop uit lessen dans Burgerschap bij BS De Schrank

De afgelopen vier jaar heeft DOEN! de kracht van samenwerking centraal gesteld. Allereerst is het penvoerderschap voor Midden-Limburg een samenwerking tussen RICK (Weert en omgeving) en ECI Cultuurfabriek (Roermond en omgeving). Verder heeft deze CmK-periode overtuigend aangetoond hoe samenwerking kan leiden tot opmerkelijke resultaten. Door diverse projecten en initiatieven is de kwaliteit van cultuureducatie in de regio aanzienlijk verbeterd.

Schatten in de grond van Roermond

Medewerkers en vrijwilligers van diverse erfgoedinstellingen, zoals de VVV, het Gemeentearchief Roermond en het Roerstreek Museum, namen deel aan de cursus Van Rondleiden naar Begeleiden. Deze training, aangeboden door het Cultuur College

Arnhem en gefaciliteerd door DOEN!, bestond uit vier sessies van drie uur. Tijdens de cursus leerden de deelnemers hun begeleiding af te stemmen op het gedrag en niveau van leerlingen, actieve werkvormen te gebruiken, nieuwe gesprekstechnieken toe te passen en te reflecteren op hun eigen ontwikkeling.

Een inspirerend resultaat van deze training was de les 'Schatten in de grond van Roermond' voor groep 7/8 van het basisonderwijs. Deze les, ontwikkeld in samenwerking met De Archeo Route Roermond en de VVV, nam leerlingen mee op een ontdekkings-tocht door de binnenstad. De leerlingen kropen in de huid van archeologen en ontdekten de geschiedenis van Roermond met verschillende opdrachten. Ze leerden informatie verwerven, documenteren en verbanden leggen.

Het Verhaal van het Kanaal

Een ander voorbeeld van geslaagde samenwerking is het erfgoedproject 'Het Verhaal van het Kanaal'. Dit project vierde het 200-jarig bestaan van de Zuid-Willemsvaart met een moderne sculptuur van kunstenaar Job Smeets. In samenwerking met culturele instellingen zoals het Munttheater, Museum W, Poppodium de Bosuil, Bibliocenter en RICK, werkten cultuurmakers, vakdocenten en scholen samen. Leerlingen van groep 5 tot en met 8 en brugklassen van het voortgezet onderwijs ontdekten de geschiedenis van het kanaal met een audiotour en creatieve opdrachten. Dit resulteerde in een openluchtexpositie van hun werk aan het kanaal, bestaande uit foto's, teksten en beeldmateriaal.

Structurele samenwerking in de regio

Naast dit soort specifieke projecten is er ook veel aandacht besteed aan structurele samenwerking in de regio. Beide penvoerdersorganisaties, RICK en ECI Cultuurfabriek, hebben een groot netwerk van docenten en culturele partners en dat komt onze dienstverlening sterk ten goede.

De cultuurcoaches van RICK namen ook de rol van intermediair op zich, wat hun werk verdiepte. In Roermond en omgeving fungeerden zzp'ers, in nauwe samenwerking met ECI, als intermediair, waardoor ze maatwerk konden leveren. Cultuuraanbieders kregen een voorbereiding op de onderwijspraktijk via de cursus Cultureel Navigeren. Daarnaast koppelden we in het meester-gezeltraject ervaren vakdocenten aan onervaren collega's voor begeleiding, en plaatsten we cultuurmeesters op scholen om voorbeeldlessen te geven, teams te coachen en mee te werken aan (meerjarige) plannings.

De samenwerkingsprojecten in Midden-Limburg hebben de kwaliteit van cultuureducatie aanzienlijk verbeterd. Met deze projecten krijgen leerlingen meer waardering voor hun culturele erfgoed en ontwikkelen ze belangrijke vaardigheden zoals samenwerken, creatief denken en kritisch analyseren. Door duurzaam ontwikkelde lessen, beschikbaar via platforms zoals Reizen in de Tijd, blijven deze educatieve ervaringen toegankelijk voor toekomstige generaties.

De afgelopen CmK-periode heeft duidelijk aangetoond hoe essentieel samenwerking is voor succesvolle cultuureducatie. Dankzij de gezamenlijke inspanningen van erfgoedinstellingen, scholen en culturele organisaties zijn innovatieve en inspirerende educatieve projecten ontwikkeld die het cultuuronderwijs in Midden-Limburg naar een hoger niveau tillen.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Samenwerking is niet vanzelfsprekend, je moet er actief in investeren.
- Intensiveren van samenwerking loont: DOEN! staat op de kaart in Midden-Limburg.

Onze focus voor CmK4:

- Behoud van de opgebouwde samenwerkingen.
- Beleidsontwikkeling in Cultuurregio Noord, een dynamische samenwerking tussen dertien gemeenten in Noord- en Midden-Limburg, ondersteund door de provincie. RICK en Co zijn als CmK-penvoerders gevraagd om mee te denken over beleidsontwikkeling voor cultuur in het algemeen en cultuuronderwijs in het bijzonder. Doel is te komen tot betere afstemming en zichtbaarheid van ontwikkelingen binnen het cultuuronderwijs in relatie tot de beleidsontwikkeling van de deelnemende gemeenten.
- Verdere verduurzaming van cultuureducatie met kwaliteit.

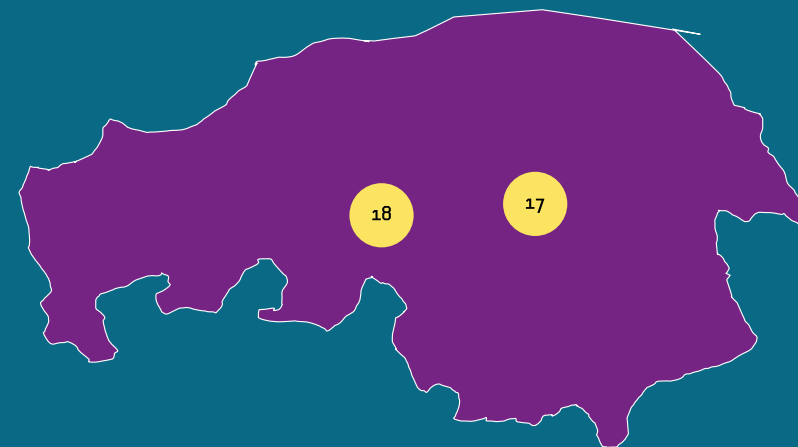
Meer weten

info@doenmiddenlimburg.nl
www.doenmiddenlimburg.nl

'Via muziek, dans en beeldende vorming leren kinderen op een creatieve, en daardoor makkelijker manier de taal. Cultuureducatie is misschien wel de rijkste, meest betekenisvolle vorm van onderwijs en door samenwerking met cultuurpartner RICK konden we dit voor deze doelgroep vormgeven.'

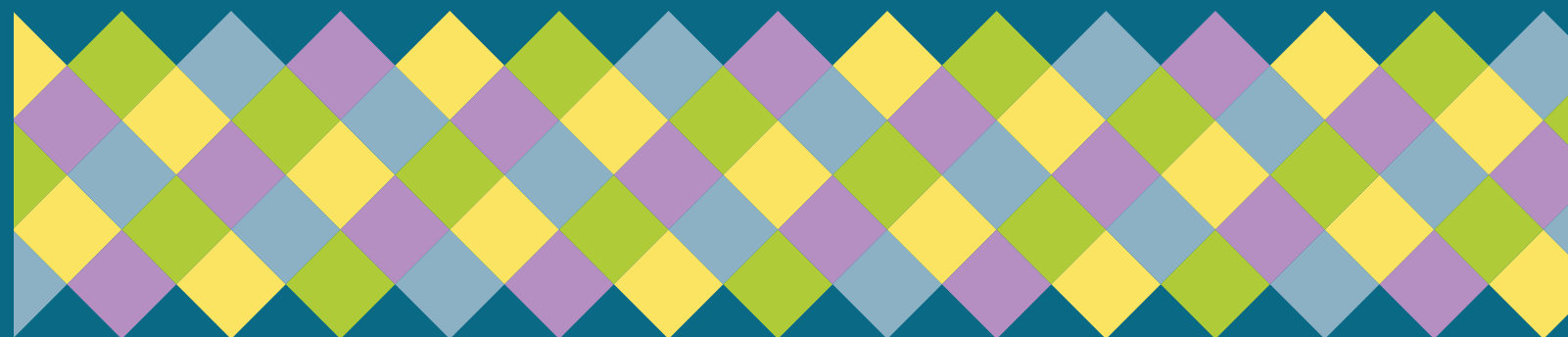
Michiel Reijven, projectcoördinator
 Oekraïneschool namens stichtingen
 MeerderWeert en Eduquaat

Noord-Brabant

Voor de derde periode van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK3) is gekozen voor een gezamenlijke regionale aanpak voor Cultuureducatie met Kwaliteit binnen de provincie Noord-Brabant. Hierbij is Kunstloc Brabant niet alleen de provinciale penvoerder, maar neemt het ook de taak van penvoerder op zich voor een aantal grote gemeenten (Tilburg, 's-Hertogenbosch, Breda, Helmond en Oss). Daarnaast is Stichting Cultuurstation al sinds 2013 penvoerder van CmK in Eindhoven.

Voor de provincie Noord-Brabant is er voor CmK3 vanuit de landelijke pot ruim 8 miljoen naar de twee penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 16 miljoen in totaal beschikbaar is.

In gezamenlijkheid werken aan cultuureducatie voor iedere Brabantse leerling

Al jaren werken we in Brabant met een sterk netwerk van lokale intermediairs. Zij zijn een onmisbare schakel in de verbindingen tussen het onderwijs en het culturele veld in gemeenten. De intermediairs werken niet rechtstreeks vanuit ons, maar krijgen hun opdracht vanuit de gemeente.

Als penvoerder zien wij het als onze belangrijkste taak om ervoor te zorgen dat de lokale intermediairs hun werk goed kunnen uitvoeren. Dat betekent dat wij hen voeden met inspiratie, bovenlokale uitdagingen oppakken en vooral: verbinden. Want hoewel iedere gemeente verschillend is en maatwerk de kracht is van CmK in Brabant, zijn er ook uitdagingen die iedereen herkent en waarin intermediairs elkaár kunnen adviseren en inspireren. De intermediairs hebben niet alleen de penvoerder nodig, wij hebben hen minstens zo hard nodig. Als onze ogen en oren in het veld kunnen zij haarfijn aanstippen waar processen spaak lopen en wat er (ook regionaal of provinciaal) nodig is om cultuuronderwijs écht bij het kind te brengen.

Brabantbrede verbinding

In CmK3 haakten vier grote Brabantse steden voor het eerst aan bij een gezamenlijke provinciale aanvraag. Als penvoerder hadden we dus een belangrijke rol in de verbinding tussen de kleine en middelgrote gemeenten waarmee we al jaren werkten, en de ‘nieuwe spelers’ in ons veld: de grote steden. De steden haakten aan bij de al bestaande regionetwerken van de kleinere gemeenten. De twee aparte overlegorganen rondom voortgezet onderwijs – de vier steden gezamenlijk en de overige gemeenten gezamenlijk – werden tot één netwerk VO gesmeed.

Bovendien organiseerden we de afgelopen periode twee keer een provinciale inspiratiedag, eentje in nauwe samenwerking met CultuurContact Helmond (2021) en de tweede met CIST Tilburg en Nieuwe Veste Breda (2023). Naast het ontmoeten van collega-intermediairs faciliteerden we voor de

laatste inspiratiedag ook een verbinding tussen intermediairs en cultuuraanbieders.

Aanjager en procesbegeleider

Naast verbinder waren we in CmK3 ook een aanjager en procesbegeleider van drie themagroepen met daarin afgevaardigden van de samenwerkingspartners. Zo konden we Brabant-breed enkele wezenlijke uitdagingen aanpakken. De themagroep Professionalisering heeft een competentiematrix ontwikkeld voor ‘de cultuurprofessional in de klas’. Deze kan als onderlegger dienen in gesprekken met cultuurprofessionals over hun mogelijkheden en ontwikkelwensen.

De themagroep Curriculumvernieuwing richtte zich op het samensmelten van De Cultuur Loper en de Culturele Ladekast. Deze twee Brabantse instrumenten werden in eerdere CmK-periodes los van elkaar ontwikkeld en zijn nu geïntegreerd in één traject vanuit een gezamenlijke taal en visie. De themagroep Kansengelijkheid ten slotte heeft de vervoersproblematiek (‘hoe kom ik met mijn leerlingen bij het theater?’) die op verschillende manieren voelbaar is door heel Brabant, letterlijk op de kaart gezet. Met zowel een beeldend als tekstueel manifest ligt er een stevige basis om ook lokaal als intermediair het gesprek aan te kunnen gaan met de gemeente over vervoer.

Samen optrekken

Door in CmK3 zo intensief met elkaar op te trekken en samen te werken, hebben we veel van elkaar geleerd. We hebben meer inzicht gekregen in de diversiteit van cultuureducatie in onze provincie. Maar we hebben ook ontdekt waarin we juist gezamenlijk kunnen optrekken, om elkaar te versterken en te verrijken. Ook in CmK4 zullen we samenwerken op bepaalde thema's. Gezamenlijk, met behoud van de lokale autonomie en maatwerk. Dat alles met als doel: goede cultuureducatie voor iedere leerling in Brabant.

‘De intermediair helpt ons met allerlei soort vragen en via hem komen we met andere scholen en organisaties in contact. De intermediair maakt je wereld een stukje groter, want anders ben je toch geneigd om dezelfde paden te bewandelen.’

Sanne van Bussel, cultuurcoördinator Varendonck College Asten-Someren

Onze lessen voor CmK4:

- Werken aan kennismaking en vertrouwen kost tijd, daardoor kan het even duren voor ‘het echte werk’ opgang komt.
- Door de intensievere samenwerking met de steden was er minder ruimte voor samenwerking en contacten met kleine en middelgrote gemeenten. Niet alleen wijzelf, maar ook deze gemeenten hebben dat als een gemis ervaren.
- Het was lastig om het grote begrip kansengelijkheid invulling te geven binnen CmK3.
- De coronajaren zorgden voor stilstand en vertraging in het proces bij scholen en intermediairs.

Onze focus voor CmK4:

- Intermediairs uit de kleine en middelgrote gemeenten meer betrekken bij (door)ontwikkelingen binnen CmK.
- Meer mét dan vóór het veld werken, door divers samengestelde leergemeenschappen in te richten (‘don’t talk about them without them’).
- Scholen voorbereiden op het nieuwe curriculum en borging van cultuureducatie binnen het onderwijs.
- Inzetten op ‘toegang tot cultuur’ en uitbreiding van onze doelgroep naar het mbo.

Meer weten

Marjon Brouwers-Brouwer
Cmk3@kunstlocbrabant.nl
www.kunstlocbrabant.nl

Op weg naar een optimaal leerecosysteem

Stichting CultuurStation is sinds 2013 CmK-penvoerder in Eindhoven. Een groeiende stad die gezegend is met een divers en hoogstaand cultureel aanbod en een breed politiek draagvlak voor cultuureducatie. Zo is Cultuurstation een basisinstelling in het gemeentelijke cultuurbeleid en zijn gesubsidieerde culturele instellingen verplicht om cultuureducatieve activiteiten uit te voeren. Eindhoven telt 61 basisscholen en 26 vo-scholen.

Kortom, er zijn mogelijkheden voor een optimaal lokaal cultureel leerecosysteem, dus een goede samenwerking in de driehoek onderwijs, culturele veld en penvoerder. Elke partij is, met een eigen rol en taak, verantwoordelijk voor goed cultuuronderwijs.

Cultuurtraject-op-Maat

Om het leerecosysteem inclusief te maken en kansengelijkheid te stimuleren hebben we in 2021 het programma Cultuurtraject-op-Maat ontwikkeld. Elke deelnemende school kan vanuit de eigen onderwijsvisie en leerlingpopulatie in overleg met de intermediair een keuze maken uit het aanbod van de instellingen dan wel kiezen voor een cultuur-professional in de klas. Daarvoor is er een budget vanuit de CmK-gelden en een eigen inbreng vastgesteld. Deze keuze legt de school jaarlijks vast in een activiteitenplan, dat is geborgd op het schoolaccount.

Vervolgens benaderen wij voor elke school de passende culturele partners. De lijnen met deze partners zijn kort, samen met hen bewaken en

borgen we de kwaliteit van de culturele activiteiten. We letten daarbij op een inclusieve inhoud, aansluiting op de culturele vermogens en op de vraag van de school en het type school.

Goede verbinding

Uit het monitoringsonderzoek EVI 2.0 uit 2023 blijkt dat er een stevige basis is op de basisscholen voor een structurele inzet van cultuureducatie. Scholen weten wat ze willen bereiken, hebben veelal enige kennis in huis om dat te doen en benoemen de goede relatie met culturele partners. Toch blijft verankering en kwaliteitsverbetering een continu en vaak instabiel proces; elk jaar bespreken we of de ambitie nog klopt en hoe het activiteitenplan daarbij aansluit. Alle partijen zijn positief over Cultuurtraject-op-Maat. Vooral omdat het culturele partners mogelijkheden geeft om in te zoomen op de specifieke vraag van een school, zoals die van het speciaal onderwijs of een islamitische school. Er komt dan een goede verbinding tot stand.

Weerbarstige praktijk

Uiteraard is de praktijk weerbarstiger. Zo wisselt het draagvlak binnen de scholen door directiewisselingen, de teamsamenstelling en de opdrachten vanuit de overheid aan het onderwijs. Het voortgezet onderwijs vraagt meestal om een verbinding van cultuuronderwijs met burgerschap, waardoor de intrinsieke creatieve waarde onder druk kan komen te staan. Verder willen culturele partners graag een structurele, gelijkwaardige samenwerkingsrelatie met een school, maar hebben scholen doorgaans geen behoefte aan het samen ontwikkelen van activiteiten. Ze willen alleen gebruikmaken van de expertise van een culturele partner. Ook blijven onze begeleiding en coördinatie onontbeerlijk. Er zijn vaak praktische zaken of onderlinge wrijvingen waarin een intermediair een rol moet spelen.

Samenwerking

We zijn goed op weg, maar het lokale cultureel leerecosysteem blijft wel in beweging, het is nooit af. Gelukkig constateren we dat de onderlinge samenwerking tussen het onderwijs, culturele partners en wij als penvoerder, in de loop der jaren vanzelfsprekend is geworden. Onze onderlinge verbinding is bestendig voor de toekomst.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Laat je betrokkenheid zien door de uitvoering van activiteiten en lessen op de school te bezoeken.
- Borg de visie en ambitie van een school op een zichtbare manier, zoals een schoolaccount op de website, zodat die niet verloren gaat bij een personeelsswisseling.
- Zorg dat de culturele partners de dynamiek van het onderwijs snappen en te hooggespannen verwachtingen over inhoudelijke samenwerking temperen.

Onze focus voor CmK4:

- Stimuleren van het draagvlak binnen het gehele lerarenteam van een basisschool.
- Stimuleren van inhoudelijke samenwerking tussen culturele partners en scholen.
- Stimuleren van deelname van vo-scholen door culturele activiteiten binnen het integraal onderwijs te ontwikkelen in samenwerking met partners in de stad.

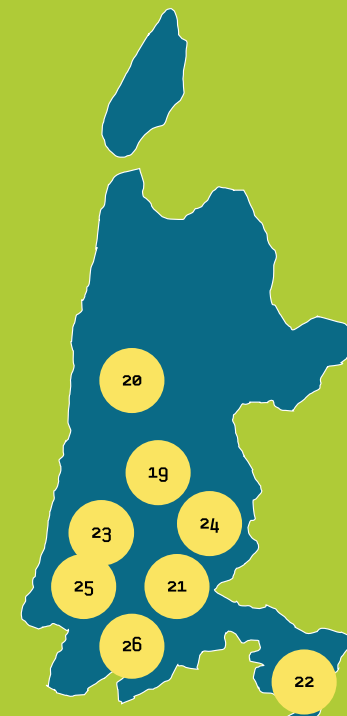
Meer weten

Marieke Vosselman
Marieke.vosselman@cultuurstation.nl
www.cultuurstation.nl

‘De samenwerking verloopt prima. Als CultuurStation bij een aanvraag van een school qua leerlingengroep en planning een match ziet met mij, benaderen ze mij en de verdere afstemming doe ik dan zelf.’

Docent van Architectuurlessen

Noord-Holland

In de provincie Noord-Holland zijn er acht penvoerders. Plein C is de provinciale penvoerder, de andere zijn penvoerders in de grote steden of grote gemeenten. In de (grote) gemeenten Amsterdam (Mocca), Hilversum (Proloog), Haarlem (Hart) en Haarlemmermeer (Cpunt) is er één penvoerder. Fluxus is de penvoerder voor de gemeenten Zaanstad en Oostzaan en Platform C is penvoerder voor de gemeenten Amstelveen, Ouder-Amstel en Uithoorn, Artiance is penvoerder voor Noord-Kennemerland.

Voor de provincie Noord-Holland is er voor CmK3 vanuit de landelijke pot ruim 8,7 miljoen naar de penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ongeveer 17,5 miljoen in totaal beschikbaar is.

Kansen in cultuureducatie benutten

De CmK3-periode kende verschillende unieke samenwerkingen, projecten en pilots. We werkten daarbij samen met 26 gemeenten, 15 projectleiders (centra voor de kunsten, bibliotheken of muziekscholen), 6 zelfstandig penvoerders (90.000 inwoners) en bijna 300 scholen. Zo hebben we jong en oud, platteland en stad verbonden.

Kansengelijkheid

Een belangrijk thema voor ons was kansengelijkheid. In 2023 onderzochten we hoe je cultuuronderwijs bewust kunt inzetten voor meer gelijke kansen. Zo werd duidelijk dat we meer aandacht moeten besteden aan diversiteit en inclusie, ouderbetrokkenheid, de inrichting van het cultureel leerecosysteem en het creëren van een taalrijke omgeving. Aansluitend startten we een pilot in en met vier CmK-gemeenten die een bovengemiddeld aantal scholen met een achterstandsscore hebben: Beverwijk, Hollands Kroon, Heemskerk en Purmerend. Samen met de betrokken CmK-projectleider enthousiasmeerden we 5 scholen, 724 leerlingen uit 33 groepen en 72 leerkrachten om mee te doen. Eind 2024 delen we de bevindingen met een publicatie.

Speciaal onderwijs

Structurele samenwerking kan bijdragen aan de impact, kwaliteit en verankering van cultuuronderwijs op scholen in het speciaal onderwijs. Daarom introduceerden we in 2023 voor deze doelgroep een pilot waarin het stimuleren van duurzame samenwerking met (lokale) cultuuraanbieders centraal stond. Want Verspreid over Noord-Holland gingen acht projecten van start om onder andere leerlingen en hun ouders in contact te brengen met hun omgeving. Ook over deze pilot publiceren we onze bevindingen eind 2024.

Monitoren kwaliteit

Als penvoerder ondersteunen we bestaande én nieuwe CmK-scholen bij de kwaliteitsontwikkeling

van cultuureducatie. In de afgelopen periode hebben we de visietool De CultuurLoper afgebouwd en het landelijke (monitor)instrument EVI geïntroduceerd. Scholen bouwen met EVI een eigen dossier op en kunnen hiermee de ontwikkeling van cultuuronderwijs binnen de school zichtbaar maken. Maar het instrument werkt nog niet optimaal. Niet alle scholen zien de toegevoegde waarde ervan en er zijn flink wat gebruikersongemakken. We hebben een onderzoek laten uitvoeren door de Universiteit van Amsterdam en gebruiken de bevindingen om – onder meer in de landelijke ontwikkelgroep van EVI – het instrument te verbeteren.

Halverwege 2022 hebben we ook onderzoek laten doen onder de scholen, gemeenteambtenaren en lokale CmK-projectleiders naar de stand van zaken en resultaten van CmK. De bevindingen gaven een goed beeld van de uitdagingen, zoals onduidelijkheid op scholen over financiën en mogelijke regelingen om gebruik van te maken. Het onderzoek bood een mooie kans om in gesprek te gaan met alle betrokken partijen. Ook helpen de resultaten om de toegevoegde waarde van cultuureducatie inzichtelijk te maken bij onder andere wethouders, schoolbesturen en beleidsambtenaren. Dat hebben we bijvoorbeeld gedaan met onze Coffee Croissants en CmK-tournee in zes regio's. Hierin vertelden we over inzichten uit wetenschappelijk onderzoek over het aangetoonde belang van cultuureducatie voor alle jeugd. Daarnaast benoemden we de voordelen (van het voortzetten) van deelname aan CmK.

‘Die inzet doe je niet voor jezelf, dat doe je voor de kinderen.’

Ellen Koning, beleidsadviseur cultuur

Draagvlak

Wij voelen ons gesteund door de provincie Noord-Holland. Met (inmiddels gepensioneerd) provinciaal beleidsadviseur Ellen Koning, die aan de wieg stond van de start van CmK in onze provincie, spraken we over de afgelopen drie periodes. Met tevredenheid blikten we samen terug op wat er al allemaal is bereikt. Ook zien we wat er nog te

winnen valt, zoals meer draagvlak bij schoolbesturen en gemeenten, aandacht geven aan het verval van opgeleide ict'ers, verankering van cultuurbeleid in scholen en kennis over financiële middelen. Kansen bieden het nieuwe curriculum, impactmeting en onderzoek, de rol van cultuurcoaches, co-teaching en hybride onderwijstijd.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Werkdruk en lerarentekort maken participatie van scholen soms (te) vrijblijvend en daarmee blijft borging van cultuureducatie achterwege.
- De monitoringstool EVI is nuttig, maar vraagt om verdere ontwikkeling om het gebruik ervan te bevorderen.
- De politiek (meer) betrekken bij CmK helpt enorm om draagvlak te creëren.

Onze focus voor CmK4:

- Inzetten op een cultureel leerecosysteem voor elk kind.
- Vaker meten en onderzoeken van onze impact.
- Meenemen van de rollen van diverse domeinen in onze plannen.
- Kansen benutten van het nieuwe curriculum.

Meer weten

Astrid Honing
astridhoning@pleinc.nl
www.pleinc.nl

Foto: Studio Rutger Vos

Kansen voor Cultuur

Er is in de afgelopen vier jaar een stevige basis neergelegd in de samenwerking met de scholen in de gemeente Alkmaar en de gemeente Bergen. Het actieve team van Artiance heeft het netwerk uitgebreid binnen de schoolkoepels en gemeentes. Hierdoor hebben meer scholen teambreed een visie ontwikkeld op het gebied van kunst en cultuuronderwijs en hier vorm aan gegeven. De NPO-gelden gaven de scholen de kans om extra middelen in te zetten, wat grotere/langere projecten opleverde.

Vakoverstijgend en themagericht werken in combinatie met een kunstdiscipline nam enorm toe in CmK3. Het was soms best uitdagend voor onze vakkrachten om daar samen met het team van de school een goede vorm voor te vinden. Voor de

leerlingen gaf het de mogelijkheid om naast een methode ook op een andere manier leerstof tot zich te nemen. Een geschiedenisles over de Romeinen werd samen met een theaterdocente een scène, waardoor de leerlingen leerden hoe de Romeinen leefden. Taal werd gecombineerd met dans om de woordenschat te vergroten. En voor het vergroten van de Engelse woordenschat werd rap ingezet.

De verschillende overleggen (met vakkrachten, icc'ers en/of culturele partners) kregen meer structuur door de mogelijkheid om binnen CmK in te zetten op inspiratie en deskundigheidsbevordering. Daardoor werden de mogelijkheden vanuit Cultuureducatie met Kwaliteit steeds duidelijker en werd er meer gebruik van gemaakt. Culturele partners werkten samen met scholen om vanuit

nieuwe ideeën aanbod te ontwikkelen. Er werd bijvoorbeeld een poppentheatervoorstelling gespeeld op een school door een culturele aanbieder, die daarna een CmK-traject vorm gaf. Leerlingen kunnen daardoor beter verbanden leggen tussen wat ze gezien hebben en wat ze gaan creëren. Van dit aanbod kunnen ook andere scholen weer gebruik maken door het in te kopen via de website Cultuur Primair. We hebben nu ook Cultuurtje in de Klas: een doe-middag met workshops die leerkrachten de dag daarna zelf in de groep kunnen toepassen. Alle leerkrachten vanuit Dijk en Waard en gemeente Alkmaar nodigen we uit. We organiseren deze dag samen met samen met onze culturele partner Cool kunst en cultuur.

De samenwerking met het vmbo/vo heeft een enorme vlucht genomen. Waar de samenwerking eerst met name uit losse activiteiten bestond, vinden er nu steeds meer CmK-trajecten plaats. Er zijn verschillende vakoverstijgende lessenseries ontwikkeld door een docent van de school en een externe vakdocent, waaronder muziek/beeldend, biologie/theater en Engels/rap. Net als in het po begint het soms met één docent en breidt het zich langzaam uit naar meerdere docenten of een sectie.

Twee ervaren dansvakkrachten ontwikkelden een korte bijscholingscursus voor dansdocenten die in het po willen werken, maar daar nog wat extra tools voor nodig hebben. Naast de praktische handvatten wordt er gewerkt aan pedagogische en didactische vaardigheden. Ervaren dansdocenten die andere dansdocenten meenemen in het vak is een mooie manier om het vak te borgen en door te geven.

In samenwerking met Hogeschool Inholland richten wij ons op de ontwikkeling van visie en competentie van Pabo-studenten ten aanzien van cultuureducatie. In een CmK-traject brengen we de studenten op scholen in contact met de vakkracht, laten we hen kunstlessen observeren en laten studenten zich – samen met de leerkracht – coachen bij het lesgeven in kunstvakken.

In CmK3 is er op verschillende scholen samen gewerkt met een leesconsulent. Door onze fusie met Bibliotheek Kennemerwaard zagen wij mogelijkheden om samen met de school een programma te ontwikkelen met een kunstvak en taal, woordenschat vergroten en betekenis geven aan het verhaal. De vraag van de school blijft centraal staan maar we hebben deze mogelijkheden belicht door good practices te laten zien tijdens netwerkbijeenkomsten.

Onze uitdagingen in CmK3:

- Onze zoektocht is en blijft: hoe gaan we om met wisselingen van icc en directie? Bij sommige scholen gaat de overdracht uitstekend en bij andere scholen kun je bijna opnieuw beginnen. We proberen dit te voorkomen door de scholen aan een vaste klantmanager van onze organisatie te koppelen. Verder werken we met een vrij vast team van vakkrachten die de leerlingen en leerkrachten van de scholen kennen. Ook proberen we het culturele veld in de regio meer te betrekken bij de scholen. We zien de hoge werkdruk in het onderwijs, maar gaan uit van wat er mogelijk is: in kleine stapjes kom je er ook.
- Een andere uitdaging is de veranderende maatschappij. Daarom is kunst- en cultuureducatie zo belangrijk op de school: daarmee bereik je alle kinderen, ongeacht woongebied, financiële middelen, cognitieve ontwikkeling en culturele afkomst. Op school kun je de kansgelijkheid voor en met kunst- en cultuureducatie vergroten.

Meer weten

Pauline van der Mark
p.vandermark@cultuurprimair.nl

‘Leerlingen kunnen heel anders zijn en werken dan je had verwacht.

Er blijkt veel meer creativiteit in

leerlingen te zitten.’

**Leerkracht over CmK-traject
beeldende vorming**

Workshop taaldans voor peuters met Joëlle Sweet. Deze workshop is geprogrammeerd op de conferentie Jong Geleerd.

Kansen- gelijkheid begint bij de voorscholen

Als je weet dat cultuuronderwijs aantoonbaar kansengelijkheid bevordert en dat 90% van het kinderebrein zich voor het vijfde levensjaar ontwikkelt (bron: Harvard Center on the Developing Child), dan is structureel en betekenisvol cultuuronderwijs op voorscholen een logische en zinvolle stap.

Juist op voorscholen vind je veel kinderen uit gezinnen met een lagere sociaal-economische status die minder met kunst en cultuur in aanraking komen. Een belangrijke taak van voorscholen is om kansengelijkheid te bevorderen, met extra aandacht voor verwerving van de Nederlandse taal.

Behoeftes inventariseren

In de afgelopen CmK-periode heeft Mocca contact gelegd met voorschoolse organisaties in Amsterdam. We wilden inventariseren waar hun behoeftes liggen en hoe Mocca iets voor hen kan betekenen. Ook wilden we inzicht krijgen in de randvoorwaarden voor structurele cultuureducatie binnen voorscholen.

We legden hiervoor contact met 21 besturen met ruim 200 voorscholen en een bereik van meer dan 6000 peuters. Daarnaast spraken we uitvoerig met de verantwoordelijken voor voorscholen bij zusterorganisaties in Den Haag, Almere, Haarlem, Westland en met het team Voorschoolse educatie (VE) en kinderopvang van de gemeente Amsterdam. Uit deze gesprekken bleek dat kunst- en cultuuronderwijs binnen voorscholen slechts sporadisch plaatsvond en dat voorscholen en koepelinstanties onbekend waren met cultuuraanbod voor deze leeftijdsgroep. Bovendien hebben ze weinig

geld voor culturele activiteiten en is bij cultuurbezoek vervoer een obstakel. Voorscholen missen deskundigheid om kunst- en cultuurprogramma's op te zetten. Wel staan ze hier positief tegenover. Locatiemanagers en pedagogisch medewerkers hebben behoefte aan uitwisseling, deskundigheidsbevordering en inspiratiebijeenkomsten.

Advisering

Sinds het onderzoek adviseren en begeleiden twee Mocca-adviseurs ook 21 voorschoolorganisaties bij het ontwikkelen van cultuureducatiebeleid. Door de beleidsinfrastructuur, waarbij de overkoepelende organisatie vaak een kwaliteitsmanager heeft, bereiken we zo ruim 200 voorscholen.

De Mocca Cultuurbus reed 315 kinderen van voorscholen en 328 begeleiders in 32 ritten naar cultuur in de stad. We brachten cultuuraanbod voor de jongste kinderen in kaart en deelden deze via de Mocca-Cultuurgids. Daarnaast organiseerden we twee meet-ups voor deskundigheidsbevordering met bijna 80 deelnemers; één met best practices en één over hoe je culturele diversiteit in je speelplaats en activiteiten brengt. 'Deze middag had van mij de hele dag mogen duren!', zei een pedagogisch medewerker na afloop.

Ook voegden we aan onze congressen Cultuureducatie in Amsterdam - De Kunst van Taal (2023) en Cultuureducatie in Amsterdam - De Kunst van de Buurt (2024) workshops toe voor voorscholen, bijvoorbeeld over het koppelen van taalverwerving aan dans en muziek. Deze werden goed bezocht en hoog gewaardeerd en leidden zelfs tot aanpassingen in de beleidsplannen en landelijke visie van voorschoolorganisatie Compagny.

In samenwerking met hoogleraar Erik Scherder maakten we een voorlichtingsvideo voor voorscholen. Hierin legt hij uit wat cultuuronderwijs doet voor de ontwikkeling van het kinderebrein en voor taalverwerving. Deze video is ruim vierhonderd keer bekeken.

Structureel onderdeel

Cultuuraanbieders voor peuters en voorscholen voelen zich door deze activiteiten gezien en gehoord. Beide weten Mocca goed te vinden. De meeste voorschoolorganisaties zien nu het belang van cultuureducatie voor meer kansengelijkheid. Ook moedigen ze deskundigheidsbevordering voor pedagogisch coaches en medewerkers aan. In 2024 startte een pilot met koepelorganisaties Akros, Partou/Smallsteps, Impuls en Dynamo om kunst en cultuur structureel onderdeel van het voorschoolcurriculum te maken. Voorscholen krijgen hiervoor een impulsbudget vanuit CmK3. Daarbij zetten we in op advisering en begeleiding van

kwaliteitsmanagers bij het schrijven van cultuureducatiebeleid. We adviseren voorscholen verder over hoe ze cultuureducatie kunnen inzetten voor het bereiken van de SLO-doelen. Ook zetten we in op meer basiskennis over cultuureducatie voor pedagogisch medewerkers en inspiratie met best practices.

Door onze inzet hebben de voorschoolse organisaties een breder begrip van wat cultuureducatie inhoudt en de mogelijkheden ervan. Hierdoor maken ze bewustere keuzes.

Onze lessen tijdens CmK3:

- De meeste voorscholen doen weinig aan cultuureducatie, maar staan hier wel voor open.
- Voorscholen en koepelinstanties hebben behoefte aan informatie over cultuuraanbod voor deze leeftijdsgroep.
- Locatiemanagers en pedagogisch medewerkers hebben behoefte aan advisering over cultuureducatie en deskundigheidsbevordering en inspiratiebijeenkomsten om kennis uit te wisselen en om kunst- en cultuurplannen en programma's op te zetten.
- Vanwege beperkt budget voor vervoer en programma's hebben voorscholen behoefte aan kennis over culturele activiteiten die ze met eenvoudige middelen in de klas kunnen uitvoeren.
- Vervoer naar cultuur is een logistiek en financieel obstakel.

Meer weten

Christy Ju
cju@mocca.amsterdam
www.mocca.amsterdam

'Mocca heeft kennis en expertise in huis die ons ondersteunt om cultuureducatie verder vorm te geven binnen Dynamo. Ze geven onze pedagogisch medewerkers handvatten om mee aan de slag te gaan op de werkvloer.'

Linda van Merkerk, pedagogisch coach van Dynamo

Mocca Meetup: Hoe breng je diversiteit en inclusie in je activiteiten en leslokaal? Met Mylo Freeman en Dr. Bodine Romijn

Studiedag van Dynamo. Mocca modereerde de dag en leverde twee workshops.

Foto: Symposium Lekker Eigenwijs – Klarka Batek

Cultuureducatie op de kaart zetten

Sinds de start van CmK3 is Proloog penvoerder in de gemeente Hilversum en zoeken we naar de juiste rol binnen dit programma. Eind 2023 kreeg CmK een nieuwe impuls toen de gemeente besloot om cultuureducatie steviger op de kaart te zetten. Sinds maart 2024 staat er bij Proloog een geheel nieuw team klaar om de komende CmK-periode vorm te geven en een nieuwe richting in te slaan.

Kennisdeling met scholen

De afgelopen vier jaar draaide voor ons vooral om kennisdeling en deskundigheidsbevordering. Hoewel er veel mooie initiatieven ontstonden, ontbrak er een duidelijke visie voor context en borging, waarvoor activiteiten niet de aandacht kregen die ze verdienden. In onze gesprekken met scholen ging het nauwelijks over hoe we samen het cultuureducatieaanbod konden verankeren. Ook in de afstem-

ming en begeleiding tussen projectleider, gemeente en werkgever was hiervoor weinig aandacht. Toch zijn er mooie ontwikkelingen zichtbaar. De 42 basisscholen in de gemeente, zowel regulier als speciaal onderwijs, hebben een flinke groei doorgeemaakt. Maar, zo merkten we, scholen realiseerden zich niet altijd wat voor moois ze in handen hadden met cultuureducatie. Daarom besloot Proloog om alle scholen te bellen. Na twee dagen stonden er al twintig afspraken die ons een goed beeld gaven van de diversiteit van het cultuurniveau. Sommige scholen hadden al een sterk icc-netwerk en een helder beeld van hun doelen, terwijl andere nog zoekende waren.

Klein initiatief, grote impact

Proloog werkt de komende periode aan één overzicht waarin het volledige culturaanbod van de gemeente zichtbaar is. Scholen kunnen dan gemakkelijk zien welk aanbod bij hun leerlingen en behoeften past. Naast het bekende aanbod willen we ook kleinere, relatief onbekende kunstenaars in de spotlight zetten.

Bij het tonen van het aanbod speelt Proloog ook in op de steeds terugkerende vraag naar hoe scholen cultuureducatie vakoverstijgend of thematisch kunnen inzetten. Verder houden we oog voor kleinere initiatieven die desondanks een grote impact hebben. Een voorbeeld zijn de kennismakingsfilmpjes voor leerlingen in het speciaal onderwijs. Veel leerlingen in het so vinden het spannend als er een kunstenaar de klas in komt of als zij met de klas naar een museum gaan. In de filmpjes stellen de kunstvakdocenten zichzelf voor en nemen ze de kinderen alvast mee naar het museum. De kinderen zien in het filmpje bijvoorbeeld waar ze straks hun jas kunnen ophangen. Het zorgt voor meer rust en vertrouwen.

Elkaars expertise gebruiken

Onlangs organiseerde Proloog een symposium waarbij alle aanbieders van cultuureducatie een podium kregen. Scholen konden hier op één locatie kennismaken met het gehele lokale culturaanbod en voor kunstenaars was het een waardevolle manier om contacten te leggen. Door het gebruiken van elkaars expertise te bevorderen, wil Proloog het culturele leerecosysteem in de gemeente versterken. We zijn daarbinnen het centrale aanspreekpunt waar scholen met vragen, zorgen en vooral ook voor kennisdeling terecht kunnen.

Een kind stopt niet met leren, zodra het de school uitloopt. Daarom verkennen we ook mogelijkheden binnen de gemeente om binnen- en buitenschoolse

activiteiten beter af te stemmen. Er lopen gesprekken met welzijnsorganisaties, sportverenigingen en andere lokale organisaties. Met deze nieuwe, integrale aanpak ligt er een veelbelovende toekomst voor cultuureducatie in Hilversum.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Wees je bewust van het belang van borging en zorg ervoor dat wat je doet, context heeft. Denk hierover al na bij de ontwikkeling.
- Voor het aangaan van langdurige samenwerkingen met scholen en kunstenaars is het belangrijk te weten wat je aan elkaar hebt.
- Weten wat er in de wijk gebeurt, is belangrijk.

Onze focus voor CmK4:

- Zorgen dat de basis op orde is om vervolgens te kunnen werken aan een bruisende, cultureel actieve gemeente waar aanbieders en scholen elkaar weten te vinden en ze voortdurend kennis uitwisselen.
- Ontwikkelen van een kennisdatabase waarin we ook kunnen zien wat deze kennis oplevert.
- Werken aan verankering van cultuureducatie in (school)beleid.

Meer weten

Hélène Neerhoff
info@prolooghilversum.nl
www.prolooghilversum.nl

‘Leuk om kinderen eens op een andere manier bezig te zien in de groepen: talenten komen op een andere manier naar boven!’

Een groepsleerkracht

Van educatieve lessen naar duurzame bouwstenen

In 2013 waren we een bescheiden afdeling Onderwijs, gericht op cultuureducatieve lessen via een kunstmenu. Eén persoon met duidelijke visie leidde ons door de eerste CmK-periode. Onze focus was vakintegratie, deskundigheidsbevordering en een breed cultureel aanbod. We introduceerden leerlijnen, maakten kunstvakdocenten bekwaam in het lesgeven aan klassen en leerden hoe we met scholen konden praten over ambities en evaluaties. Geïnspireerd door de publicatie Kunst in Leren legden we de basis voor een structurele aanpak.

Vernieuwing als gewoonte

Tijdens CmK2 verschoof onze focus naar samenwerking en relatieontwikkeling. We lanceerden de CultuurMagneetSchool, waarin scholen drie jaar werkten aan deskundigheid in en eigenaarschap voor cultuureducatie. Kunstvakdocenten en adviseurs fungeerden als coaches, wat leidde tot zelfredzame en in cultuureducatie bekwaamde leerkrachten. Scholen, medewerkers en culturele partners werkten aan plannen, netwerk en samenwerking.

Met CmK3 lanceerden we, naast de CultuurMagneetSchool, laagdrempelige ontwikkeltrajecten, met duidelijke kaders voor samenwerking. We gingen scholen meer ontzorgen, zodat ze zich konden focussen op hun inhoudelijk ontwikkeling. Gedurende twaalf jaar CmK groeide het aantal deelnemende scholen, leerlingen en leerkrachten. Scholen en wijzelf ontdekten nieuwe werkwijzen en verankerden deze duurzaam. Vernieuwing werd een gewoonte.

Ook de culturaanbieders en gemeente groeiden mee. Dit leidde tot beter cultuuronderwijs en meer samenwerking tussen scholen en cultuurpartners. Het traject voor speciaal (basis)onderwijs was zeer succesvol: aan het einde van CmK3 namen alle scholen voor speciaal (basis)onderwijs in onze gemeente deel.

Netwerken

Verbinding stond en staat centraal. Een voorbeeld is het erfgoednetwerk. Voor aanvang van CmK hadden we nog nooit met erfgoedinstellingen om tafel gezeten. De eerste CmK-jaren brachten we in kaart aan welke ondersteuning en inspiratie ze behoefte hadden. Erfgoedinstellingen kwamen steeds meer op eigen benen te staan, stelden gezamenlijke doelen en gingen met elkaar in gesprek. Tijdens CmK3 constateerden we dat Cpunt niet meer de verbindende factor hoefde te zijn: het netwerk stond op eigen benen dankzij zichzelf en ons.

Leerkrachten, besturen en de gemeente zien nu duidelijker de waarde van cultuur en creativiteit voor de ontwikkeling van leerlingen en henzelf. Samen met de gemeente ontwikkelden we een ambitieuze visie voor cultuuronderwijs. In Haarlemmermeer is cultuur van grote waarde en wij zijn een betrouwbare regisseur en verbinder.

Deel van een honingraat

Sinds CmK1 is er veel veranderd bij ons als penvoerder. Waar rollen eerst gescheiden waren, hebben medewerkers nu meer petten op. Deze veelzijdigheid komt de interne samenwerking ten goede. De verbinding tussen Kunst en Cultuur Op School en CmK is in onze gemeente goed, waardoor beide regelingen elkaar versterken. We hebben met pilots bruggen geslagen tussen leesbevordering en cultuuronderwijs, maar ook tussen binnen- en buitenschoolse activiteiten. Dit helpt ons platforms voor onderwijsvernieuwing te bouwen. Als één afdeling educatie werken we nu nauw samen met scholen aan cultuureducatie én leesbevordering. Waar we ons eerst als spin in het web

‘Zonder jullie advies zouden we nooit zoveel nieuwe dingen uitprobeerde hebben.’

Cultuurcoördinator op basisschool Jong geleerd in Halfweg

opstelden, zien we onszelf nu als een deel van een honingraat: gelijkwaardig, ondersteunend en samenvoegend.

Voortbouwen

Onze kracht ligt in maatwerk. Adviseurs zoeken naar wat scholen nodig hebben en dagen hen uit om innovatief en onderzoekend te zijn. Via kennisdeling inspireren we scholen om groter te denken en met durf keuzes te maken.

In de komende CmK-periode bouwen we verder aan de nieuwe werkwijzen en rolverdelingen. Met een flexibele aanpak maken wij een kwaliteitsslag met nieuwe scholen en borgen we cultuuronderwijs met bestaande scholen. Uiteindelijk is het aan de scholen om de wegen die zij bewandeld hebben op hun eigen ‘landkaart’ te zetten, te onderhouden en van routebeschrijvingen te voorzien. We blijven streven naar kwaliteit en samenwerking, zowel binnen ons team als met onze partners, om het cultuuronderwijs in Haarlemmermeer verder te versterken, vernieuwen en verduurzamen.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Delegatie en samenwerking: betrek anderen en benut hun talenten.
- Maatwerk en bemiddeling: cruciaal voor succesvol cultuuronderwijs met de gemeente.
- Deskundigheid en innovatie: stimuleer scholen om te ontwikkelen en innoveren.
- Netwerk en samenwerking: deel kennis en inspiratie voor bredere betrokkenheid.
- Gelijke kansen: besteed aandacht aan speciaal onderwijs en kleinere scholen.

Onze focus voor CmK4:

- Naschools bereik: focus op kansarme wijken en kernen om meer scholen te betrekken.
- Capaciteit en continuïteit: scholen die kampen met lerarentekort en werkdruk ondersteunen met passend aanbod om consistentie te behouden.
- Deskundigheid: het vinden van competente kunstvakdocenten en cultuurpartners.
- Financiering: omgaan met minder middelen door aflopende subsidies.
- Zichtbaarheid verbeteren van CmK-projecten en -resultaten.
- Flexibiliteit: pas trajecten en structuren aan behoeften van scholen aan.
- Samenwerking met gemeente: verbeter de afstemming en helderheid over cultuuronderwijs als onderdeel van de sociale basis.

Meer weten

Vivian Treurniet
vivian.treurniet@cpunt.nl
www.cpunt.nl

Op naar een integrale aanpak

In de CmK3-periode hebben we ons ingezet voor een meer integrale aanpak van cultuureducatie in de Zaanstreek, in ons geval de gemeenten Zaanstad en Oostzaan. Sinds de tweede CmK-periode nemen alle scholen deel. Dit is fantastisch, maar tegelijkertijd realiseren we ons dat cultuureducatie niet enkel op of via school kan plaatsvinden. FluXus ziet het concept cultureel leerecosysteem als een manier om een integrale aanpak concreter te maken: een netwerk waarin lokale aanbieders en andere partijen samenwerken aan een optimale omgeving waarin alle Zaankanters zich cultureel kunnen ontplooiën. Dat vraagt om verantwoordelijkheid van en draagvlak bij meer partners in de gemeente.

Maatschappelijk netwerk

Om dit leerecosysteem beter vorm te geven hebben we ons tijdens CmK3 niet alleen gericht op het cultuur- en onderwijsnetwerk, maar zijn we ook het maatschappelijk netwerk er actief bij gaan betrekken. Vanaf CmK2 heeft FluXus een team van cultuurexperts die per gebied in Zaanstad en Oostzaan accounthouder zijn van scholen in die omgeving. Deze wijkindeling bleek een goed uitgangspunt om bij organisaties of initiatieven van het maatschappelijk netwerk aan te haken. Denk aan bijeenkomsten binnen het sociaal domein van kinder- en jongerenwerkers, buurtcentra of zorginstellingen. Hierdoor kregen de cultuurexperts een beeld van vragen vanuit het maatschappelijk netwerk over cultuur, waar de behoeftes liggen en waar de ideeën vandaan komen. We constateerden ook een afstand van het maatschappelijk tegenover cultuur: dit is niet voor mijn doelgroep, dit is te ingewikkeld of te duur.

Kennisdeling

Hun aanwezigheid en presentaties en de mogelijkheden die de cultuurexperts het maatschappelijk netwerk bieden, werken als blikopeners. Maar het team cultuurexperts kan niet overal live aanwezig

zijn, dat kost tijd en inzet die we als organisatie niet hebben. Daarom hebben we onze kennisdeling eveneens uitgebreid naar deze nieuwe doelgroep: onze digitale nieuwsbrief Updates omvat relevante informatie voor zowel ons onderwijs- en cultuurnetwerk als ons maatschappelijk netwerk. Bij bijeenkomsten rond Cultureel Vermogen, Unlocking the Code, het Cultureel Leerecosysteem en het Sociaal Domein Explained werken we samen met al onze netwerkpartners en nodigen we, al naargelang het thema, bewust een specifieke of juist een gemengde doelgroep uit.

Vanzelfsprekend

Is er al echt sprake van een integrale aanpak? Nee, daar zijn we nog niet. Die aanpak is nog niet vanzelfsprekend. Maar voor de netwerken hebben we binnen CmK3 een ondersteuningsstructuur kunnen realiseren waarin we blijven aanjagen, verbinden, kennis delen en mogelijkheden zoeken voor samenwerking en co-creatie. Met elkaar versterken we het draagvlak om cultuur een vanzelfsprekend onderdeel te laten zijn voor leerlingen, kinderen, jongeren, mensen, jong, oud, in alle vormen en maten: kunst en cultuur voor iedereen! een diepere laag, doordat er meer verbindingen ontstaan tussen de school en haar lokale culturele omgeving.

‘Ik dacht dat cultuur stoffig was, maar in samenwerking met jullie ontdek ik dat dit niet zo is.’

Een maatschappelijke partner

Foto: 2023 Introdans – Carmen

Onze focus voor CmK4:

- In CmK4 willen we het cultuur-, onderwijs- en maatschappelijk netwerk bewuster maken van hun rol binnen het leerecosysteem. Onze activiteiten richten zich op:
 - Samenwerking stimuleren en verschillende partners uit de netwerken laten co-creëren. Dit zal vooral de doelgroepen onderwijs en cultuur betreffen.
 - Kennisdeling voor alle drie netwerken: door bepaalde thema's centraal te stellen leren netwerken wat ze elkaar kunnen vragen, wat van elkaar te verwachten, wat goede voorbeelden zijn en waarom samenwerking van belang is.
 - Bijeenkomsten organiseren voor en met verschillende netwerken. In de ontmoeting kom je tot gesprek, tot luisteren, tot overeenkomsten, ontdek je van elkaar hoe je werkt in het cultureel leerecosysteem.

Meer weten

onderwijs@fluxus.nl
www.fluxus.nl

Kansen voor creativiteit

Foto: Gijs de Bruine

Hoe kunnen kinderen en jongeren hun eigen culturele kracht ontdekken en ontwikkelen? Dat was voor Hart de kernvraag in CmK3. In maatwerktrajecten hebben we samen met lokale cultuurprofessionals gewerkt aan cultuurprogramma's op scholen in het po en vo. De focus lag op scholen waar veel leerlingen niet vanzelfsprekend met kunst en cultuur in aanraking komen. Daarnaast organiseerden we proeftuinen waarin onderwijs- en cultuurprofessionals interdisciplinair samenwerkten rondom een thema of onderzoeksvraag. Een proeftuin waar we trots op zijn, is Proeftuin 023. Hierin werkten we met docenten en leerlingen aan een laagdrempelige overgang van vmbo/praktijkonderwijs naar de creatieve mbo-opleidingen.

Betere doorstroming

Creatieve leerlingen uit het vmbo doorlopen geregeld een lange weg om door te stromen naar creatieve opleidingen. Vaak kennen ze niet alle mogelijkheden en herkennen of stimuleren docenten hun creativiteit niet. Proeftuin 023 draaide om beroepsoriëntatie en meesterschap. Het doel was dat leerlingen creatief vervolgonderwijs met andere ogen gingen bekijken en er enthousiast over raakten. Vanuit een open en creatieve dialoog is in drie bijeenkomsten gewerkt aan een concreet eindproduct dat leerlingen écht prikkelt. Daarbij bepaalden jongeren grotendeels zelf de vorm en inhoud van het eindproduct. Vmbo-docenten voerden een toekomstgesprek met creatieve leerlingen aan de hand van aansprekende portretten. Ze bogen zich over de volgende vragen: Hoe (h)erken je creatieve ambities en nieuwsgierigheid daarnaar bij leerlingen? Hoe wakker je deze aan en hoe wijs je hen de weg? Verder wisselden docenten van creatieve mbo-opleidingen met vmbo-docenten van gedachten over de doorstroommogelijkheden van vmbo-leerlingen naar de opleidingen. Docenten en studenten van het mbo deelden ervaringen en sleutelmomenten, zoals wie of wat hen aanmoedigde om van creativiteit hun beroep te maken. Jongeren van vmbo en mbo verwoordden hoe scholen en opleidingen hen in de toekomst beter kunnen zien en hun creatieve talent kunnen (h)erkennen.

Vrijhaven

De proeftuin maakte duidelijk dat creatieve jongeren die vanwege een taalachterstand of sociaal-economische status kwetsbaar zijn, extra ondersteuning nodig hebben. Om hierin te voorzien bedachten we tijdens de laatste bijeenkomst samen met de jongeren het project Vrijhaven: een veilige plek waar jongeren met hulp van volwassen professionals de kans krijgen hun creatieve ambities tot bloei kunnen laten komen. Hierdoor vergroten ze hun kansen om door te stromen naar een vervolgonderwijs in de kunst- en/of cultuursector. Vrijhaven voorziet in een behoefte van kwetsbare jongeren die het onderwijs lastig kan invullen. Tijdens de proeftuin en het project Vrijhaven werkten we vanuit The Circle of Courage, een opvoedings- en begeleidingsmodel ontwikkeld door Larry Brendtro, Martin Brokenleg en Steve van Bockern. Dit model biedt een holistische benadering om veerkracht en verbondenheid bij jongeren te bevorderen.

'Mijn docent handvaardigheid op het vmbo zag mijn creativiteit. Ik vond die aandacht motiverend en heel bijzonder.'

Mbo-student

Culturele kracht

De mbo-studenten die deelnamen aan de proeftuin, maakten onder begeleiding van docenten een trailer ter promotie van Vrijhaven. In 2023 heeft de gemeente Haarlem financiële middelen vrijgemaakt om een pilot van Vrijhaven te realiseren. Door het maken van een film ontwikkelden kwetsbare jongeren uit het vmbo hun creativiteit en onderzochten ze hun beroepskansen in de cultuursector. Er ontstond een kleine community van jongeren die samen aan de slag gingen met muziek, film, theater en dans. Proeftuin 023 laat zien wat er nodig is om jongeren hun eigen culturele kracht te laten ontdekken en ontwikkelen. Namelijk samenwerking binnen het leerecosysteem en het creëren van kansen. Voor de komende periode bouwen we hierop voort.

Onze lessen tijdens CmK3:

- De uitwisseling van gedachten en ideeën tussen vmbo- en mbo-docenten en leerlingen en studenten is zeer waardevol.
- Voor jongeren is het belangrijk dat niet alleen volwassenen, maar ook zij zelf hun creatieve ambities (h)erkennen en erin willen investeren.
- Sommige jongeren hebben extra ondersteuning nodig.

Meer weten

Nicolette Talboom
ntalboom@hart-haarlem.nl
www.hart-haarlem.nl

Samen sterk in cultuureducatie

Docenten inspireren, hun vaardigheden en die van leerlingen versterken, thematisch en groepsoverstijgend werken. Het zijn allemaal ingrediënten binnen het atelieronderwijs dat in de CmK3-periode op IKC Triade in Aalsmeer is ingevoerd. Voorafgaand aan een atelierronde inspireert Cultuureducatie Amstelland de leerkrachten met informatie en laten we ze experimenteren met nieuwe technieken, materialen en disciplines. Vervolgens gaan de leerlingen in een atelier naar keuze aan het werk.

Dit atelieronderwijs is een van de mooie CmK3-projecten in de regio Amstelland. In samenwerking met de CmK-adviseur en een culturele organisatie of kunstvakdocent werkt de school het plan voor atelieronderwijs uit. De combinatie van teamtrainingen, individuele trainingen en ondersteuning bij de uitvoering zorgt voor rijk en gevarieerd cultuuronderwijs.

Sparringpartners

Vanaf 2014 participeert Cultuureducatie Amstelland (onderdeel van Platform C) in CmK in het provinciale plan van Plein C. Sinds CmK3 behoort Amstelland met een inwoneraantal van meer dan 90.000 tot de grote steden en heeft de gemeente Platform C gevraagd CmK-penvoerder te worden. Aalsmeer, Ouder-Amstel en Uithoorn hebben zich hierbij aangesloten.

Binnen de regio Amstelland zijn de samenwerkingspartners vertegenwoordigd in de stuurgroep Cultuureducatie Amstelland. Deze bestaat uit beleidsmedewerkers van de gemeenten en vertegenwoordigers vanuit het onderwijs en de culturele organisaties. De leden zorgen voor terugkoppeling en informatievoorziening, zien toe op het proces en zijn sparringpartner voor de penvoerder. Cultuureducatie Amstelland groeide als netwerkorganisatie door te werken aan structurele relaties met scholen en culturele organisaties. De wens om de samenwerking verder te intensiveren is in mei 2024 in het Cultuureducatieconvenant Amstelland 2025-2028 vastgelegd. Hierin benadrukken de

samenwerkende partijen dat ze een gezamenlijke visie hebben op cultuureducatie en samen te werken aan cultuureducatie voor alle leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs in de regio, ieder vanuit een eigen taak en rol. De uitvoering van het convenant is onderdeel van ons projectplan CmK4.

Trainingen

Afgelopen CmK-periode startte een grote groep nieuwe basisscholen met CmK. Het accent lag op individuele schooltrajecten en deskundigheidsbevordering voor teams, individuele leerkrachten en vakdocenten. Leerkrachten van verschillende scholen volgden trainingen, zoals Energizers, Visual Thinking Strategies, Spoken Word, Icc-training, Gitaarbegeleiding, De kunst van thematisch onderwijs, Het podium op met je klas en Fotografie. Naast het opdoen van inspiratie wisselden ze ervaringen en ideeën uit.

Voor de schooltrajecten zijn stappenplannen op maat ontwikkeld. Samenwerking met culturele organisaties stimuleerden we niet alleen op schoolniveau, maar ook voor het naschools aanbod in wijken, waarbij we dit aanbod afstemden op de belevingswereld en leefsituatie van de leerlingen.

Meer creativiteit

In mei 2024 vond bij Platform C een grote CmK-overzichtstentoonstelling plaats waaraan vijftien verschillende scholen hebben meegewerkt. Deze liet zien dat de diversiteit in materialen, technieken en opdrachten enorm is toegenomen. Leerlingen vonden het geweldig hun eigen werk op de expositie te zien hangen en waren erg trots. Een groep juniorcuratoren van de verschillende scholen hebben onder leiding van een kunstenaar de expositie ingericht. Op de CmK-scholen is meer aandacht voor de creativiteit en aansluiting bij de belevingswereld van leerlingen. Dit resulteert in meer creativiteit, zoals een van de directeuren zei. Niet alleen bij de van nature creatieve leerlingen, maar juist bij leerlingen waarvan ze het nooit hadden verwacht. Een heel waardevolle ontwikkeling.

Foto: Atelier bij IKC Triade - Esmee Pappot

‘Ik heb herontdekt dat schrijven heel bevrijdend is. Het onderdeel performen heeft mij geholpen om bewuster en steviger voor een groep te staan waarvoor je je kwetsbaar voelt.’

Leerkracht die deelnam aan de training Spoken Word

Onze lessen tijdens CmK3

- Cultuureducatie verbinden met de schoolvisie stimuleert een structurele plek in het onderwijscurriculum en houdt directie en team aangehaakt.
- Maatwerktrajecten stimuleren eigenaarschap.
- Thematisch onderwijs is in toenemende mate leidend voor de keuzes van scholen voor cultuureducatie. Daarbij moeten we erop letten dat kunst en cultuur niet alleen een middel, maar ook een doel is.
- Acute onderwijsontwikkelingen vragen soms om kleinere processtappen, om draagvlak en borging te behouden.
- Individuele trainingen voor leerkrachten zorgen voor enthousiasme voor cultuureducatie en versterken de eigen vaardigheden.

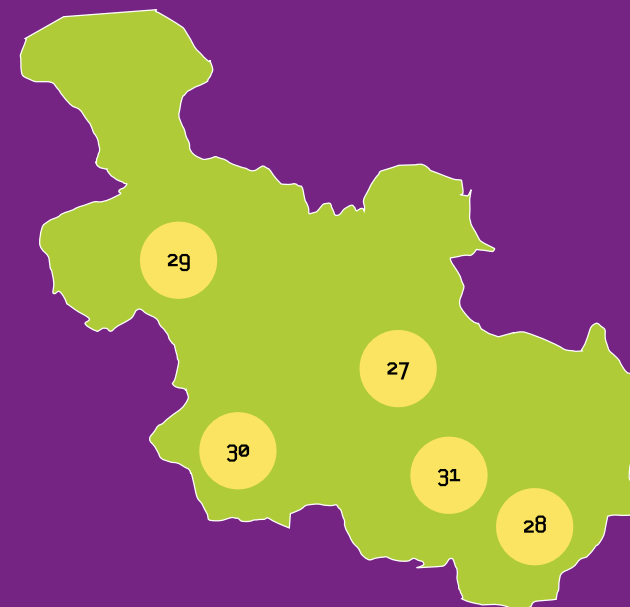
Onze focus voor CmK4:

- Stabiliteit binnen schoolteams stimuleren door een tweede icc'er op te leiden of een cultuurgroep te starten.
- Opgedane kennis en good practices (digitaal) zichtbaar maken, zodat andere partners daar weer van kunnen leren.
- Kansengelijkheid vergroten door de verbinding te zoeken met de sociale omgeving van leerlingen en door hen eigenaarschap te geven over de omgeving.

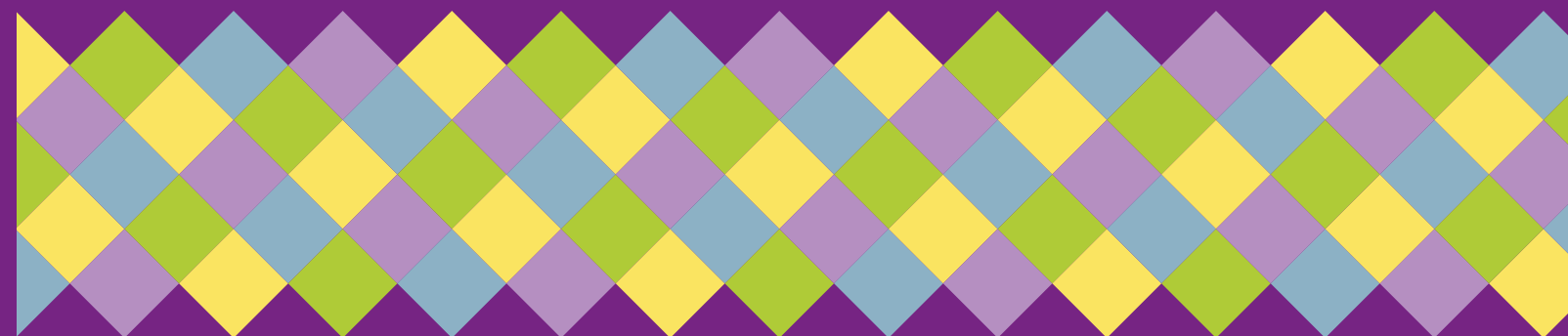
Meer weten

Noëlle Slinger
nslinger@cultuureducatie-amstelland.nl
www.cultuureducatie-amstelland.nl/cmk/

Overijssel

In de provincie Overijssel zijn er vijf penvoerders voor CmK3. Rijnbrink is de provinciale penvoerder, voor de gemeenten Enschede (Concordia Kunst & Cultuur), Zwolle (Stadkamer), Deventer (Kunstcircuit) en Hengelo (OYFO) zijn er aparte penvoerders. Voor de provincie Overijssel is er voor CmK3 vanuit de landelijke pot ruim 3,6 miljoen naar de penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 7,2 miljoen in totaal beschikbaar is.

Focus op brede verbindingen

Foto: Rijnbrink Proeftuinen – Erik Franssen

De afgelopen CmK-beleidsperiode is Rijnbrink Cultuureducatie Overijssel door een uitdagende coronatijd gegaan, waarin schooldeuren onverwacht en abrupt werden gesloten. Hierdoor moesten we volledig herzien hoe we via cultuureducatie toch contact konden leggen met scholen en kinderen en jongeren. Deze periode heeft ons dichterbij onze kernwaarden gebracht: een kennis- en expertiseorganisatie als autonome, deskundige en vernieuwende partner.

Kritisch reflecteren

In de afgelopen vier jaar zagen we ons genooddaakt om onze precieze rol en opdracht opnieuw te onderzoeken. In Overijssel hebben we te maken met twee verschillende regelingen voor cultuureducatie. Van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) zijn we de penvoerder, terwijl we voor Cultuur aan de Basis (nieuwe naam: Cultuureducatie Overijssel) alleen flankerend beleid uitvoeren.

De coronaperiode dwong ons om het bestaande beleid opnieuw onder de loep te nemen, kritisch te reflecteren op wat wel en niet werkt, en opnieuw te definiëren wat volgens ons goed cultuuronderwijs is en wat daarvoor nodig is. We zijn aan het blootleggen waar we wel en geen invloed op kunnen uitoefenen en we analyseren hoe ons ecosysteem is ingericht.

Actuele vraagstukken

Dit bood ons tegelijkertijd de kans om onze focus te verleggen van 'cultuureducatie om de cultuureducatie' naar het leveren van meerwaarde door cultuureducatieve interventies bij actuele vraagstukken als eenzaamheid onder jongeren, de integratie van nieuwkomers en het leggen van verbindingen tussen cultuuronderwijs en taalontwikkeling. Een voorbeeld van dit laatste is het project Maaktaal. Met een team kunstvakdocenten, kinderfilosofen en leerkrachten onderzoeken we hoe taalonderwijs eruit zou kunnen zien. Dat doen we

elke week, de hele dag, het hele jaar op scholen waar kinderen kunst- en cultuuronderwijs krijgen gericht op taalontwikkeling in de breedste zin van het woord. Zoals projectleider Lianne Tijhaar stelt: 'Taalonderwijs wordt pas echt rijk als je het combineert met theater, dans, muziek en filosofie.' En van kinderen hoorden we: 'Je hebt helemaal niet in de gaten dat je aan het werk bent.'

Herijken

Wij voelen dat de tijd rijp is voor een herijking en herschikking op diverse vlakken. Ons cultuureducatieve ecosysteem heeft zich in de afgelopen elf jaar sterk ontwikkeld. Hierdoor kunnen we voortbouwen op succesvol gebleken onderzoeken en experimenten. Voorbeelden hiervan zijn het al genoemde Maaktaal, Labs (waarin leerlingen aan de slag gaan met een eigen onderzoeksvraag in een Lab) en de Proeftuin Overijssel (waarin onderzoek naar vragen van leerlingen zelf centraal staat). De opgedane kennis en de impact van de projecten delen we met het werkveld via video's en met een documentaire voor filmhuizen: Kiemen met Kunst. Verder gaan we logische verbindingen maken met andere domeinen, zoals participatie en talentontwikkeling. Herijken betekent ook durven loslaten. Hoe we dit gaan aanpakken binnen een netwerk dat al lang bestaat, zal de komende jaren duidelijk worden.

Groeidend netwerk

We benutten steeds meer ons potentieel en werken steeds vaker aan langdurige projecten, waarbij we de tijd nemen om intensief onderzoek te doen met alle betrokken partijen. Hierdoor weten we steeds meer waardevolle relaties op te bouwen met fantastische cultuuraanbieders, wetenschappers, filosofen, onderwijsontwikkelaars, makers, schrijvers, trainers en anderen. Een ongelooflijk kostbaar 'subnetwerk', naast het officieel opgetuigde CmK-netwerk. Zo groeien we steeds verder. Het blijkt ook zeer waardevol wanneer deze (onafhankelijke) denkers, onderzoekers en makers actief en breed kunnen deelnemen aan projecten, in plaats van alleen te werken aan afgebakende

opdrachten. Deze samenwerkingen geven ons ongelooflijk veel positieve energie.

Onze lessen tijdens CmK3:

Oprechte aandacht en volledige inzet loont. Kwaliteit verloochent zich niet! Het is voelbaar en zichtbaar in de interactie tussen leerkrachten en kinderen in de klas. Het heeft altijd(!) een positief effect wanneer we:

- Werkelijk de tijd nemen voor cultuureducatie.
- Zorgvuldig een relatie opbouwen met een school.
- Blijven werken aan visieontwikkeling.
- Oprecht contact met ouders onderhouden.
- Ons volledig inzetten voor optimale omstandigheden waarin kunstvakprofessionals kunnen floreren.
- Ervoor zorgen dat kinderen op diverse manieren in aanraking komen met kunst- en cultuureducatie.

Onze focus voor CmK4:

- Kwaliteit boven kwantiteit: wij nemen de tijd en geven alles wat wij doen oprechte aandacht.
- Wij blijven continu uitdragen dat kwaliteit op één staat.
- Wij bouwen aan onze relaties en begrijpen welke aandacht daarvoor nodig is.
- Wij hebben zelf inzicht in het culturele leersysteem en bieden dit ook aan anderen.
- *Last but not least*: wij hebben veel doorzettingsvermogen en blijven dit houden!

Meer weten

Edith van Wolferen,
edith.vanwolferen@rijnbrink.nl
www.cultuuronderwijsoverijssel.nl

'Tijdens de simulatieoefeningen van het IntegratieLab kroop het schoolteam in de huid van nieuwkomers. Dit leverde inzichten op waar het schoolteam in de koffiekamer nog steeds over doorpraat: zó voelt het dus om ergens nieuwkomer te zijn en niets te snappen van je omgeving en de regels die er gelden!'

Labcoach Renee Nieuwensteijn

Alle mensen in hun kracht zetten

De rol van de educatief medewerkers van de elf grote Enschedese culturele instellingen is in de loop van CmK3 veranderd: van inhoudelijke educatiemaker, lesontwikkelaar en kunstvakdocent naar een rol als ambassadeur en adviseur.

Dat leek een goede en passende ontwikkeling, vooral toen CmK meer ging draaien om borging, vakintegratie, professionalisering en beleid. Maar in de praktijk blijkt het lastiger vorm te geven, zo bleek uit het monitoring- en evaluatierapport. Het is een wezenlijk andere rol die andere competenties vergt. Vandaar dat we vanuit Cultuureducatie Enschede in schooljaar 2023/2024 twee bovenschoolse cultuurcoördinatoren (bcc'ers) hebben aangesteld om de rol van schooladviseur van de educatief medewerkers over te nemen.

Enthousiasme

Harma Bolhuis, sinds november 2023 bcc'er, vertelt vol enthousiasme over haar werkzaamheden: 'Allereerst heb ik ontdekt dat er heel veel en heel mooi aanbod is. En het is constant in beweging en in ontwikkeling, inclusief voorbereidende lessen en mogelijkheden om het aanbod te verbinden met een schoolmethode, zienswijze of thematische aanpak.'

Ze zag dat leerkrachten heel veel op hun bordje hebben. 'Petje af voor hun doorzettingsvermogen en aanhoudende enthousiasme. Qua cultuureducatie is het dan heel fijn als één of twee leerkrachten taakuren hebben om als icc'er de lijnen uit te kunnen zetten voor hun collega's. Ze daarbij kunnen helpen, is heel fijn, maar er is ook nog zeker een verbeterslag te maken. Meer icc'ers opleiden, meer verbinding en overleg tussen aanbieders en de icc'ers van de verschillende scholen. Meer leraren en directeuren overtuigen van de kracht die cultuureducatie kan bieden binnen hun eigen curriculum.' Overigens gebeurt er al heel veel moois, benadrukt Bolhuis. 'Alle basisscholen in Enschede doen mee. Echt fantastisch!'

In april 2024 kwam Jeannette Stegeman als tweede bcc'er erbij. Met haar achtergrond als kunstvakdocent en icc'er op verschillende scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs, kan zij de scholen voor gespecialiseerd onderwijs goed adviseren. 'Voor mij is het een logisch vervolg van dat waar ik al jaren mee bezig ben: kunst en cultuureducatie een breed podium geven, juist ook voor leerlingen voor wie kunsteducatie niet vanzelfsprekend is.' Door haar werkervaring en bevoegdheid weet ze de intrinsieke motivatie aan te wakkeren.

Meedenken

De scholen en aanbieders zijn blij met de komst van de bcc'ers. Icc'ers krijgen deskundige en inspirerende begeleiding en aanbieders krijgen ruimte te doen waar ze goed in zijn: als kunstvakexpert optreden. Wanneer alle betrokkenen in hun kracht staan en kunnen doen waar ze blij van worden, komt dat de kwaliteit van cultuureducatie ten goede. En daar profiteert de leerling van. Soms is het zoeken naar ieders rol en betekent een nieuwe werkwijze dat je je opnieuw tot elkaar moet verhouden. Maar door (zelf)reflectie, vertrouwen, een open houding, transparantie, goede communicatie en bovenal door betrokkenen de gelegenheid te geven om mee te denken, is het ons gelukt om met een nieuwe, passende werkwijze CmK4 in te gaan!

'Het is heel fijn om samen met een vast gezicht die de ins en outs van de school kent, plannen te maken die passen bij het cultuurbeleidsplan en die plannen tot uitvoering te laten komen.'

Marijke de Bruin, leerkracht, icc'er en W&T-coördinator CBS Anna van Buren

Onze lessen tijdens CmK3:

- Om een stap verder te komen helpt het als een school begeleiding krijgt van een vaste en vertrouwde contactpersoon. Deze kan een vraag van de school helder krijgen en de schakel vormen met het culturele veld.
- Het is beter om te spreken over 'continuïteit' dan het lastige containerbegrip 'borging' te gebruiken. Continuïteit drukt beter uit dat er voortdurende aandacht voor cultuureducatie is.

Onze focus voor CmK4:

- Onze cultuureducatieve activiteiten nog beter laten aansluiten bij de context, de onderwijsvisie en het curriculum van de school.
- Vraaggestuurd deskundigheid in cultuureducatie bevorderen binnen het onderwijs, het culturele veld, de opleiders en cultuureducatie Enschede.

Meer weten

info@cultuureducatie-enschede.nl
www.cultuureducatie-enschede.nl

Foto: Red Carpet Event 2023 – Mauro Meijer

Foto: Buutvrij 2024 – Tharin Doornbosch

Intensieve samenwerking werpt vruchten af

Bij Stadkamer draait alles om de ontwikkeling van inwoners van Zwolle. Onze afdeling cultuureducatie ondersteunt scholen met advies en trainingen, waarbij het uitgangspunt is dat scholen zelf de regie houden.

Een goede stimulans is het gemeentelijke Fonds Cultuureducatie: hoe actiever een school werk maakt van cultuuronderwijs, hoe meer geld ze ontvangt. Dit fonds is ook de basis voor CmK. Tijdens CmK3 bouwden we meer flexibiliteit in, waardoor we konden schuiven in de programma's als de actualiteit daarom vroeg. Zo hebben we tijdens de CmK-periode het professionaliseringsbudget anders verdeeld, waardoor scholen dit konden inzetten voor eigen teamtrainingen. Daarnaast organiseert Stadkamer ook grotere lespro-

gramma's en evenementen die geen enkele andere partij in de stad kan opzetten. Voorbeelden zijn Cultuuravontuur, het culturele tussendoortje Cultuursnack en digitale lessen over het Zwolse erfgoed.

Speciaal onderwijs

We vinden het belangrijk om oog te houden voor specifieke behoeften of uitdagingen, zoals in het speciaal onderwijs. In Zwolle is weliswaar per leerling een aanzienlijk bedrag beschikbaar voor cultuuronderwijs, maar de kosten voor het speciaal onderwijs zijn vaak duurder, omdat er kleinere klassen zijn en er meer voorbereidingstijd nodig is. Tijdens CmK3 maakten we hier geld voor vrij en konden we bijvoorbeeld een theatervoorstelling betalen die anders om budgettaire redenen buiten

het cultuurprogramma van de school zou vallen. En we zien dat dat het waard is. Zo sluit theatermaker Harro van Lien met zijn solovoorstelling geweldig aan bij leerlingen in het speciaal basisonderwijs. Hij maakt echt contact met de kinderen, waardoor die er helemaal bij zijn.

Lerarenopleidingen

Belangrijke samenwerkingspartners in de afgelopen periode waren de drie pabo's in Zwolle en het Teachers College (dat leraren opleidt voor zowel primair als voortgezet onderwijs). Voorheen hadden de kunstdocenten van deze lerarenopleidingen weinig onderling contact. Daarom hebben we een netwerk van kunstdocenten opgezet. Hierin kunnen ze ervaringen en kennis uitwisselen over hoe je kunst binnen de lerarenopleiding vormgeeft en hoe je kunt samenwerken met andere vaksecties. Zo helpen ze ook hun studenten om beter te begrijpen welke mogelijkheden kunst en cultuur bieden voor vakintegratie.

Kunst en lezen samenbrengen

Binnen onze eigen organisatie gingen de afdelingen cultuureducatie en leesonderwijs intensiever samenwerken. Hoewel we vaak dezelfde doelgroep bedienen en met dezelfde leerkrachten samenwerken, wisten we niet veel van elkaars werk. Bij onze collega-penvoerder Rozet in Arnhem deden we inspiratie op over hoe zij leesonderwijs en cultuureducatie combineren. Twee jaar geleden zijn we gestart met het jaarlijkse evenement Buutvrij, waarbij lezen, kunst en cultuur samenkomen en we een breed publiek bereiken: icc'ers, leescoördinatoren, leerkrachten, directeuren, pabo-docenten en -studenten, cultuuraanbieders. Gesprekken met scholen voeren beide afdelingen nu soms gezamenlijk: we hebben één verhaal. Stadkamer blijft werken aan intensievere samenwerking tussen scholen en cultuurpartners, zodat de Zwolse aanpak ook de komende CmK-periode succesvol blijft.

'Ik voelde me als een trechter: overspoeld door al het culturele aanbod. De icc-cursus van Stadkamer bracht structuur aan en gaf de tools om een duidelijke visie voor de school te vormen, zodat we het aanbod kunnen toetsen aan onze eigen doelen. Nu voelt het als 'een snoepwinkel', waar wij onderbouwde keuzes kunnen maken.'

Loes Onderdelinden, icc'er Montessorischool

Onze lessen tijdens CmK3:

- We zien vaak dat er kunstlessen worden gegeven zonder dat er vooraf een diepgaand gesprek is over de bedoeling ervan. Dan mis je kansen om echt impact te maken.
- Tussen scholen en kunstvakdocenten ontbreken soms vertrouwen en nieuwsgierigheid naar elkaar. Voor diepgaande samenwerking zijn deskundigheid en een brede blik nodig bij leerkrachten en kunstvakdocenten.
- Onze website is de afgelopen jaren dichtgeslibd met veel aanbieders, waardoor het voor scholen moeilijk is geworden om te vinden wat ze zoeken.

Onze focus voor CmK4:

- Scholen en culturele partners stimuleren om vaker in gesprek te gaan over de bedoeling van lessen en programma's en over hoe je als kunstvakdocent kunt aansluiten bij het onderwijs in het algemeen.
- Organiseren van trainingen die zelfstandige kunstvakdocenten en scholen dichter bij elkaar brengen, zodat ze steeds beter gaan samenwerken.
- Herstructureren van het cultuuraanbod op onze website, met een focus op kwaliteit en bereidheid tot intensieve samenwerking.

Meer weten

cultuureducatie@stadkamer.nl
www.stadkamer.nl

Een detail van een kunstwerk met de hele school (PO) gemaakt om het nieuwe atelier op school in te wijden

Brainstorm voor CMK 4 door VO docenten en kunstdocenten

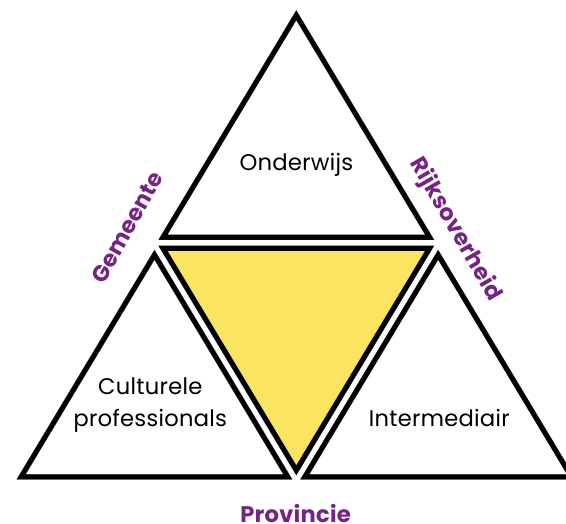
Expositie voor ouders en belangstellenden: het atelier op school

Ja zeggen tegen de magie

We zeggen volmondig 'ja' tegen cultuureducatie in het onderwijs. En 'ja' tegen de manier waarop het nu is georganiseerd, met landelijke, provinciale en gemeentelijke subsidies. Omdat er (nog) geen structurele middelen zijn. We zetten in op 'innovatief doorontwikkelen', terwijl we ondertussen blijven werken aan een toekomst waarin cultuureducatie in het onderwijs nog vanzelfsprekender, levendiger en in beweging is.

Wat is er nodig?

Daar hebben we elkaar voor nodig. De driepoot van onderwijs, het culturele veld en de intermediairs vormen het kernnetwerk. We werken samen met collega's daar waar er meerwaarde is, plaatselijk, provinciaal en landelijk, en waar we samen projecten kunnen realiseren die anders niet haalbaar zouden zijn.

Om dat voor elkaar te krijgen, hebben we ruimte, tijd en aandacht nodig. Voor onderzoek en experiment, voor de vraag achter de vraag, en voor procesgericht werken in co-creatie. Nieuwsgierig zijn naar elkaar. Rust en vertrouwen dat we eruit komen, ook als belangen soms haaks op elkaar lijken te staan. Dat vraagt wel om in contact te blijven, ook als het moeilijk wordt en om onze aannames te checken en erop terug te komen als nog niet alles duidelijk is. Zo zetten we alle schakels om voor een goedlopend proces.

Samen zoeken naar magie

Soms ontstaat er iets magisch als leerlingen cultuureducatie krijgen op school. De kinderen worden volledig meegezogen in een verhaal. Ze maken eigen keuzes en leren nieuwe technieken gebruiken. Ze praten er een week later nog over en vragen steeds wanneer het nog een keer is. De leraar ziet leerlingen onvermoede dingen doen. Maar soms is dat magische er niet meteen en zoeken we in onze rol van procesbegeleider naar de goede match tussen de school en de culturele partner. Daarbij zijn kennis van de groep leerlingen, inlevingsvermogen en flexibiliteit belangrijk. Steeds opnieuw vragen we ons af: wie zijn deze leerlingen, wat motiveert hen, hoe kunnen we inspelen op verschillende behoeften in deze unieke groep? Als penvoerder zetten we in wat leerlingen nodig hebben, om de magie en het plezier in de samenwerking in ons netwerk te bewerkstelligen en te behouden.

Mogelijk maken

Als procesbegeleider maken we maatwerk mogelijk. We sluiten aan bij de visie van de school, bij een wens om te verbinden met bijvoorbeeld taal of thema's uit de methode wereldoriëntatie. Ook aansluiten bij de leefwereld van leerlingen is cruciaal. Een mooi voorbeeld is een meisje uit groep 8 dat haar eenzaamheid leerde verbeelden met nieuw verworven houtskooltechnieken en dat zich door het gesprek daarover in de klas iets minder eenzaam voelde.

De komende periode zetten we ons in om zoveel mogelijk leerlingen in verschillende ontwikkelingsfasen te laten meedoen. Met het netwerk om hen heen en in verbinding met de wijk. Voor CmK4 mikken we op een leerlijn van voorschoolse educatie tot en met mbo. Met CmK4 bieden we leerlingen Kansen op Kansen. Dat vraagt om verder ontwikkelen en dus een vorm van CmK5!

'Ik kan toch tekenen, als ik geen 'nee' zeg, kom ik erachter!'

Leerling groep 7 van het Palet Primair onderwijs Deventer

Onze lessen tijdens CmK3 voor CmK4:

- Zoeken naar de juiste match.
- Partners betrekken vanaf het begin van planvorming.
- Meer aandacht voor de vraag achter de vraag.
- Belangen open op tafel leggen en zoeken naar een creatieve oplossing.
- Relaties verstevigen voor extra grond onder cultuureducatie.
- Luisteren naar de stem van de meerderheid én de minderheid, voor verrassende en meer gedeelde besluitvorming.
- Fair Practice Code naleven en uitdragen in alle facetten versterkt je netwerk.
- Werken aan een doorlopende leerlijn van voorschoolse educatie tot en met mbo biedt waardevolle kansen
- Verbinding onder en na schooltijd maakt cultuureducatie sterker.
- Oog houden voor plezier en nieuwe kansen!

Meer weten

Marijke Blok

Marijke.blok@kunstcircuit.nl

<https://www.kunstcircuit.nl/onderwijs/>

Het eindigt bijna altijd in een feestje!

Naast het meer aanbodgerichte programma Kunst op School heeft CultuurwijsHengelo het vraaggerichte ICC-Wijkproject opgezet, dat is gebaseerd op een horizontale leerlijn. Hoewel bij de start van CmK3 deelname van scholen aan het ICC-Wijkproject nog facultatief was, is het inmiddels een vast onderdeel geworden van het Basisprogramma. Het succes is te danken aan het faciliteren van werken in co-creatie, duidelijke communicatie, gedreven ic'ers, deskundige aanbieders en door als CmK-penvoerder in ontwikkeling te blijven en in te spelen op de wensen uit het veld.

Samen per wijk

De Hengelose scholen hebben we verdeeld in vier wijken: Noord, Oost, Zuid en Midden. Daar hebben we in april 2023 een vijfde wijk aan toegevoegd voor icc'ers van vso-scholen: Wijk VSO. Per wijk werken de icc'ers van scholen samen aan een ICC-Wijkproject onder leiding van de wijkvoorzitter (een schooldirecteur van een van de scholen). CultuurwijsHengelo ondersteunt dit met jaarlijks vijf icc-bijeenkomsten, met hulp van de pabo van Hogeschool Saxion. Tijdens de bijeenkomsten werken de icc'ers een zelfgekozen thema uit in subprojecten voor twee leerjaren. Ze mogen alles zelf organiseren: aanbieders zoeken en brieven, budgettering, planning, teams meekrijgen. Speciale aandacht is er voor vakoverstijgend werken, door aan het project lessen van verschillende vakken te verbinden. Vaak is er ook een centrale opening voor alle leerlingen of een gemeenschappelijk afsluitende expositie of presentatie.

Intensieve contacten

Door de ICC-Wijkprojecten spreken de scholen en culturele aanbieders steeds beter elkaars taal. Emilia Hof, directeur van IKC De Kiem en sinds schooljaar 2023/2024 de nieuwe wijkvoorzitter van

Noord zegt bijvoorbeeld: 'Wat ik merk bij aanbieders is dat het in hun hoofd zit en dat het goed komt. Dat hoort bij kunstenaars. Maar in het onderwijs willen we graag alles op papier, we willen goed voorbereid zijn, we willen er tijdig over kunnen communiceren.' Anneke Kuipers, oud-directeur van IKC Plechelmus en in schooljaar 2023/2024 nog de rechterhand van Hof, vult aan: 'Sommige aanbieders hadden nauwelijks ervaring met dit soort opdrachten. Je hebt veel geduld nodig en het vraagt veel van de icc'ers die het organiseren.' Maar door het intensieve contact tussen aanbieders en icc'ers ontstaan er prachtige projecten.

Meerwaarde

CultuurwijsHengelo blijft ook in CmK4 de ICC-Wijkprojecten ondersteunen, waarbij de scholen aan zet blijven. Dat inmiddels alle scholen aan zo'n uitgebreid cultuureducatief project meewerken, komt omdat ze daarin de kans krijgen samen thematisch onderwijs te ontwikkelen. Hierbij integreren ze via een overkoepelend thema cultuureducatie met andere vakken. 'Als scholen het samen doen, krijg je meer ideeën, die je niet per se alleen uit hoeft te werken', vertelt Kuipers. 'Daarnaast onthouden leerlingen natuurlijk heel bijzondere dingen die ze ook koppelen aan kennis. En de hele wijk doet het. Als een leerling samen speelt met vriendjes of vriendinnetjes van een andere school, kunnen ze het ook over dat thema hebben. Dat is een meerwaarde.'

Ook Hof benoemt de meerwaarde: 'We weten allang dat alleen maar inzetten op de kernvakken onvoldoende is. Dat past niet bij hoe kinderen zich vandaag de dag ontwikkelen en wat ze nodig hebben in het onderwijs van morgen.' Behalve nuttig bieden de projecten bovendien plezier. Zoals Kuipers zegt: 'Elk wijkproject eindigt in een feestje. Dat onthoud je toch als kind?!'

Foto: Einduitvoering muziek IKC 't Berflo 4 - Mauro Meijer

Onze lessen tijdens CmK3

- We moeten de wijkvoorzitters (schooldirecteuren) goed faciliteren, want zij zijn de centrale spil bij de realisatie van een ICC-Wijkproject, en begeleiden de icc'ers en sturen hen aan.
- Door scholen zelf een vakoverstijgend project van enkele weken te laten ontwikkelen, groeit hun betrokkenheid en is cultuureducatie voor ouders goed zichtbaar.

Onze focus voor CmK4:

- Samen met alle icc'ers en wijkvoorzitters een ICC-Stadsproject organiseren.
- Onderzoeken wat het effect is als alle Hengelose leerlingen in dezelfde periode binnen hetzelfde thema werken.

'Het staat of valt met de organisatie en het enthousiasme van de leerkrachten en aanbieders. Je hebt elkaar nodig om er een geslaagd project van te maken.'

Groepsleerkracht van IKC Esrein

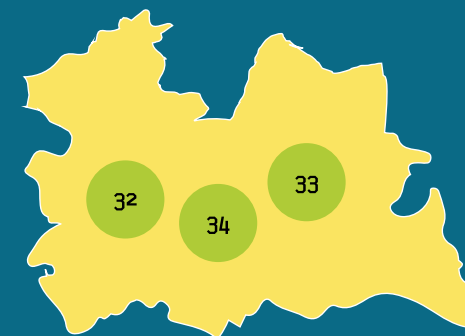
Meer weten

Lotte Hoogers

info@cultuurwijshengelo.nl

www.cultuurwijshengelo.nl

Utrecht

Kunst Centraal is de provinciale penvoerder en helpt samen met Landschap Erfgoed Utrecht, Het Filiaal theatermakers en andere podiumkunstinstellingen scholen om de kwaliteit van hun cultuureducatie te verbeteren. Vanuit de gemeenten Amersfoort en Leusden is NEOS Cultuuronderwijs penvoerder van dit programma, ditzelfde geldt voor TivoliVredenburg voor de gemeente Utrecht.

Voor de provincie Utrecht is er voor CmK3 vanuit de landelijke pot ruim 4,2 miljoen naar de penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gemacht, wat betekent dat er ruim 8,4 miljoen in totaal beschikbaar is.

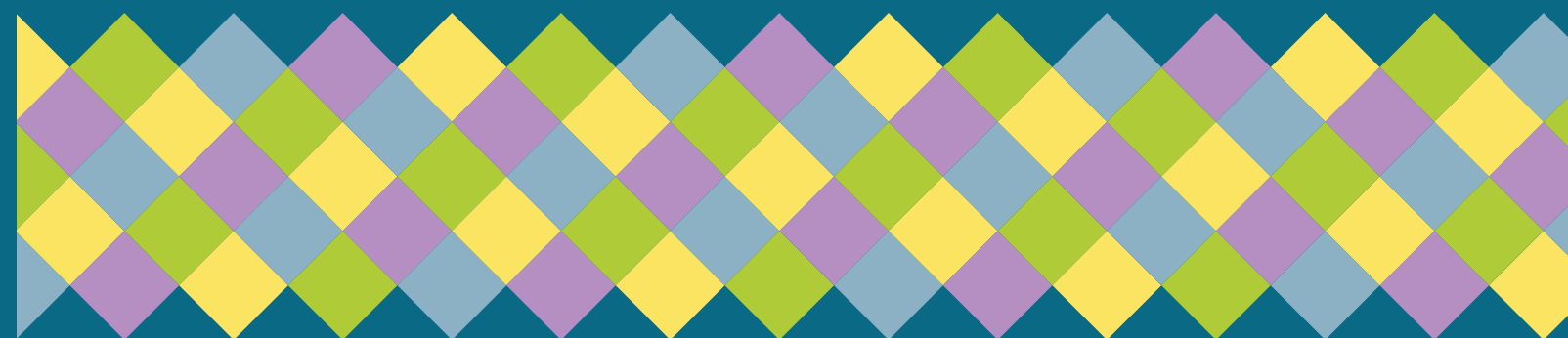

Foto: Petflesbloemen – Marieke Duijst

Het oude stramien durven loslaten en experimenteren

Kunst Centraal daagt scholieren met veelzijdig cultuuronderwijs uit om hun culturele en creatieve potentieel te ontdekken. Met de programma's Kunstmenu en Cultuurzoekers maken kinderen kennis met professionele kunst en hun eigen culturele omgeving. We zetten CmK in voor extra verdieping, aanbod op maat en deskundigheidsbevordering.

Gezamenlijke visie

Een voorbeeld van hoe het er in de praktijk aan toe gaat, is de gemeente Vijfheerenlanden. Lokale partner en verbindende schakel tussen de 33 basisscholen, de gemeente en Kunst Centraal zijn

de cultuurcoaches van welzijnsorganisatie BindkrachtVHL. Twee van die bevlogen coaches zijn Monique Swinkels en Mariska van Wijnen. Inmiddels is er in Vijfheerenlanden een stevige basis voor cultuureducatie, maar het pad ernaartoe was hobbelig. Een provinciewissel en fusie tussen steden en dorpskernen met een andere mentaliteit, scholen met uiteenlopende identiteiten en weinig culturele faciliteiten. Maar vooral: het ontbreken van een gezamenlijke visie. 'De focus lag daarom op het vormen van die gezamenlijke cultuurvisie met de gemeente, Kunst Centraal, BindkrachtVHL, scholen en culturele partners', vertelt Van Wijnen. 'Samen met Kunst Centraal hebben we icc'ers opgeleid en

deskundigheidsbevordering op maat geregeld.' Dat de wethouder en beleidsmedewerker van de gemeente de kracht van kunst en cultuur in het onderwijs erkennen, helpt enorm. 'We hebben een fijne werkrelatie, ze denken echt met ons mee', vertelt Swinkels. De gezamenlijke visie was ook noodzakelijk voor harmonisering en structurele subsidie. Inmiddels heeft Cultuurzoekers een vaste plek gekregen in CmK.

Op maat en lokaal

De cultuurcoaches hebben een brede taak: van scholen helpen met het schrijven van een cultuurvisie tot meedenken over hoe cultuuronderwijs te verweven is in schoolthema's. 'Ons motto is zoveel mogelijk vraaggericht en lokaal werken', stelt Swinkels. Dankzij het grote netwerk van aanbieders in de regio lukt dat ook. Het leidt tot mooie, creatieve projecten, zoals een glasproject (Leerdam is de glasstad van Nederland) en een samenwerking met alle gemeentelijke muziekverenigingen, zodat ieder kind muziekonderwijs krijgt.

Verder zijn beide coaches erg trots op de beeldende leerlijnen. Die zijn opgebouwd vanuit de procesgerichte didactiek, waarbij experimenteren en ontdekken voorop staan. Voor leerkrachten is dat soms even wennen. Swinkels vertelt over een leerkracht die het spannend vond om een vakdocent beeldende in de klas te krijgen. 'Het was voor haar een eyeopener dat het niet ingewikkeld is om de beeldende lessen te integreren in de thema's. En ze ervaaarde dat als je kinderen creatief kunt laten denken, de lesstof veel beter blijft hangen. Daarnaast is het mooi om te zien hoe kinderen hun talent ontdekken en tot bloei komen.'

Inclusie

Inclusie was de afgelopen CmK-periode een belangrijk thema. Zo hebben de kinderen van het speciaal onderwijs en reguliere basisscholen samen de muzikale voorstelling Blub bezocht. 'Het was een nieuwe ervaring voor kinderen die misschien wel voor het eerst bij een theatervoorstelling waren', vertelt Van Wijnen. 'Ze waren zo blij en verrast en hebben genoten!'

Beide coaches kijken uit naar de volgende CmK-periode. Ze willen onder meer theater verder uitzetten als leerlijn in de klas. Hun droom is een creatieve broedplaats, liefst in iedere kern. Daartoe hebben ze al het MakersLab in het leven geroepen: in vakantieperiodes worden nu als proef kunst- en cultuuractiviteiten aangeboden bij lokale aanbieders, zoals ateliers, natuurcentra, buurthuizen en bibliotheken. 'Het culturele leerecosysteem is namelijk overal en niet alleen binnen de scholen!'

Onze lessen en focus voor CmK4:

- Altijd oog blijven houden voor verschillen. Een gemeente heeft vaak een diverse populatie en uiteenlopende behoeftes. Die diversiteit moet je erkennen, werken met respect voor elkaar is belangrijk. Heel concreet betekent dit bijvoorbeeld dat je moet kijken of bepaalde beelden wel in lesmaterialen passen.
- Kijk hoe rijk de lokale culturele omgeving is en zet het kind daarin centraal. Cultuur die aansluit bij de leerlingen en die verrast en verwondert, daarmee dragen we bij aan gelijke kansen.
- Het kost tijd om in een nieuw samengestelde gemeente een gemeenschappelijke visie te ontwikkelen op goed cultuuronderwijs. We werken daaraan op verschillende niveaus: met cultuurcoaches, met lokale culturele partners en scholen en bouwen aan vertrouwen in elkaars creatieve kracht.

Meer weten

Ellen Löwik

ellen.lowik@kunstcentraal.nl

www.kunstcentraal.nl

'Ik ga het thuis vertellen. Dit wil ik vaker, dit wil ik ook met mijn ouders doen!'

Leerling groep 5 na een theaterbezoek

Kunst voor iedereen en overal

Succesverhalen over cultuuronderwijs gaan vaak over de grote steden, oftewel plekken waar kunstenaars, theaters, musea en concertzalen volop aanwezig zijn. Maar er gebeurt ook veel moois in de kleinere steden, buitenwijken en dorpen. Het aanbod is er weliswaar beperkter, maar de lijntjes zijn korter, waardoor er mooie verbindingen ontstaan tussen scholen, culturele instellingen en andere educatieve organisaties.

Spelen en ontdekken

In Leusden, een klein dorp aan de rand van Amersfoort, maakten leerlingen uit groep 4 al spelend en ontdekkend kennis met het ondergrondse dierenrijk. Samen met stichting De Groene Belevens, die zich inzet voor een groenere samenleving, organiseerde NEOS het pilotprogramma Bodemdierendagen, waarin film, natuur en dans samenkomen. Na het bekijken van de film Onder het maaiveld junior in Theater de Tuin, mochten de leerlingen zelf al wroetend de aarde onderzoeken. Gewapend met een microscoop bestudeerden ze in de Struintuin van De Groene Belevens de beestjes die zij eerder zagen in de film. Vervolgens kropen ze tijdens een dansworkshop in de huid van mieren, wormen en andere insecten.

‘Door organisaties op deze manier te laten samenwerken, brengen we de leerlingen op verschillende manieren in aanraking met een thema’, vertelt adviseur primair onderwijs Mijke Rummens. Het programma leidde tot enthousiaste reacties van leerkrachten: ‘Het was fantastisch!’ schreef een van hen. ‘Een leuke combi van theorie en praktijk’, zei een tweede. De film bleek wel te lang voor deze doelgroep. ‘Dat gaan we aanpassen’, vertelt Rummens. ‘Want de deelnemende scholen wilden het allemaal graag nog een keer doen.’

Stevige positie

Het programma Bodemdierendagen laat zien hoe NEOS in de laatste vier jaar een stevige positie heeft

ingenomen als verbinder en expert. In die rol hebben we onze horizon flink verbreed. Niet alleen geografisch, door kleine steden, buitenwijken en dorpen te bedienen, maar ook door het voortgezet onderwijs, het mbo en zelfs de allerkleinsten – van 0 tot 3 jaar – in contact te brengen met kunst en cultuur.

Daarnaast investeren we in het opleiden van onderwijsprofessionals. We organiseren trainingen voor icc’ers en voor cultuurcoördinatoren in het voortgezet onderwijs, en sinds 2023 versterken we ook de kennis en vaardigheden van professionals in de kinderopvang. Zo organiseerde NEOS in maart 2024 een peuter kennisochtend voor pedagogisch medewerkers met workshops in muziek, dans en beeldende vorming. Dat bleek aan te slaan. Zoals een deelnemer na afloop zei: ‘Heel fijn dat ik nu deze praktische voorbeelden heb om zelf met kunstactiviteiten aan de slag te gaan. Ik heb nu al zin in om dit maandag op de groep te gaan uitproberen!’ Ook buiten schooltijd bereiken we steeds meer kinderen en jongeren. Dat lukt ons door samen te werken met de brede scholen, welzijnsorganisaties en verschillende particuliere kunstaanbieders. Het nieuwe online platform voor buitenschools aanbod, Cultuur na School, gaan wij als middel inzetten om ook ouders te betrekken bij de culturele ontwikkeling van hun kinderen.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Wees proactief in het bereiken van nieuwe doelgroepen: ‘Professionals in de kinderopvang moet je laagdrempelig benaderen.’
- Wees in een vroeg stadium nauw betrokken bij de samenwerking tussen een school en een culturele instelling.
- Werk vanuit de vraag en sluit aan op de doelgroep: ‘een vo-project is geen mbo-project.’

Foto: Kleintje Kunst: kunst voor de allerjongsten – Linda Bouritius Photography

Onze focus voor CmK4:

- De banden met vo-scholen verstevigen en stroomlijnen, zodat we relevante of nieuwe projecten beter kunnen communiceren.
- De bijeffecten van kunst, zoals ondersteunen van taal- en rekenvaardigheden, nog beter voor het voetlicht brengen.
- De verbinding tussen binnen- en buitenschoolse activiteiten versterken.
- Onze positie in de wijk en het sociaal domein beter zichtbaar te maken.
- Onze kennis delen met de leerkracht van morgen via een samenwerking met de pabo van Hogeschool Utrecht.
- Meer aandacht vragen voor de kwetsbare positie van culturele zzp’ers.

Meer weten

Tanja Kerkvliet
anja@neoscultuuronderwijs.nl of
team@neoscultuuronderwijs.nl
www.neoscultuuronderwijs.nl

‘We hebben de afgelopen vijf weken intens genoten van de muzieklessen van NEOS: van de expertise van de muziekdocent en van de ongelooflijk leuke invulling die ze aan de muzikles gaf.’

Pedagogisch medewerker
 speelleergroep Jan Jans

Cultuur naar alle wijken van de stad

Foto: CVU Flashmob boekuitreiking - Isabelle Cornet

Creatief Vermogen Utrecht (CVU) is het lerend netwerk van culturele partners en scholen in de gemeente Utrecht. Met TivoliVredenburg als penvoerder en de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU) als kennispartner, werken het kernteam en culturele partners intensief samen. Wat begon als een initiatief om culturele partners en scholen te verbinden, is in de afgelopen twaalf jaar uitgegroeid tot een groot stedelijk netwerk waarbij 20 culturele partners actief zijn.

Creatieve partnerschappen

In totaal bereiken we 80 scholen, waarvan circa 50 scholen met culturele partners in creatieve partnerschappen samenwerken. Vertrouwen en gelijkwaardigheid staan daarbij centraal. De culturele partners hebben een aanjagende rol en bieden scholen inspiratie, deskundigheidsprogramma's en organiseren activiteiten voor leerlingen. De langetermijnsamenwerking met de school zorgt ervoor dat een organisatie in het DNA van de school komt. Een partnerschap biedt een tegenwicht aan incidentele en aanbodgerichte cultuureducatie. Het zorgt daarentegen voor direct contact, lange leerlijnen en dat kunst en cultuur in het curriculum is geïntegreerd.

Lerend netwerk

Deskundigheidsbevordering is belangrijk binnen Creatief Vermogen Utrecht. De HKU schoolde culturele partners én leerkrachten om vanuit de theorie van De Creatieve Grondhouding samen te werken met leerlingen. Tijdens bijeenkomsten zoals het Ontwikkelteam en de Collegiale ontmoetingen kunnen scholen, kunstenaars, leerkrachten en andere betrokkenen in het netwerk van elkaar leren en expertise delen. Dit leidt tot nieuwe inzichten, verbeterde praktijken en betere cultuureducatie. Het benadrukt het belang van samenwerking en het creëren van een lerende gemeenschap. Daarnaast fungeren alle culturele partners voor leerkrachten als creatieve coaches en bieden ze hun verschillende vormen van deskundigheidstraining aan vanuit de theorie van de Diamant.

Kansengelijkheid

Kansengelijkheid is een integraal onderdeel van alle doelstellingen. Vanuit Cmk kun je niet alle leerlingen bereiken, wel is het CVU gelukt om leerlingen uit alle wijken van Utrecht te bereiken. De betrokkenheid van scholen is enorm groot. We hebben actief scholen benaderd waar cultuureducatie nog niet vanzelfsprekend is. Zo zijn vmbo-scholen bij het netwerk betrokken, waardoor ook hun leerlingen nu de kans krijgen om hun creatief vermogen te ontwikkelen.

Een van onze hoogtepunten is het multidisciplinaire project Mijn Creatieve Stad, waarbij leerlingen van verschillende Utrechtse basisscholen elkaar ontmoeten en als creatieve makers aan de slag gaan. Theatermakers, kunstenaars dan wel kunstvakdocenten uit het netwerk komen langs op de scholen en onderzoeken samen met leerlingen hun culturele omgeving. Vervolgens komen alle leerlingen samen voor de gezamenlijke presentatie. Zo ontstond het idee van het kunst-doe-boek *Lekker Eigenwijs in Mijn Creatieve Stad*. Dit boek staat bomvol cross-overs tussen disciplines en vakken, waarbij kunst vanzelfsprekend met taal wordt verbonden en is cadeau gedaan aan zeventuizend Utrechtse leerlingen uit Utrecht.

Onze lessen tijdens Cmk3:

- De kunsten willen ontregelen, het onderwijs houdt van structuur. Door beide werelden samen te brengen wordt de afstand tot de kunstwereld kleiner.
- Als partners samen iets uitproberen en van elkaar leren levert dat veel op.
- Terwijl we maken, onderzoeken we.
- Leer vertrouwen op de enorme expertise die al aanwezig is in 12 jaar. Je hoeft het alleen maar te faciliteren.

Meer weten

Jephta Hermelink
Reineke de Vries
Pelle van den Berg
cvu@cultuurenschoolutrecht.nl
www.creatiefvermogenutrecht.nl
www.cultuurenschoolutrecht.nl

'Als ik iets kunst vind en iemand anders is daar niet mee eens, dan zeg ik: dat vind jij dan maar geen kunst. Het betekent wel iets voor mij, dus dan vind ik het wel kunst.'
Abe, 10 jaar, leerling Kindcentrum Leeuwesteijn

Zee- land

Cultuurkwadraat is sinds 2017 de enige penvoerder van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) in Zeeland. Sinds CmK3 werken alle drie de regio's (Oosterschelderegio, Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen) in Zeeland met CmK. De actieve en deelnemende uitvoeringspartners binnen de CmK-regeling zijn KCE Oosterschelde-regio voor de Oosterschelderegio, Kunst-educatie Walcheren voor Walcheren en Toonbeeld voor Zeeuws-Vlaanderen. Vanaf 2025 wordt Cultuurkwadraat het provinciaal steunpunt voor kunst & cultuur in Zeeland en gaat dit in CmK4 in het licht van de uitvoeringsagenda van Provincie Zeeland verder ontwikkelen.

Voor de provincie Zeeland is er voor CmK3 vanuit de landelijke pot ruim 1,2 miljoen naar Cultuurkwadraat gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 2,4 miljoen in totaal beschikbaar is.

Zorgen voor een stevige ondersteuningsstructuur

CmK Leerlijn Textiel Primas Scholengroep

104

Cultuurkwadraat is sinds 2017 de enige penvoerder van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) in Zeeland. Sinds CmK3 werken alle drie de regio's (Oosterschelderegio, Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen) in Zeeland met CmK. De actieve en deelnemende partners binnen de CmK-regeling zijn KCE Oosterschelderegio voor de Oosterschelderegio, Cultuurpunt Walcheren voor Walcheren en Toonbeeld voor Zeeuws-Vlaanderen. Vanaf 2025 wordt Cultuurkwadraat het provinciaal steunpunt voor kunst & cultuur in Zeeland en gaat dit in CmK4 in het licht van de uitvoeringsagenda van Provincie Zeeland verder ontwikkelen. Voor de provincie Zeeland is er voor CmK3 vanuit de landelijke pot ruim 1,2 miljoen naar Cultuurkwadraat gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de Provincie Zeeland en 13 Zeeuwse gemeenten gematcht, wat betekent dat er ruim 2,4 miljoen in totaal beschikbaar is.

Cultuuracademie

Bovendien is Cultuurkwadraat sinds 2019 ook penvoerder van provinciale projecten voor cultuurparticipatie en cultuurversterking. Naast CmK hebben we samen met verschillende regionale partners projecten ontwikkeld: De Cultuurbus, Reizen in de Tijd door Zeeland, Proeftuin Muziekeducatie, Filmhub Zuid, CultuurCompagnon, Pilot Amateurkunst – Cultuur Hub Zeeland. Daarnaast is er een Cultuuracademie ontwikkeld waarin we samen met lokale en nationale kennispartners deskundigheidsbevordering en kennisdeling ontwikkelen voor het onderwijs en de culturele sector.

Kunstprofessional in de Klas

Zo heeft Cultuurkwadraat samen met HZ University of Applied Sciences de training Kunstprofessional in de Klas ontwikkeld. Deze training, bestaande uit acht bijeenkomsten van drie uur, verzorgen we sinds schooljaar 2021-2022 jaarlijks. De training biedt (autodidactische) kunstprofessionals pedagogische en didactische tools om een inspirerende culturele activiteit te begeleiden in het primair onderwijs of kinderopvang. Aan bod komen onder meer didactiek voor het werken met diverse groepen, waarbij aangesloten wordt bij de ontwikkelingsfasen van kinderen, en zaken als orde houden, aansluiten bij de beleavingswereld van kinderen en samenwerken met de leerkracht. Ook is er aandacht voor vakoverstijgend en thematisch werken.

Muziekdocent Peter Wisse is blij met de training. Als bandcoach bij Podium Z, waar hij kinderen begeleidde bij het voorbereiden van optredens, merkte hij dat hij pedagogisch-didactische vaardigheden

miste. 'De training heeft me geholpen om theorie in de praktijk toe te passen en mijn plezier in het werk voor Podium Z te vergroten. Ik ben Cultuurkwadraat dankbaar voor deze kans.'

Ondersteuning

Sinds 2021 ondersteunt Cultuurkwadraat het werkveld bij het werven van fondsen door middel van diverse stimuleringsregelingen, waaronder het huidige Fonds in de Regio van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Zo werkt Cultuurkwadraat aan deskundigheidsbevordering binnen het werkveld en de versterking van de ondersteuningsstructuur. In CmK4 gaan we onze ondersteuningsstructuur verder uitbreiden.

Onze focus voor CmK4:

- Verder uitbouwen en verankering van de binnen CmK ontwikkelde ondersteuningsstructuur, samen met onze uitvoeringspartners: KCE Oosterschelderegio, Toonbeeld en Cultuurpunt Walcheren (aanspreekpunt, aanjager, begeleider en verbinder).
- Penvoerders en medewerkers van uitvoeringspartners/cultuureducatiecentra de mogelijkheid geven zich verder te professionaliseren. Cultuurkwadraat bewaart hierin overzicht van de vraag vanuit adviseurs en zorgt voor trainingsaanbod, eventueel door experts en trainingen de provincie binnen te halen.

Meer weten

Tessa Sonnemans
t.sonnemans@cultuurkwadraat.nl en
 Steijn van den Berge
s.vandenberge@cultuurkwadraat.nl
www.cultuurkwadraat.nl

'Zeeland is een fantastisch voorbeeld van hoe je met kunst en cultuur het verschil kunt maken voor kinderen.'

Koningin Máxima tijdens de Inspiratietour Méér Kunst & Cultuur in School en Omgeving

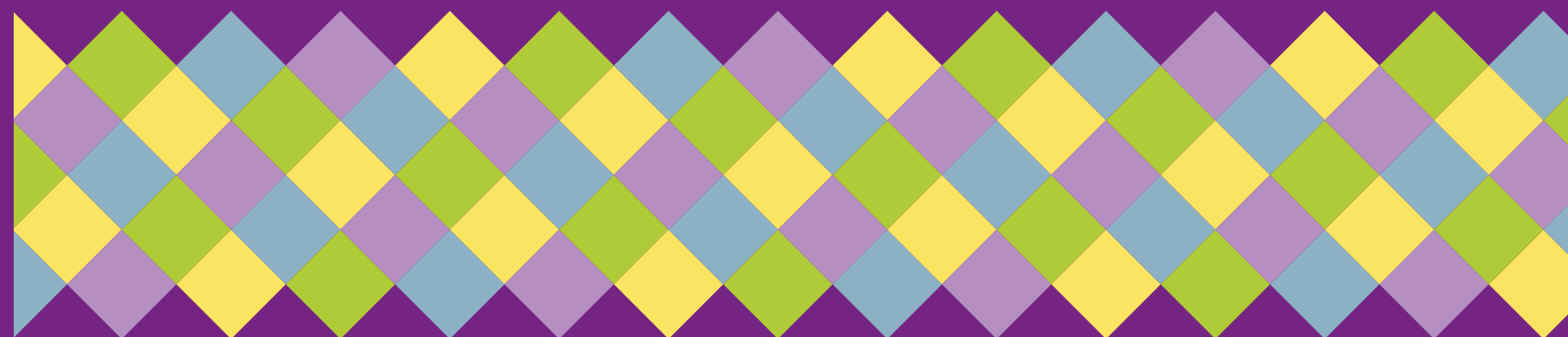
105

Zuid-Holland

In de provincie Zuid-Holland zijn negen penvoerders actief. Kunstgebouw is de provinciale penvoerder. Zeven organisaties zijn penvoerder van een grote gemeente (Rotterdam, Dordrecht, Den Haag, Delft, Zoetermeer, Alphen aan den Rijn en Nieuwkoop, Westland). Daarnaast is Cultuureducatiegroep de penvoerder van de regio Midden-Holland (Bodegraven-Reeuwijk, Gouda, Krimpenerwaard, Waddinxveen en Zuidplas).

Voor de provincie Zuid-Holland is er voor Cmk3 vanuit de landelijke pot ruim 11 miljoen naar de penvoerders gegaan om de taken uit te voeren. Dit bedrag wordt door de regionale partners gematcht, wat betekent dat er ruim 22 miljoen in totaal beschikbaar is.

Elke regio heeft een eigen karakter en behoeften

Van grote stedelijke gebieden tot uitgestrekte landelijke gebieden: in Zuid-Holland is een enorme verscheidenheid in landschap, natuur en cultuur. Dit maakt dat elke gemeente en regio een eigen karakter en behoeften heeft. Naast een verschillende culturele infrastructuur zien we ook verschillen in ervaring met cultuureducatie. Als CmK-penvoerder van dertig gemeenten in de provincie merken we dat deze diversiteit maatwerk van ons vraagt. Van een faciliterende rol tot en met intensieve begeleiding en ondersteuning bij activiteiten.

Gelijke kansen

In regio's met een sterker ontwikkelde infrastructuur en meer organisatiekracht – zoals Hoeksche Waard, Holland Rijnland, Lansingerland/Pijnacker-Nootdorp, Nissewaard, Rijswijk/Leidschendam-Voorburg, Schiedam en Vlaardingen – richten we ons op een lange termijnvisie voor duurzaam cultuuronderwijs. Hier hebben we de ruimte om verder te kijken en te investeren in een toekomst waarin cultuuronderwijs stevig verankerd is.

Er zijn ook regio's met een minder ontwikkelde infrastructuur en beperkte organisatiekracht, zoals Maassluis en Albrandswaard. Hier ligt onze focus op het creëren van de juiste randvoorwaarden en structuren voor cultuuronderwijs. We geven advies over hoe je scholen meer kunt betrekken bij cultuureducatie in de regio, zodat ook hier een basis voor goed cultuuronderwijs komt. Dit maatwerk van Kunstgebouw draagt zo bij aan meer gelijke kansen voor goed cultuuronderwijs in alle deelnemende gemeenten.

Uitwisseling van kennis en ervaring

Ontmoeting en inspiratie zijn belangrijke aspecten in zo'n versnipperd werkgebied. Kunstgebouw speelt

hierin een verbindende rol tussen de verschillende regio's.

Dit doen we onder meer door het organiseren van CmK-bijeenkomsten met relevante workshops, waarbij ruimte is voor uitwisseling van kennis en ervaring. We merken dat men de uitwisseling erg prettig en nuttig vindt.

De CmK-portal

Om onze regionale projectleiders te ontzorgen en de verantwoording aan het Fonds voor Cultuurparticipatie makkelijker te maken, hebben we in de afgelopen periode een CmK-portal ontwikkeld. In dit digitale platform registreren de deelnemende regio's eenvoudig de belangrijkste data over hun CmK-project. De gegevens vinden ze terug in overzichtelijke rapportages. Bovendien bieden de verzamelde data alle gemeenten inzicht in hoe ze ervoor staan in de uitvoering van hun plannen en waaraan ze het geld precies besteden. Ook kan Kunstgebouw de gemeenten op basis van deze data beter begeleiden in het realiseren van hun lokale ambities.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Zorgen voor cultuurbeleid in elke gemeente is essentieel.
- Duurzame verankering is alleen mogelijk met duurzame financiering voor cultuureducatie.
- Gemeenten verschillen in de mate waarin ze lokale CmK-doelen kunnen realiseren. Van ons vraagt dat om een maatgerichte aanpak op het gebied van regie en ondersteuning met advies, organisatie en communicatie.

Foto: Laura-anne Grimbergen

Onze focus voor CmK4:

- Versterken van onze rol als verbinder van de regio's.
- Kennisdeling op verschillende niveaus blijven bevorderen en zo voorzien in verschillende behoeften.
- De CmK-portal verrijken met nieuw ontsloten onderzoek en data die de regio's en gemeenten kunnen gebruiken

'Met veel positieve energie, een goede vibe en veel inspiratie op naar de volgende stap!'

Deelnemende CmK-regio
Albrandswaard

Meer weten

cmk@kunstgebouw.nl
www.kunstgebouw.nl/cmk

Foto: KunstPakt – Maas theater en dans – Rosa Quist

Een brug naar gelijke kansen

‘Je gaat naar het theater, omdat je hierdoor ervaringen opdoet die je in jouw eigen leven misschien niet tegenkomt.’

Leerling groep 6 – Proeftuin EAF Junior

In het dynamische en diverse Rotterdam staat het Kenniscentrum Cultuuronderwijs Rotterdam (KCR) centraal als verbinder tussen cultuur en onderwijs. Binnen de Rotterdamse aanpak van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK), genaamd KunstPakt, werken we aan duurzaam cultuuronderwijs dat leerlingen gelijke kansen biedt, hun veerkracht versterkt en bijdraagt aan hun brede ontwikkeling.

Afstemming en ondersteuning

Ondanks de uitdagingen waar scholen mee te maken hebben, zoals lerarentekort of de impact van de coronapandemie, zetten wij stevig in op advisering, maatwerk en kennisdeling, vanuit de CmK-thema's burgerschap, plezier in taal en vakmanschap. Voor deze thema's ontwikkelden we heldere kaders, zodat consultants nog beter kunnen afstemmen op de behoeften van scholen. De afgelopen periode hebben we verschillende stappen gezet om onze impact te vergroten. Zo lanceerden we een jaarlijks congres en organiseerden we een reeks openbare dialogen over actuele onderwerpen binnen het cultuuronderwijs. Hier delen we inzichten en vormen we een leermeenschap met partners. We hebben de afdeling Relatie en Advies uitgebreid om een steviger rol te spelen als intermediair en adviseur in cultuuronderwijs, met behoud van onafhankelijkheid. We maakten het CmK-programma voor scholen toegankelijker via de KunstPakt Proeftuinen, waarbij consultants hen ondersteunen bij visievorming en structurele borging van cultuuronderwijs. Ook maakten we extra budget vrij voor de oprichting van een mbo-practoraat, waarmee we cultuuronderwijs ook binnen het mbo stevig willen verankeren.

Proeftuin jeugdtheater

Een inspirerend voorbeeld van een Proeftuin-initiatief is Een Ander Festival (EAF) Junior, opgezet door Jeugdtheater Hofplein. Dit theaterfestival voor basisscholen uit verschillende Rotterdamse wijken betreft leerlingen actief bij het maken van voorstellingen.

Onder leiding van een theaterdocent van Jeugdtheater Hofplein maakt iedere groep 6 een korte voorstelling bij het kinderboek *Luna* van Pieter Koolwijk. Naast repetities komen de kinderen ook naar het Hofpleintheater voor kennismaking en inspiratie. Hun betrokkenheid is enorm en dat resulteert in levendige en creatieve producties. Met dit project onderzoeken de consultants samen met de school en de culturele instelling hoe je cultuuronderwijs duurzaam kunt borgen. Deze proeftuin is exemplarisch voor onze aanpak in CmK4: praktijk-

gericht, thematisch verbonden, met blijvende impact en lerend vanuit evaluatie en samenwerking.

Manifestatie

Een bijzonder moment binnen CmK3 was de door ons georganiseerde manifestatie *‘Gelijke kansen met cultuuronderwijs’*. Samen met vertegenwoordigers van de gemeente, schoolbesturen en culturele instellingen bogen we ons over de vraag ‘Hoe krijgen we cultuuronderwijs steviger verankerd in het cultuuronderwijs, op een manier die zorgt voor meer kansengelijkheid?’ . Dit leverde een rijk palet aan aanbevelingen op, die wij als leerpunten en aandachtspunten in onze aanpak hebben verwerkt. Ook leidde het tot een ongevraagd advies aan de Rotterdamse wethouder voor Onderwijs, Cultuur en Evenementen en een intentieverklaring met onderwijs- en culturele vertegenwoordigers om te werken aan een duurzaam cultureel leerecosysteem in de stad.

Onze focus voor CmK4:

- We werken aan duurzame kwaliteitsverbetering door de samenwerking tussen het onderwijs (po, vo, sbo en mbo) en de culturele omgeving te bevorderen. Daarbij benutten we bestaande relaties en bouwen we nieuwe netwerken, met oog voor continuïteit en context.
- Onze gebiedsconsultanten adviseren en begeleiden scholen op maat, werkend vanuit de thema's burgerschap, plezier in taal en vakmanschap. Ze werken gebiedsgericht, afgestemd op de wijk, en vormen de brug tussen vraag en aanbod.
- We zetten stevig in op deskundigheidsbevordering binnen cultuureducatie. Dit is essentieel voor de borging van cultuuronderwijs, zeker in het licht van de komende curriculumvernieuwing.
- Integrale cultuureducatie in verbinding met andere leergebieden is een kernonderdeel van onze aanpak. We geloven in cultuuronderwijs in de brede betekenis als basisvaardigheid, waarbij je kunstvakken en andere leergebieden zoals taal, rekenen en digitale geletterdheid kunt verbinden.

Meer weten

Jorien Bax
kunstpakt@kc-r.nl of j.bax@kc-r.nl
www.kc-r.nl

Een breder blikveld

CmK en SOC vormen al elf jaar een gouden combinatie. Elf mooie en leerzame jaren die hebben bijgedragen aan meer draagvlak voor cultuureducatie binnen het onderwijs, culturele organisaties én de gemeenten in ons werkgebied. Tijdens CmK3 verbreedden we ons blikveld: naar het voortgezet onderwijs (vo), het mbo, buitenschools aanbod en gemeentelijke doelen. Ook zetten we steeds meer in op de verbinding met taal- en sociaal-emotionele vaardigheden, burgerschap en techniek.

Onze aanpak

Voor scholen en professionals werken we met twee deelprojecten. Het eerste, Ruimte voor Cultuureducatie, geeft ruimte voor programma's voor alle scholen. Dit kan onder schooltijd en in relatie met andere vakken, maar ook binnen voor- en naschoolse educatie. Ook biedt het culturele organisaties ruimte om zich te verbinden met scholen. Het tweede deelproject Leren en Inspireren is er voor alle professionals die meer willen weten over cultuureducatie. En deze aanpak werkt: leerlingen én professionals

‘Door het fotoproject voel ik me gemotiveerd om mijn opleiding Zorg & Welzijn af te maken.’

Student Zorg & Welzijn

kunnen hun kennis vergroten en vaardigheden ontdekken.

We zoeken continu de verbinding met de verschillende regelingen (NPO, School en Omgeving en GALA/Brede Spuk). En in alle gemeenten (Alblas-serdam, Papendrecht, Dordrecht en Ridderkerk) werken we actief mee aan de uitvoering van het lokale cultuurbeleid. De uitdaging hierbij? Alle partijen zo ondersteunen dat ze goed geïnformeerd zijn en aan de lokale behoeften en ontwikkelingen kunnen voldoen.

Blik op het mbo

Wat ons betreft gaat het verbeteren van cultuuron-derwijs verder dan de basisschool. Daarom hebben we in de afgelopen CmK3-periode samenwerking gezocht met het mbo. Want welk beroep je ook kiest, kunst en cultuur kunnen je helpen om je werk beter te doen. Ze zetten aan tot creatief en kritisch denken en stimuleren de persoonlijke ontwikkeling van studenten.

Een mooi voorbeeld is het intergenerationele fotoproject op het Da Vinci College in Dordrecht. Studenten Zorg & Welzijn gaan na hun studie veelal de ouderenzorg in. Door het fotoproject in het regionaal expertisecentrum Het Parkhuis konden ze contact maken met hun toekomstige doelgroep. Tijdens twee persoonlijke fotografiewerkshops ontstonden er gezellige, ontroerende en diep-gaande gesprekken tussen jong en oud. Hierdoor raakten de studenten geïnspireerd om het contact maken meer centraal te stellen. En de Parkhuis-bewoners genoten van alle aandacht. Het fotografieproject werd uitgevoerd en ontwikkeld als pilot. In de toekomst kijken we – samen met het Da Vinci College – of dit een structureel onderdeel kan worden binnen de opleiding.

Samen voor continuïteit

SOC gaat voor structurele verankering van cultuur-educatie binnen het onderwijsbeleid. Sterker nog, het is wat ons betreft een voorwaarde voor de continuïteit. Ons unieke team van adviseurs,

projectleiders, trainers en vakdocenten ondersteunt directies, cultuurcoördinatoren en educatief mede-werkers bij het inhoud geven aan visie, beleid, leerlijnprogramma's en (interne) deskundigheid. Dat doen we al elf jaar lang. En we zijn trots op alles wat SOC – samen met het onderwijs, de culturele sector en gemeenten – heeft bereikt in al die jaren CmK!

Onze lessen binnen het mbo tijdens CmK3:

- Ook mbo-opleidingen hebben behoefte aan informatie- en kennisuitwisseling.
- Impact maken binnen het mbo lukt niet zonder de samenwerking met lokale, culturele organisaties.
- Nog niet iedereen ziet de meerwaarde van cultuureducatie binnen het mbo. Dit moeten we nog meer laten zien aan de doelgroep én partners.

Onze focus voor CmK4:

- Meebewegen met de stijgende vraag naar innovatieve, duurzame projecten.
- Beter zichtbaar maken van de ontwikkelde leerlijnen, trainingen en samenwerkingen.
- Investeren in veranderende tijden, vragen en mogelijkheden.
- Meer investeren in de relaties en het netwerk in het mbo en toekomstige, werkgevers voor deze doelgroep.

Meer weten

info@soc.nl
www.soc.nl

Steeds meer paden in het leer eco systeem

Verwonder om de hoek brengt kinderen op betekenisvolle wijze binnen én buiten school in aanraking met cultuur, natuur, wetenschap, techniek en duurzaamheid. Dit is dus een bredere opdracht dan alleen CmK, waarvoor we, naast de subsidie vanuit het Fonds voor Cultuurparticipatie, ook middelen krijgen van andere partners (zoals de gemeente Leiden en Fonds 1818). Ons doel is kinderen helpen om in een steeds complexere samenleving te kunnen begrijpen wat er speelt en hoe je hiermee om kunt gaan. Samen bouwen we aan een krachtig, inclusief leerecosysteem. In CmK3 deden we dat onder meer met de Om de hoek-projecten en het Aanbodsdoelenproject.

Om de hoek

Om de hoek vond plaats in diverse wijken en dorpen in de regio Holland Rijnland, met als doel hen te ondersteunen bij het opzetten van een duurzaam leerecosysteem. In drie stappen maken kinderen via workshops en lessen binnen en buiten school kennis met cultuur, natuur, wetenschap, technologie en duurzaamheid en stimuleren we hen om blijvend deel te nemen aan (een van) deze gebieden. Leerlingen en leerkrachten waarderen de diversiteit aan disciplines. Over de workshop Microbits zei een bovenbouwleerkracht bijvoorbeeld: 'We waren hier erg enthousiast over en hebben de Microbits aangeschaft om er op school mee te werken. We willen graag dat eerst de leerkrachten de Microbits een keer uitproberen en daarom gaan we tijdens onze studiedag de workshop bij ons op school herhalen.'

VerwonderMenu

Om de hoek was succesvol, maar de doorstroom van kinderen naar buitenschools aanbod was lager dan gewenst, mede doordat er soms concurrentie was met ander succesvol buitenschools aanbod. Daarom maken we in CmK4 een koppeling tussen deze programma's: het VerwonderMenu. Hierbij komt er bovendien een sterkere samenwerking met brugfunctionarissen en welzijnspartners. We bieden kinderen van geselecteerde scholen een programma met één les op school, één les na schooltijd op een 'vindplaats', inloopmiddagen om de hoek én lessen op locatie bij de aanbieders. Een vindplaats is een plek waar kinderen al aanwezig zijn na schooltijd, bijvoorbeeld een verlengde schooldag of het buurthuis.

Aanbodsdoelenproject

Ook willen we het aanbod binnen- én buitenschools in de toekomst beter laten aansluiten bij leergebieden op scholen, zoals burgerschap en wereldoriëntatie.

Hier proefden we in CmK3 al aan via het aanbodsdoelenproject. Dit was een pilot om de vraag van scholen en activiteiten van aanbieders beter te matchen. In deze pilot ontwikkelden aanbieders vanuit de vraag en in samenwerking met scholen lesstofvervangende activiteiten voor de aanbodsdoelen van SLO. Scholen en aanbieders vonden het werken vanuit doelen plezierig: het bood beiden meer houvast en inzicht.

Dit nemen we mee naar de nieuwe CmK-periode door de lessen op school én op de vindplaats te laten aansluiten bij burgerschap, wereldoriëntatie en het leren van vaardigheden. Vanuit hun contact met de school en hun kennis van het cultuurplan van de school gaan scholenadviseurs hiervoor

samenwerken met de cultuurcoaches van het VerwonderMenu.

Onze focus voor CmK4:

- Minder focussen op wijkniveau en meer op schoolniveau.
- Samenwerken met brugfunctionarissen en het sociaal domein.
- Verbinden van succesvolle programma's, zodat deze elkaar versterken.
- Binnen- én buitenschools aanbod meer aansluiten op thema's van de school.

Meer weten

info@verwonderomdehoek.nl
www.verwonderomdehoek.nl

'Mijn dochter heeft erg genoten van de dansworkshops en ze gaat vandaag zelfs een proefles jazzdans doen, om te kijken of ze vast op les wil. Hartelijk dank dus voor de mooie kennismaking!'

Een ouder

Focus op maatwerk, kansengelijkheid en digitalisering

Foto: Lot Philipsen

Binnen CmK werkt CultuurSchakel al elf jaar aan stevig cultuuronderwijs, samen met bijna alle scholen en culturele instellingen in Den Haag. Afgelopen periode is ons bereik met CmK enorm gegroeid, mede doordat we de drempel voor deelname verlaagden. Ook maatwerk werd tijdens CmK3 steeds belangrijker. Met de grote diversiteit aan scholen en leerlingen in onze stad is écht bij hen aansluiten de enige manier om cultuuronderwijs uiteindelijk ook te kunnen verankeren.

We maakten groepsleerkrachten deskundiger in cultuuronderwijs en trinden het culturele veld steeds vaker, ook de kleinere en middelgrote instellingen. We voegden als nieuwe doelgroepen binnen CmK voorschoolse educatie en het voor-gezet onderwijs toe. Tot slot richtten we ons meer op de verbinding tussen binnen- en buitenschools leren. Met al deze elementen hebben we de Haagse infrastructuur voor cultuuronderwijs verder uitgebreid en verstevigd.

Kansengelijkheid

Omdat we kansengelijkheid heel belangrijk vinden, zijn we extra trots op onze toegenomen impact in het Haagse speciaal onderwijs. Een mooi voorbeeld is de Klankhoek voor kleuters op SO De Piramide. De school heeft samen met een kunstvakdocent een blijvende hoek met muziekinstrumenten in de klas ingericht. 'Daar worden de kleuters uitgedaagd tot spontaan muzikaal spel, gaan ze interactie met elkaar aan en leren ze spelenderwijs nieuwe begrippen over muziek', vertelt een leerkracht van de school.

De pijlers onder dit succes zijn allereerst onze cultuurcoaches, zij vormen een onmisbare spil. Verder biedt CmK substantieel geld om groter te denken en te bouwen aan expertise op specifieke onderwerpen. Daar profiteren scholen én culturele instellingen van. Belangrijk is dat we kinderen steeds als vertrekpunt nemen voor onze ondersteuning: via de icc'er spelen we gericht in op hun behoeften. Mede dankzij CmK hebben we veel geleerd over speciaal onderwijs en inclusie. Die kennis delen we, bij dit project bijvoorbeeld met collega's die ook met een klankhoek willen gaan werken. We delen expertise ook elders in de stad, regionaal en landelijk. Zo borgen we succesvolle aanpakken.

Digitale cultuureducatie

Digitalisering is een ander focuspunt. Het helpt bij het aansluiten op de belevingswereld van jongeren en digitale vormen zijn een verrijking van cultuuronderwijs. Daarom startte CultuurSchakel in 2023 de projectgroep Digitale cultuureducatie. Er deden tien (vooral kleinere) organisaties uit het culturele veld aan mee. Via de design thinking-methode werkten ze in zes sessies aan een concrete casus van digitalisering uit hun dagelijkse praktijk, in samenwerking met scholen.

Zo ging kunstenaarscollectief Topaze op zoek naar een digitale manier waarmee leerlingen hun expressie kunnen vormgeven, met een VR-bril en een app op hun mobiel. De jongeren vonden het project spannend en vernieuwend, al bleek de uitvoering van het idee nog best lastig. De deelnemers aan de projectgroep vertelden na afloop dat ze vaak op onverwachte en verrassende antwoorden kwamen en dat ze nu beter begrijpen hoe ze de impact van digitalisering kunnen vergroten. Het samenwerken noemden alle deelnemers als grote meerwaarde. Dit wordt dus vervolgd in 2024, met een start- én een verdiepend traject!

Verschil maken

Zo zijn er talloze voorbeelden van hoe we met geld uit CmK3 iedere dag bijleren en het verschil maken in de praktijk. Samen met scholen en aanbieders

van kunst en cultuur. Juist in deze tijden van hoge druk in het onderwijs én op het culturele veld, levert dat tastbare meerwaarde op voor de leerlingen in Den Haag.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Het helpt scholen als we de drempel voor deelname verlagen. Zij kunnen nu 'klein instappen'.
- Werken in co-creatie en de vraag van de school leidend maken zorgt voor nog meer aansluiting van het cultuuraanbod op het onderwijs en meer kans op duurzame verankering.
- Er is juist bij kleinere en middelgrote culturele instellingen veel vraag naar ondersteuning. Door hen te versterken is het aanbod voor de scholen rijker en diverser geworden.
- Het is essentieel om, vooral in het vo, aan te sluiten bij de interesses van de leerlingen: jongeren een stem geven in cultuuronderwijs vergroot de aansluiting en impact van cultuuronderwijs.
- Onze cultuurcoaches zijn onafhankelijke verbinders en onmisbare ondersteuners. Het veld (scholen, maar óók culturele instellingen) staat te veel onder druk om hier zelf aan toe te komen.

Meer weten

Nienke van Olphen
nienkevanolphen@cultuurschakel.nl
www.cultuurschakel.nl

'Toegankelijkheid moet centraal staan bij het ontwerpen van digitale ervaringen, zodat iedereen kan deelnemen en genieten van culturele activiteiten.'

Deelnemer aan de training Digitale Cultuureducatie

Ontwikkelkansen voor alle kinderen en jongeren

De bijdrage van kunst- en cultuureducatie aan kansengelijkheid valt niet te onderschatten. Hier heeft DOK Cultuurhelden dan ook intensief aan gewerkt. Onder andere door onderzoek naar het leerecosysteem in Delft en het helpen van leerlingen zich artistiek creatief te uiten.

Ontwikkelkansen

Door bewust bij te dragen aan het leerecosysteem maken we kunst- en cultuureducatie beter bereikbaar voor kinderen en jongeren. Om vervolgens daadwerkelijk hun ontwikkelkansen te vergroten, is het van belang, zoals ook de cultuurtheorie van Van Heusden stelt, dat kunstlessen goed aansluiten bij onder meer het niveau, de leefwereld en de leeftijd van de deelnemers. Ervaringen van de leerlingen die er voor hen toe doen, zijn de basis. Tijdens CmK3 hebben we de eerste stappen gezet om deze theorie toe te passen in onze trainingen en het lesmodel.

We stimuleren in de lessen het artistiek creatief proces van de leerling. Vanuit onze kennis over procesgerichte didactiek hebben we een lesmodel ontwikkeld met de stappen van het artistiek creatieve proces. Kortom, niet alleen cultuurbeleid en een goede samenwerking tussen culturele instellingen, scholen en kunstvakdocenten, maar ook de aanpak en inhoud van de kunstles zijn van belang voor meer kansengelijkheid. DOK Cultuurhelden draagt bij aan al deze aspecten.

Binnen- en buitenschools

Om een florerend leerecosysteem in Delft te bevorderen, onderzochten onze adviseurs hoe je binnen- met buitenschools aanbod kunt verbinden. Dat deden we samen met een aantal scholen (waar- onder een sbo-school) met leerlingen die minder in aanraking komen met buitenschoolse cultuur- educatie.

We benutten hierbij literatuur over en onderzoek naar leerecosystemen. We brachten de lokale situatie in kaart: de kunstlessen aangeboden onder schooltijd, het aanbod in de wijk, de beschikbare ruimtes en de helpende volwassenen. We organi- seerden enkele kunstlessen passend bij de behoefte van de school en de leerlingen. Het begon met kennismaking onder schooltijd en dit kreeg naschools op school een vervolg. We betrokken centrum voor de kunsten VAK en het Cultuurhuis erbij, twee belangrijke culturele partners in Delft voor buitenschools aanbod. Ook bleek DOK Cultuurhelden, met een pool van ruim dertig zelfstandige kunstdocenten, onmisbaar om passende activiteiten op school te verwezenlijken. DOK Cultuurhelden ondersteunde het geheel met trainingen vanuit CmK, zoals procesgerichte didactiek, klassenmanagement en aandacht voor het artistiek creatief proces. Ook zorgden we voor coaching op maat.

Ouderbetrokkenheid

De gratis naschoolse lessen werden een groot succes, met volle groepen met enthousiaste kinderen. De laatste les was een drukbezochte presentatie voor ouders en verzorgers. Zo'n grote ouderbetrokkenheid hadden sommige scholen niet eerder meegemaakt. De DOK-adviseurs informeerden de ouders en verzorgers na afloop over de mogelijkheden buiten school en over hulp bij het aanvragen van een bijdrage uit het sport- en cultuurfonds. Voor zover we weten, is een enkeling doorgestroomd naar het Cultuurhuis en de VAK. Dat maakt ons nieuwsgierig en gemotiveerd: wat is er nodig om meer jonge mensen ontwikkelkansen te bieden én om het mogelijk te maken dat ze die kansen ook grijpen?

Een paar dingen durven we wel te stellen. De school als veilige en laagdrempelige plek en verbindings- zone (van binnen naar buiten) is heel belangrijk

voor het bereiken van zoveel mogelijk kinderen. Daarnaast zijn de helpende volwassenen (zoals leerkrachten, kunstvakdocenten, ouders en verzor- gers) rondom het kind onmisbaar bij de begeleiding van binnen naar buiten.

DOK neemt hierin het voortouw als verbinder, onderzoeker, trainer en kennisdeler. Ons doel voor de komende periode blijft het betrekken van onze belangrijkste culturele partners en de helpende volwassenen bij de leerling om samen kunst- en cultuureducatie bereikbaar en betekenisvol te maken voor zoveel mogelijk kinderen en jongeren in Delft.

Onze focus met CmK4:

- Voortbouwen op de cultuurtheorie van Van Heusden waarbij de nadruk ligt op het helpen van leerlingen zich artistiek creatief te uiten in de talen van de kunsten. Ervaringen van de leerlingen die er voor hen toe doen, zijn de basis.
- Het leerecosysteem versterken met kennisuit- wisseling en deskundigheidsbevordering en hiermee nog meer leerkrachten, kunst- docenten, educatiemedewerkers en culturele partners bereiken.

Meer weten

Janneke Baken
j.baken@dok.info
www.dok.info/cultuurhelden

‘Deze leerlingen weten heel goed dat ze op het sbo zitten, ze hebben vaak een slecht zelfbeeld en weinig succeservaringen. Dat ze nu merken dat ze ergens wél goed in zijn, is de allergrootste waarde.’
Icc’er tijdens evaluatie kunstlessen

Foto: DOK Cultuurhelden 2024 -Yarah Winkelaar

Inzetten op eigenaarschap en co-creatie

Gedurende CmK3 hebben we binnen Cultuur en Techniek op School, het samenwerkingsverband van CmK-partners in Zoetermeer, met succes nieuwe doelgroepen weten te binden en de samenwerking met en het eigenaarschap bij onze CmK-partners verder verstevigd.

Aanbod voor speciaal basisonderwijs

We zijn intensieve samenwerkingen aangegaan met het voortgezet onderwijs en het speciaal basisonderwijs. Onze sbo-coördinator heeft een brug geslagen tussen het bestaande culturaanbod en deze nieuwe doelgroep.

Ook de CmK-partners hebben hun educatiemedewerkers getraind in de omgang met leerlingen in het sbo. Het resultaat mocht er zijn: een structureel, passend en bereikbaar culturaanbod voor het sbo. Hiermee zijn we een stap dichterbij onze missie: structureel kwalitatief culturaanbod voor elke leerling in Zoetermeer.

Proeftuinen in het vo

In het vo legden we de nadruk op co-creatie en dat sorteerde effect. De maatwerk aanvragen schoten omhoog en scholen wisten ons snel te vinden. We hebben hier proeftuinen gestart met als uitgangspunt dat het te ontwikkelen aanbod structureel moet worden en betaalbaar vanuit de eigen middelen van de school. Dit zorgt ervoor dat we co-creatie echt in de praktijk brengen en de scholen veel eigenaarschap voelen.

Gelijkwaardige samenwerking

Op veel Zoetermeerse basisscholen zijn lees- en cultuurcoördinatoren gaan samenwerken. Doel is dat leesbevordering en literatuuronderwijs elkaar versterken en dat het draagvlak voor cultuureducatie binnen een school groeit.

Zelf werken we als penvoerder gelijkwaardig samen met onze CmK-partners. De Bibliotheek Zoetermeer, het Stadstheater, Kunstgarage Franx, Poppodium Boerderij en het inmiddels niet meer bestaande Museum de Voorde gaven hun programma's vorm in co-creatie met de scholen, met ons en met elkaar.

Dit type samenwerking is kenmerkend voor de manier waarop wij CmK invullen. Neem de cultuurtrainingen voor leerkrachten. De training Literatuur-educatie is in handen van de Bibliotheek, terwijl Kunstgarage Franx zorgdraagt voor de de training Beeldend.

Ook hier is de kracht van eigenaarschap zichtbaar, voor ons én voor de leerlingen. Als je specialisten in hun kracht zet, heeft dat ontegenzeggelijk effect op de kwaliteit van het aanbod. Leerlingen krijgen daarnaast een beter beeld van wat in Zoetermeer mogelijk is op cultuurgebied. We brengen de culturele omgeving naar hen toe en ze voelen sneller de verbinding met een instelling die het aanbod levert.

Prioriteit

Uitdagingen zijn er natuurlijk ook. Binnen een gelijkwaardig CmK-partnerschap is het soms zoeken naar waar je rol als penvoerder precies ligt. Uiteindelijk zijn wij eindverantwoordelijk en dat betekende soms extra inzet om een culturele instelling verder te helpen als die wegens onvoldoende capaciteit cultuureducatie niet als hoogste prioriteit had.

We hebben gesprekken gevoerd over hoe onze partners Cultuureducatie met Kwaliteit de aandacht konden geven die ze nodig heeft. En we hebben simpelweg samen de handen uit de mouwen gestoken om het culturele aanbod voor leerlingen onverminderd door te kunnen laten gaan.

‘Het is fijn hoe we de afgelopen periode de samenwerking tussen cultuur- en leescoördinatoren hebben kunnen stimuleren met onder andere een jaarlijkse netwerk-bijeenkomst Literatuur en kunst.’

Isabelle de Ridder, projectmedewerker CmK Bibliotheek Zoetermeer

De Inspiratieavond voor leerkrachten uit het PO vond in 2023 plaats bij CmK-partner Kunstgarage Franx

Onze lessen tijdens CmK3:

- Eigenaarschap bij partners en scholen is essentieel.
- Een duidelijker gezicht als penvoerder helpt in de samenwerking.

Meer weten

Ellen Bavinck
info@cultuurentechniekopschool.nl
www.cultuurentechniekopschool.nl

Onze focus voor CmK4:

- Nog betere afspraken maken en op papier te zetten met de partners en met scholen om het eigenaarschap en de samenwerking te bestendigen.
- Nog meer in co-creatie met scholen culturaanbod ontwikkelen.
- Het merk Cultuur en Techniek op School sterker neerzetten en communiceren.

Werken aan een brede culturele omgeving

Onder de titel 'Kunst dichterbij opent deuren en verlegt grenzen' heeft Parkvilla tijdens CmK3 gewerkt aan een dynamische culturele omgeving. Een dergelijke omgeving biedt meer kansen en mogelijkheden voor kinderen.

Inspiratie

De start van de nieuwe periode stond vooral in het teken van corona. Met de ontwikkeling van digitale energizers gaven we scholen een mogelijkheid om toch op gezette tijden aandacht te besteden aan

cultuureducatie. Ook hebben we ondanks de coronaperiode bewust gewerkt aan contacten binnen het onderwijs.

Toen alles weer mogelijk was, waren basisscholen in Alphen aan den Rijn en Nieuwkoop meteen enthousiast om weer aan de slag te gaan met kunst en cultuur. Ze wilden graag geïnspireerd worden, zelf ervaren en goede voorbeelden zien. Daarom hebben we veel ingezet op teach-the-teacher-trajecten. Bij een deel van deze trajecten voor muziek boden we vervolgprojecten aan, zoals individuele coaching, ukelelelessen voor het hele team en teamtrainingen.

Kunstkiekdoos

Om de culturele omgeving te verbreden is Parkvilla nauw gaan samenwerken met de cultuurmenu's van Cultuurpalet en Kijk[Kunst van Kunstgebouw. Hierbij zijn we gestart met coachingstrajecten en verdiepingslessen voor leerkrachten. Leerkrachten leren hierin hoe ze de ervaringen bij de activiteiten van de cultuurmenu's ook op een andere manier kunnen inzetten.

Een mooi voorbeeld is het project rondom de kunstkiekdoos, een activiteit binnen het cultuurmenu waarbij leerlingen een kunstkiekdoos, een minimuseum maken over zichzelf. Vervolgens bieden we vanuit CmK een traject aan waarbij leerkrachten leren hoe ze de kunstkiekdoos op meer manieren kunnen inzetten. Zo leren ze hoe leerlingen een diorama kunnen maken voor de kunstkiekdoos en hoe je de kunstkiekdoos vanuit diverse standpunten kunt fotograferen. Tot slot is er een verdiepingsles over het maken van een stop-motion filmpje met een verhaal over de kunstkiekdoos. Zo wordt het voor leerkrachten en leerlingen meer dan alleen maar een losse les.

Duurzame verankering

Hoewel de teach-the-teacher-trajecten en de samenwerking met de cultuurmenu's een breed bereik hadden, blijkt het borgen van de geleerde lessen een belangrijk aandachtspunt. Ook na een teach-the-teacher-traject heeft de leerkracht niet altijd voldoende handvatten om de lessen zelf te geven. Wij krijgen dan ook geregeld vragen voor individuele coaching en teamtrainingen. Parkvilla gaat in de volgende periode scholen meer begeleiding bieden en het traject uitbreiden met digitale lessen en een follow-uples. Zo werken we aan duurzame verankering van deze trajecten binnen de scholen.

Naschools aanbod

Om de culturele omgeving verder te versterken is Parkvilla gestart met naschoolse activiteiten via

'Verwonder om de Hoek'. Het realiseren van een club in de wijk, een van de doelen van dit programma, is financieel vaak niet haalbaar evenmin het vinden van kunstvakdocenten.

De komende periode gaan we de verbinding binnen- en buitenschools daarom anders realiseren. Om meer cultuur naar de kernen te brengen willen we meer gaan samenwerken met lokale organisaties, zoals buurthuizen en jongerenwerk. Zo bouwen we de culturele omgeving uit naar een breed cultureel leer-ecosysteem.

Onze lessen van CmK3 voor CmK4:

- Om cultuureducatie bij een leerkracht, school en culturele organisatie te borgen, is herhaling en terugkoppeling heel belangrijk. In de komende vier jaar gaan we werken aan een duurzame borging bij de verschillende partijen.
- Een schoolvisie op cultuur leidt niet altijd tot daadwerkelijke cultuureducatie in de klas. De komende vier jaar gaan we met scholen de cultuurvisie praktisch inzetbaar maken.
- Leerkrachten willen iets leren dat voor hen zinvol is en waarmee ze in de klas direct concreet aan de slag kunnen. Om nieuwe vaardigheden bij leerkrachten te bestendigen gaan we de komende vier jaar leskisten aanbieden met alle benodigde materialen en lesideeën.

Meer weten

Fatima Koote
educatie@parkvilla.nl
www.parkvilla.nl

'Kunst en cultuur is goed te integreren in de zaakvakken.

Daardoor is het geen extra verzwaring, maar besteed je aandacht aan twee vakken tijdens één les. Een echte eyeopener!'

Een leerkracht

Een stevige positie in het culturele leerecosysteem

Cultuureducatie heeft een stevige positie in het Westlandse onderwijs. Als kennispartner hebben we langdurige relaties opgebouwd op leerkracht-, directie- en bestuursniveau en ons bereik is al jaren bijzonder hoog. Onze cultuurcoaches fungeren als inspiring motivators voor de ict'ers en schooldirecteuren en zetten zich in om scholen intrinsiek te motiveren voor cultuureducatie. We leggen de regie bij de school: deze bepaalt het tempo. Wij waarderen ook kleine verbeterstappen en vellen geen waardeoordeel over hoe de school cultuureducatie vormgeeft. Wel ondersteunen we de school en dragen we bij aan professionalisering. Zo groeien de competenties van leerkrachten en hun motivatie om cultuureducatie prioriteit te geven.

Goede samenwerking

Tijdens CmK3 heeft Cultuurweb een grote slag geslagen in cultuurbeleid en visievorming van basisscholen. Er zijn langdurige relaties opgebouwd en die werpen hun vruchten af. De scholen willen graag cultuuronderwijs geven en maken hier, ondanks de grote tijdsdruk, ruimte voor. Door de persoonlijke en veilige relatie met onze cultuurcoaches voelen de scholen zich gehoord en bezoeken ze trouw onze netwerk- en kennisdelingsactiviteiten. Het ict-lab On Tour en de leernetwerken zijn een succes: ict'ers ontmoeten ons en elkaar graag om kennis te delen. De samenwerking is gelijkwaardig en het bevorderen van autonomie, betrokkenheid en competentie, de basisvoorwaarden voor intrinsieke motivatie, staan hierbij hoog in het vaandel. Hierdoor kan Cultuurweb samen met de school het cultuuronderwijs blijven innoveren en ontwikkelen.

Expertisecentrum

Voor veel scholen is cultuur een sluitpost, maar ze zien het belang ervan zeker in. Daarom werken we hard om kunst en cultuur zo laagdrempelig mogelijk te maken. Cultuurweb werkt hierbij dialooggestuurd. De vraag vanuit de school dient als startpunt en van daaruit ontwerpen we een laagdrempelig aanbod. Zo kunnen we aan- en bijsturen en cultuureducatie op maat ontwikkelen. We bieden leerkrachten inspirerend lesmateriaal en deskundigheidsbevordering aan. We hebben hierin een goede naam opgebouwd en bedienen vrijwel alle po- en vo-scholen in de regio (98%). Ze zien Cultuurweb als expertisecentrum en daar zijn we trots op.

Handvatten

Cultuurweb beweegt mee in de ontwikkelingen in het onderwijs en houdt het culturaanbod steeds toegankelijk. Toch zien scholen cultuureducatie vaak als minder essentieel dan taal en rekenen. De cultuurcoach is hard nodig om cultuureducatie op de onderwijsagenda te houden. Cultuurweb geeft scholen handvatten via de programma's Kunstkracht, waar leerkrachten inspiratie opdoen en lesmateriaal kunnen vinden, en Kunstlokaal, waar leerlingen kennis kunnen maken met hun lokale culturele omgeving.

Met Kunstkundig bevorderen we de deskundigheid van leerkrachten om cultuureducatie op een betekenisvolle manier te kunnen inzetten. We geven leerkrachten daarbij aanknopingspunten of zetten externe kunstvakdocenten in.

Deze programma's helpen leerkrachten om een visie te ontwikkelen en leerlingen om hun eigen ideeën te uiten. Zo wordt hun blik verruimd en hun culturele vuur aangewakkerd.

Onze leerpunten tijdens CmK3:

- Niet stapelen, maar vervangen. De discipline-gerichte leerlijnen Kunstkracht sluiten minder goed aan bij het huidige onderwijs. Daarom zetten we in op vakintegratie met een logische verbinding tussen cultuureducatie en wereldoriëntatie, burgerschap en thematisch onderwijs.
- Tijdgebrek is een obstakel voor scholen om cultuureducatie prioriteit te geven. Dat vraagt van ons extra inzet.
- De culturele infrastructuur is klein en uniform. Inzet op het motiveren van kunstvakdocenten om samen te werken met het onderwijs is daarom belangrijk.

Onze focus voor CmK4:

- Het culturele veld als speerpunt nemen, door Kunstlokaal verder te ontwikkelen, het aanbod in Kunstkracht te verbreden en kunstvakdocenten te professionaliseren in Kunstkundig.
- Intrinsiek motiveren van kunstvakdocenten om samen te werken met het onderwijs.
- Een versteviging van de samenwerking tussen het culturele veld en het onderwijs, om kunst en cultuur in het curriculum te borgen.

Meer weten

Renske Dzon
rdzon@westlandcultuurweb.nl of
info@westlandcultuurweb.nl
www.westlandcultuurweb.nl/contact

‘De vakoverstijgende trainingen van Cultuurweb zijn altijd heel verrassend, inspirerend en zorgen voor verbinding in het team en met de andere vakken.’

Icc'er OBS De Driekleur Avonturier, 's-Gravenzande

Foto: Workshop Lentiz Novilab Naaldwijk – Olga Mulder

Caribisch bisch deel

Caribisch deel van het Koninkrijk

Bonaire

Sint Eustatius

Saba

Bonaire

Sinds CmK3 is ook Bonaire aangehaakt, de penvoerder is de Art Culture Education (ACE) Foundation, die in deze periode in het primair onderwijs is gestart. Op Bonaire zijn acht basisscholen, waarvan één privéschool. Het gaat om 2103 leerlingen in totaal.

Sint Eustatius

Sinds CmK3 is ook Sint Eustatius aangehaakt, de penvoerder is de Gateway to Success Foundation, die in het primair onderwijs is gestart. Op Sint Eustatius zijn vier basisscholen, waarvan één privéschool. Het gaat om 338 leerlingen in totaal.

Saba

Sinds CmK3 is ook Saba aangehaakt, de penvoerder is de Saba Association of Caribbean States Foundation, die is zowel gestart in de enige primair onderwijs school (de Sacred Heart School) als de enige school in het voortgezet onderwijs (Saba Comprehensive School). Het gaat om 149 po- en 100 vo-leerlingen in totaal.

Naar geïntegreerd cultuuronderwijs

‘Door cultuureducatie te integreren in het burgerschapsonderwijs creëren we een onderwijsomgeving waarin cultuur en samenleving hand in hand gaan, waardoor leerlingen niet alleen leren over de wereld, maar er ook actief deel van uitmaken.’

Abe Simao, onderwijsadviseur

De afgelopen CmK-periode op Bonaire kenmerkte zich door groei, uitdagingen en innovatie. Ons team heeft gewerkt aan de opbouw van CmK op ons eiland.

De eerste stappen

Het opzetten van CmK op Bonaire vereiste een zorgvuldige planning en veel inzet. We begonnen met het creëren van bewustzijn over het programma door een informatieve video te maken en schooldirecteuren persoonlijk te benaderen om hun steun te verkrijgen. Dankzij deze vroege betrokkenheid wisten we alle scholen te overtuigen om een interne cultuurcoördinator aan te stellen, ondanks dat er geen formele icc-training beschikbaar was.

Een van de grootste uitdagingen was het beperkte aantal culturele aanbieders op het eiland. Daar-

naast waren er grote prijsverschillen tussen de aanbieders en hadden de scholen beperkt tijd om het programma te implementeren. Niet alle schooldirecteuren begrepen volledig wat cultuureducatie inhield en dat leidde soms tot weerstand.

Samenwerking

Om deze uitdagingen aan te pakken, namen we zelf de rol van icc'er op ons voor alle basisscholen en breidden we actief het netwerk van culturele aanbieders uit. We onderhandelden met hun werkgevers om kunstvakdocenten extra uren te laten besteden aan cultuureducatie en lanceerden een mediacampagne om meer culturele aanbieders te werven. Uiteindelijk ontwikkelden we een programma van vijf weken met verschillende kunst- en cultuuractiviteiten, zoals dans, muziek, fotografie en percussie.

Onze samenwerking met lokale en regionale partners was cruciaal in de verbetering van het cultuuronderwijs. We organiseerden cursussen om nieuwe coaches op te leiden en voerden succesvolle programma's uit, ondanks uitdagingen als beperkte infrastructuur en materiaaltekorten. Deze programma's hebben leraren en schooldirecteuren laten zien hoe waardevol cultuureducatie kan zijn voor hun leerlingen.

Integratie binnen het onderwijs

Een van de belangrijkste inzichten die we tijdens dit proces hebben opgedaan, is dat cultuureducatie beter tot haar recht komt als dit geïntegreerd wordt in het reguliere schoolcurriculum. Een effectieve manier om dit te doen, is door cultuureducatie te verbinden met burgerschap. Burgerschapsonderwijs richt zich op het ontwikkelen van verantwoordelijkheidsgevoel en betrokkenheid bij de samenleving/ Dat sluit perfect aan bij de doelen van kunst- en cultuureducatie. Door de combinatie met burgerschapsonderwijs kunnen leerlingen hun culturele bewustzijn vergroten en leren hoe kunst en cultuur bijdragen aan een inclusieve samenleving.

De impact van CmK op leerlingen is duidelijk zichtbaar. Ze ontwikkelden niet alleen hun creativiteit, maar maakten ook een diepere verbinding met hun culturele erfgoed. Deze ervaringen hebben hun leerproces verrijkt en hen nieuwe perspectieven geboden.

Verdere uitbouw

De 4LO CAE Conferentie in Aruba leverde verschillende aanbevelingen op om CmK verder te versterken, zoals wetgeving die meer schooluren mogelijk maakt, het ontwikkelen van cursussen voor CmK-coaches en investeren in een betere infrastructuur voor cultuuronderwijs. Ook werd het belang van intereilandelijke samenwerking benadrukt om de kwaliteit van cultuuronderwijs in de regio te verbeteren.

De ontwikkeling van CmK op Bonaire heeft aangetoond dat samenwerking, vastberadenheid en creativiteit essentieel zijn. Het succes van het programma heeft niet alleen de kwaliteit van het cultuuronderwijs verbeterd, maar ook de betrokkenheid van leraren en leerlingen vergroot. Door CmK verder te integreren binnen het schoolcurriculum, vooral binnen het vak burgerschap, kunnen we ervoor zorgen dat kunst en cultuur een structureel onderdeel worden van het onderwijs op Bonaire. Met de opgedane lessen zijn we klaar om CmK verder uit te bouwen en onze visie voor cultuuronderwijs op Bonaire te realiseren.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Belang van vroege betrokkenheid: het tijdig betrekken van schooldirecteuren en het verduidelijken van de CmK-doelen is essentieel.
- Creativiteit in probleemoplossing: met creatieve oplossingen voor het tekort aan culturele aanbieders konden we het programma verrijken.
- Waarde van integratie: het integreren van cultuureducatie binnen het reguliere curriculum vergroot de betrokkenheid van leerlingen en leraren.
- Samenwerking als sleutel: sterke samenwerkingsverbanden met lokale en regionale partners dragen bij aan beter cultuuronderwijs.
- Noodzaak van infrastructuur: goede faciliteiten en voldoende materialen zijn voorwaarde voor de uitvoering van de CmK-programma's.

Onze focus voor CmK4:

- Verdere integratie van cultuureducatie in het onderwijs om het zo te verankeren in het curriculum.
- Ontwikkelen van nieuwe cursussen om meer coaches op te leiden.
- Investeren in betere schoolfaciliteiten en materialen om kunst- en cultuureducatie effectief te ondersteunen.
- Uitbreiding van culturele aanbieders door actief te blijven zoeken naar nieuwe partners en hen betrekken bij het CmK-programma.
- Lobby voor wetgeving voor meer schooluren, zodat er voldoende tijd is voor culturele activiteiten.
- Intereilandelijke samenwerking en kennisdeling versterken.

Meer weten

Segni Bernardina
ekadkbonaire@gmail.com

Vonken van creativiteit

De periode van CmK3 bracht voor penvoerder Gateway to Success op Sint Eustatius grote uitdagingen met zich mee, vooral in de beginfase. Rosabel Blake blikt terug: 'Allereerst vroeg CmK om een andere aanpak dan de manier waarop de stichting daarvoor werkte. Normaal gesproken benaderen we scholen met een project of concreet aanbod, maar binnen CmK moesten we naar de scholen gaan en vragen waar zij behoefte aan hebben. Dat verliep in het begin wat stroef. Op één van de twee scholen die meededen, was net een nieuwe directeur die nog niet precies wist wat hij wilde op het gebied van cultuureducatie. De andere school gaf aan dat zij al een muziekleraar hadden, waarom zouden ze dan meedoen aan CmK? Het was dus lastig om de scholen mee te krijgen. Toen kwam ook nog de Covid-pandemie. Veel dingen waren niet meer mogelijk, zoals vocal coaching en drummen. Gelukkig bleken drama, dans, gitaar en percussie nog wel mogelijk. Dat zorgde ervoor dat de scholen blij waren met wat we konden bieden.'

Werken met je handen

'Vanaf het derde jaar kwamen ook andere basisscholen aan boord. In totaal waren er nu vier basisscholen. Er gebeurde vooral veel rondom dans. Hoewel dat erg populair was, gingen we op zoek naar activiteiten die kinderen met hun handen konden doen. Want werken met je handen ontketent een vonk van creativiteit! Pottenbakken bleek een groot succes, alle scholen deden het. We hebben honderden voorbeelden van blije kinderen met mooie creaties. Vanaf toen begonnen scholen ook zelf ideeën aan te dragen. In plaats van dans deden scholen aan drama en er werd ook gevraagd om gitaarlessen. Soms waren de plannen zelfs te ambitieus en moest onze docent vertellen dat de plannen bijgesteld moesten worden.'

Rennen door Statia

'Natuurlijk hebben we ook tegenslagen gehad. Zo was er een miscommunicatie met de directeur van een school, die dacht dat een project voor het jaar erop was. Dat ging dus niet door. Ook werd een keer iemand ziek die les zou geven. Ik was letterlijk door Statia aan het rennen om een invaller te vinden, wat gelukkig is gelukt. Dit soort dingen kostte meer tijd dan we vooraf hadden gedacht. Daarom ben ik trots dat we als Gateway to Success in staat zijn om dit te doen. We zijn een kleine organisatie en krijgen geen extra funding. Als je dan de succesverhalen hoort van de scholen, kun je alleen maar trots zijn.'

Onze lessen van CmK3 voor CmK4:

- Het kostte soms wel wat hoofdpijn en tijd om alles te regelen, meer dan we vooraf hadden ingeschat.
- Materialen zijn hier kostbaar. Niet zozeer de instrumenten zelf, maar vooral het verscheppen ervan. Gitaren bijvoorbeeld waren erg duur. Helaas konden we in de tweede helft van CmK3 niet alles doen, omdat we niet genoeg materiaal konden leveren.

De komende vier jaar...

- ...willen we jonge mensen helpen aan meer culturele bewustwording. Waar komen we vandaan en wat is onze erfenis? Die verhalen willen we vertellen, zodat jonge mensen dat beter begrijpen.
- ...hoop ik dat ons werk mensen in de regering echt wakker schudt en dat het niet al-leen om beleid gaat.
- ...droom ik van een beter en mooier orkest!

Meer weten

Rosabel Blake
gatewaytosuccess19@gmail.com

'Want werken met je handen ontketent een vonk van creativiteit!'

Samen bouwen aan sterker cultuuronderwijs

Als penvoerder zijn we de afgelopen vier jaar met CmK een inspirerende reis aangegaan om het cultuuronderwijs op Saba te verrijken en te versterken. Door samen te werken met vooral lokale partners deden we waardevolle ervaringen op die hebben bijgedragen aan beter cultuuronderwijs voor leerlingen.

Flexibiliteit

Door de intensieve samenwerking met culturele instellingen, lokale kunstenaars en beide scholen (po en vo) binnen ons netwerk hebben we een breed scala aan culturele activiteiten kunnen aanbieden aan leerlingen, zowel in als buiten de scholen. Hierdoor hebben de leerlingen kennis kunnen maken met diverse kunstvormen en culturele tradities, zoals beeldende kunst, muziek en dans, theater en traditionele ambachten. Dat heeft hun horizon verbreed en hun creativiteit gestimuleerd.

Door dit brede scala aan kunstvormen te integreren in het cultuuronderwijs en het naschoolse programma konden leerlingen kennismaken met verschillende expressieve media en hun creatieve vaardigheden ontwikkelen.

Een belangrijke les die we hebben geleerd, is het belang van flexibiliteit en openheid in de samenwerking. We hebben ons niet laten beperken door fysieke grenzen en de afwezigheid van diverse disciplines. Door ons aan te passen aan de behoeften en mogelijkheden van onze partners, konden we succesvolle projecten realiseren die aansloten bij de visie en doelen van het cultuuronderwijs. Deze flexibiliteit zullen we ook de komende CmK-periode blijven benutten om het cultuuronderwijs verder te verrijken en te vernieuwen.

Verankeren

De komende vier jaar streven we ernaar om het cultuuronderwijs nog meer te integreren in het curriculum en het te verankeren in de schoolcultuur. Dit willen we doen door het realiseren van een cultureel centrum en theater tussen beide scholen. We willen verder de samenwerking met culturele partners intensiveren en nieuwe samenwerkingsverbanden verkennen om ons aanbod te verbreden en te verdiepen. Daarnaast zullen we blijven investeren in de professionalisering van leerkrachten in cultuureducatie, zodat ze optimaal kunnen bijdragen aan de culturele ontwikkeling van hun leerlingen.

Onze lessen tijdens CmK3:

- Flexibiliteit en openheid in de samenwerking is noodzakelijk.
- Integratie van cultuuronderwijs in het curriculum is belangrijk.
- Leerkrachten hebben behoefte aan professionalisering in cultuureducatie.

Onze focus voor CmK4:

- Intensivering van de samenwerking met culturele partners.
- Verbreding en verdieping van het cultuuraanbod voor onze leerlingen.
- Verankering van cultuuronderwijs in de schoolcultuur.

Foto: Leerorkest Saba

‘Een prachtige reis vol inspiratie en creativiteit, die ons cultuuronderwijs naar nieuwe hoogten heeft gebracht.’

Leerkracht

Meer weten

James Franklin Wilson
jamwil23491@gmail.com

Betrokken penvoerders	01 MPENTA	02 FLECK	03 CULTUUREDUCATIE MET KWALITEIT ALMERE	04 KEUNSTWURK	05 KUNSTKADE	06 cultuur oost De Gelderse adviesorganisatie voor kunst & cultuur	07 CULTURA
08 Lindenberg - cultuurhuis -	09 g}gant	10 ROZET	11 KUNST & CULTUUR	12 Kaleidoscoop cultuureducatie	13 Pit CULTUURWIJZER	14 CULTUUR ONTWIKKELAAR	15 Eigen Wijs cultuureducatie met kwaliteit
16 DOEN!	17 KUNSTLOC BRABANT	18 CultuurStation	19 PLEINC	20 ARTIANCE CENTRUM VOOR DE KUNSTEN ALKMAAR	21 Mocca EXPERTISECENTRUM CULTUURONDERWIJS	22 PROLOG Coördinatiepunt Cultuureducatie Hilversum	23 C.
24 fluxus kunst + cultuur voor iedereen	25 Hart Kunst, kennis & cultuur	26 Platform C	27 Rijnbrink Cultuureducatie	28 CULTUUR EDUCATIE ENSCHEDE	29 STAD KAMER	30 KUNSTCIRCUIT DEVENTER	31 CULTUURWIJS HENGEL
32 KUNST CENTRAAL	33 NEOS EXPERTS IN CULTUURONDERWIJS	34 CREATIEF VERMOGEN Utrecht	35 Cultuur kwadraat	36 KUNST GEBOUW	37 Kenniscentrum Cultuuronderwijs Rotterdam	38 SOC SAMEN ONTWIKKELEN DOOR CULTUUR	39 VERWONDER OM DE HOEK
40 Cultuur Schakel	41 DOK	42 Cultuur en Techniek op School Zoetermeer	43 Park villa	44 CULTUURWEB	45 EKADK Edukashon Kultural Artistiko di Kalidat	46	47 Saba Association of Caribbean States 20 Years!

Doorkijkje naar CmK4: verankeren, verbreden en verbinden

De afgelopen drie CmK-periodes hebben ertoe geleid dat er een landelijk dekkend netwerk is om de kwaliteit van cultuureducatie te versterken. Dit gebeurt door het onderwijs en het culturele veld te ondersteunen en te verbinden. De komende periode is het belangrijk om deze ondersteuningsstructuur verder te verankeren in het beleid en de praktijk, en te verbreden naar andere partners en domeinen.

Ook inspelen op de actualiteit is belangrijk. Zo zal de manier waarop cultuureducatie in het onderwijs een plek heeft, veranderen (Kox, 2024). Naar verwachting worden in de komende programmaperiode de nieuwe kerndoelen voor alle leergebieden in het funderend onderwijs ingevoerd en zullen de examenprogramma's uitgewerkt zijn. Dat betekent scherpere en duidelijkere eisen aan wat leerlingen moeten kennen en kunnen. De nieuwe conceptkern-doelen voor het leergebied Kunst en Cultuur richten zich op het artistiek-creatief proces, en op zowel maken en betekenis geven, als meemaken en betekenis geven. Naast het actief opdoen van eigen kennis en vaardigheden in muziek, beeldende kunst, theater, dans en film is het ook de bedoeling dat leerlingen op bezoek gaan bij kunst- en cultuur-professionals en erfgoed.

Verbinding met andere leergebieden

In het nieuwe curriculum wordt er gevraagd om meer samenhang met en afstemming tussen de leergebieden. Binnen cultuuronderwijs zal men dus ook moeten kijken naar onderwerpen en vraagstukken bij andere leergebieden. Vanuit erfgoed is het logisch om de verbinding te zoeken met het leergebied Mens en Maatschappij, maar voor een betere positionering van Kunst en Cultuur is het ook belangrijk om de verbinding te leggen met Nederlands, Rekenen-wiskunde, Burgerschap en Digitale Geletterdheid. De politiek en het ministerie leggen op deze vier leergebieden sterk de nadruk, waardoor inspectie en scholen zich daar de komende periode nadrukkelijk(er) op gaan richten.

Deze ontwikkeling betekent dat de inhoudelijke kwaliteit van het cultuuronderwijs verbeterd en versterkt zal worden, maar ook dat de positie in het lesrooster onder druk komt te staan. Daarnaast zal het lerarentekort de komende jaren eerder toe- dan afnemen en de vraag naar kunstvakdocenten toenemen. Ook bij de kunstvakken zal het tekort daarom groeien en zullen scholen steeds vaker onbevoegde professionals gaan inzetten. Deze professionals hebben extra begeleiding nodig die de school niet altijd kan verzorgen.

Voor penvoerders wacht de belangrijke taak om scholen, cultuurprofessionals en culturele organisaties voor te bereiden op de invoering van het nieuwe curriculum. Dat vraagt om het ondersteunen van scholen om uitvoering te geven aan een onderwijspraktijk met alle kunstdisciplines, maar ook bij het verbinden van kunst en cultuur met andere leergebieden, zoals Burgerschap, Digitale Geletterdheid of Nederlands. Dat begint met goede informatie en bewustzijn bij de scholen wat dit voor hen kan betekenen.

CmK-scholen zullen penvoerders makkelijk weten te bereiken, maar de kans bestaat dat scholen die nog niet deelnemen door de curriculumvernieuwing juist aansluiting en ondersteuning gaan zoeken. Dat vraagt om een heldere en flexibele ondersteuningsstructuur en een makkelijke toegang tot de penvoerders voor scholen die met vragen zitten. En uiteraard om voldoende capaciteit en deskundigheid om aan de vraag en behoeften van scholen te voldoen, niet alleen in het primair onderwijs, maar ook in het voortgezet en gespecialiseerd onderwijs, bij voorkeur aangevuld met het voor- en buitenschoolse en het middelbaar beroepsonderwijs. Voor veel penvoerders zal dit ook een uitbreiding betekenen van de (groepen van) scholen en instellingen die ze bedienen. Veel penvoerders zijn al bezig zich hierop voor te bereiden.

Haarlemmermeer | Cpunt | Klimboom media stop-motion-Thea Peters

Daarnaast zal ook de cultuursector naar verwachting vaker een beroep doen op de penvoerders om toegang te krijgen tot het onderwijs. De komende jaren komt de financiële ondersteuning van culturele instellingen door gemeenten en provincies onder druk te staan, doordat de lagere overheden minder vergoeding krijgen vanuit het Rijk. De kans dat dit cultuuraanbieders gaat raken, is reëel en ze zullen op zoek moeten gaan naar aanvullende inkomsten. De toenemende vraag vanuit het onderwijs zal voor hen een interessante optie zijn. Maar voorkomen moet worden dat scholen overspoeld worden door aanbod en geconfronteerd met een al te grote variatie in kwaliteit en activiteiten. Om dit in goede banen te leiden is de rol en positie van de penvoerder essentieel. Deze kan aanbod en kwaliteit duiden en het culturele veld met na- en bijscholing en begeleiding ondersteunen om in het onderwijs actief te zijn.

De afgelopen jaren zagen we steeds meer bemiddelende partijen richting het onderwijs, zoals de Filmhubs en, in het kader van het landelijke programma School en Omgeving, ook partijen vanuit Meer Kunst en Cultuur in School en Omgeving, uitgevoerd door de stichting Méér Muziek in de Klas. Daarnaast werken andere partijen, zoals de bibliotheken met de leesmediaconsulenten, intensief samen met scholen rondom leesbevordering,

effectief leesonderwijs en digitale geletterdheid. Met meer kunstdisciplines binnen het onderwijs en een groeiende behoefte aan samenwerking tussen en integratie van leergebieden, zullen ook de ondersteunende instellingen en partijen vaker met elkaar te maken gaan krijgen. De behoefte aan onderlinge samenwerking binnen een gemeente of regio zal de komende jaren daarom verder toenemen.

Deze ontwikkelingen vragen de komende periode het nodige van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit en alle betrokken partijen: werken aan de verankering van de bestaande relatie en structuur met het onderwijs en het culturele veld, een verbreding naar andere scholen, aanbieders en inhoud, en een verbinding met andere ondersteunende instellingen. Gelukkig zeggen penvoerders zelf dat ze hier in CmK4 aan willen werken. Dit vraagt om een flexibele houding van de betrokkenen om telkens te kunnen inspelen op de lokale behoefte en de komende veranderingen. Het vraagt ook om het beschikbaar stellen en delen van ervaringen en kennis, en ondersteuning van het programma als geheel, zodat niet iedereen afzonderlijk telkens oplossingen hoeft te zoeken voor problemen en uitdagingen. En ten slotte vraagt het ook om verankeren, verbreden en verbinden in het hele Koninkrijk der Nederlanden.

Bronnenlijst

Goossens, L., & Neele, A. (2023). *'Er is strikt genomen geen rol'. Provinciaal cultuureducatie- en cultuurparticipatiebeleid: een analyse naar de provinciale rolopvatting in het cultureel bestel*. LKCA.

Hageman, H., Meewis, V., Neele, A., & Poll, J. (2022). *'Wij maken geen cultuur!'. Monitor gemeentelijk beleid cultuureducatie en cultuurparticipatie*. LKCA.

Hoogeveen, K., Beekhoven, S., Kieft, M., Donker, A., & Van der Grinten, M. (2014). *Monitor Cultuuronderwijs in het primair onderwijs & programma Cultuureducatie met kwaliteit (2013–2014)*. Sardes/Oberon.

Kieft, M., Van der Grinten, M., Damstra, G., De Wijs, F., Kruiter, J., Hoogeveen, K., & Hoogenboom, A. (2017). *Monitor cultuureducatie voortgezet onderwijs 2017*. Sardes/Oberon.

Kox, R. (2024). *Nieuwe fundamenteën voor cultuureducatie*. LKCA.

Kruiter, J., Donker, A., Costermans, G., Kieft, M., Hoogeveen, K., & Beekhoven, S. (2015). *Monitor cultuuronderwijs in het voortgezet onderwijs 2015*. Sardes/Oberon.

Kruiter, J., Hoogeveen, K., Beekhoven, S., Kieft, M. & Bomhof, M. (2016). *Monitor Cultuureducatie in het primair onderwijs en programma Cultuureducatie met Kwaliteit (peiling 2015/16)*. Sardes/Oberon.

Lommertzen, J., Termorshuizen, T., Luyten, E., & Notten, N. (2023a). *Evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 2021–2024 (Cmk3)*. ResearchNed/Gelijkschap.

Lommertzen, J., Termorshuizen, T., Notten, N., Geurts, R., Lucas, K., Vullings, N., & Van den Broek, A. (2023b). *Monitor Cultuureducatie vo 2022–2023 – vormgeving of vorming*. ResearchNed/Gelijkschap.

Nooij, J., De Graauw, C., Van Essen, M. & Van den Broek, A. (2018). *Monitor Cultuureducatie primair onderwijs 2017–2018*. ResearchNed/Onderzoeksbureau Claudia de Graauw.

Termorshuizen, T., Luyten, E., Lommertzen, J. & Notten, N. (2023). *Monitor Cultuureducatie primair onderwijs 2022–2023. Eindrapport*. ResearchNed/Gelijkschap.

Van den Berg, E., Bussink, H., Van Eijkern, I., Knol, J., Van der Grinten, M., & Kamphuis, E. (2023). *Resultaten van 10 jaar cultuureducatiebeleid. Periodieke rapportage cultuureducatiebeleid 2013–2022. Eindrapport*. SEO Economisch Onderzoek/Oberon.

Van Essen, M., Termorshuizen, T., & Van den Broek, A. (2019). *Monitor Cultuureducatie primair onderwijs 2018–2019. Onderzoek naar de landelijke ontwikkelingen in cultuureducatie sinds 2015–2016 en in relatie tot het programma cultuureducatie met kwaliteit*. ResearchNed.

Van Meerkerk, E.M., & Minnaert, A.J.C. (2023). *Monitoring en Evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 3. Een kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar cultuureducatie in Nederland*. Radboud Universiteit/Universiteit Utrecht.

Colofon

Kijk eens wat er staat

Terugblik op vier jaar Cmk

Deze publicatie over het programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024 is een samenwerking van LKCA en Fonds voor Cultuurparticipatie

Auteurs

Huub Braam, Ronald Kox en Arno Neele

Eindredactie

Zunneberg & Ros Tekstproducties

Samenstelling

Anouk Witte

Vormgeving

Taluut, Utrecht

Drukkerij

Libertas Pascal, Utrecht

Uitgever

LKCA
Lange Viestraat 365
Postbus 452
3500 AL Utrecht
030 711 51 00
info@lkca.nl
www.lkca.nl

ISBN 978-90-6997-173-5

Het Fonds voor Cultuurparticipatie gelooft in de positieve impact van cultuur. Daarom stimuleren we actieve kunst- en cultuurdeelnemers voor zoveel mogelijk Nederlanders. Want cultuur is van iedereen. Cultuur doet. Doe je mee?

Cultuurbeoefening is essentieel voor een creatieve en veerkrachtige samenleving. Daarom versterkt LKCA de kwaliteit en positie van cultuureducatie en amateurkunst. We maken kennis toegankelijk en stimuleren samenwerking en professionalisering.

LKCA en Fonds voor Cultuurparticipatie proberen publicaties zo toegankelijk mogelijk aan te bieden. Neem contact met ons op bij ontoegankelijke informatie via info@lkca.nl.

Met dank aan de 47 penvoerders voor hun enorme inzet de afgelopen vier jaar en hun bijdrage aan deze publicatie.

©LKCA Utrecht, juni 2025

LKCA probeert publicaties zo toegankelijk mogelijk aan te bieden. Neem contact met ons op bij ontoegankelijke informatie via info@lkca.nl.

**Cultuureducatie
met
Kwaliteit**